

**T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İÇ MİMARLIK ANABİLİM DALI
İÇ MİMARLIK YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**GELENEKSEL TÜRK EVİNDE ISINMA PROBLEMİ VE
DOĞU KARADENİZ EV ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ / YÜKSEK LİSANS DÖNEM PROJESİ

**Hazırlayan
Mithat ARER**

**Danışmanı
Yrd. Doç Dr. Bilge YARAREL**

İstanbul – 2017

**T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İÇ MİMARLIK ANABİLİM DALI
İÇ MİMARLIK YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**GELENEKSEL TÜRK EVİNDE ISINMA PROBLEMİ VE
DOĞU KARADENİZ EV ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ / YÜKSEK LİSANS DÖNEM PROJESİ

**Hazırlayan
Mithat ARER**

**Danışmanı
Yrd. Doç Dr. Bilge YARAREL**

İstanbul – 2017

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İç Mimarlık A.B.D. Yüksek Lisans öğrencisi Mithat ARER tarafından hazırlanan “Geleneksel Türk Evinde Isınma Problemi ve Doğu Karadeniz Ev Örnekleri Üzerinden İncelenmesi” konulu çalışması jürimizce Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi : 14.06.2017

(Jüri Üyesinin Ünvanı, Adı, Soyadı ve Kurumu)

İmzası

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Bilge YARAREL
Haliç Üniv. (Danışman)

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Füsun SEÇER KARİPTAŞ
Haliç Üniv.

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Salih SALBACAK
Fatih Sultan Mehmet Üniv.

Bu tez Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulunun kararıyla kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Oya Oğuz
Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürü V.

ÖNSÖZ

Bu çalışma 2015 – 2017yılları arasında T.C. Haliç Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü İç Mimarlık Bölümü'nün bilimsel araştırma ve uygulama çalışmalarına verdiği destek ile hazırlanmıştır.

Yüksek lisans eğitimim ve tez çalışmamın tamamlanması süresince büyük bir gayret ve özveriyle çalışmamı takip eden, gösterdiği sabır ve hoşgörüsü bana destek olan tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Bilge YARAREL'e çok teşekkür ederim. Bu çalışmada bilgi ve emeğini esirgemeyen Sayın Prof. Dr. Aydın ESEN'e ve Sayın Yrd. Doç. Burak TANSEL'e ayrıca teşekkürlerimi sunarım.

Yazım aşamasında manevi desteğini ve bilgisini esirgemeyen sevgili eşim Umay Yılmaz ARER'e, katkılarından dolayı yaşamım boyunca bana verdiği destek ve göstermiş oldukları anlayıştan dolayı sevgili babam Mustafa ARER, annem Ayşe ARER'e şükranlarımı sunarım.

İstanbul, 2017

Mithat ARER

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	iv
ŞEKİL LİSTESİ	v
GENEL BİLGİLER	viii
ÖZET	viii
GENERAL INFORMATION	x
1. GİRİŞ	1
1.1. Çalışmanın Amacı	1
1.2. Çalışmanın Kapsamı ve Yöntemi	1
2. TÜRK EVİ	2
2.1. Türk Evinin Tanımı	2
2.2. Türk Evinin Tarihçesi	2
2.3. Türk Evinin Oluşumu	9
2.4. Türk Evinin Mimari Özellikleri.....	11
2.4.1. Sofasız Plan Tipi:	11
2.4.2. Dış Sofalı Plan Tipi:	12
2.4.3. İç Sofalı Plan Tipi:	13
2.4.4. Orta Sofalı Plan Tipi:	15
2.5. Türk Evinin Cephe Özellikleri.....	16
2.5.1. Türk Evinde Kullanılan Malzeme ve Teknikler	18
2.5.1.1. Oda	19
2.5.1.2. Odaların Girişleri: Kapılar	21
2.5.1.3. Dolap ve Yüklükler	22
2.5.1.4. Pencereler	25
2.5.1.5. Üst Örtü: Tavanlar.....	26
2.5.1.6. Sedir ve Döşeme	28
2.5.1.7. Sofa	30

2.5.1.8. Eyvan.....	31
2.5.1.9. Merdiven	32
2.5.1.10. Avlu ve Bahçe	32
2.5.1.11. Cumbalar ve Kim Geldi Pencereleeri	33
2.5.1.12. Odaların Isıtılması: Ocaklar	33
2.6. Türk Evinde Isınmanın Tarihçesi	35
2.6.1. Türk Evinde İklim ve Malzeme İlişkisi.....	38
2.6.2. Türk Evi Yapım Teknikleri ve Malzeme Açısından Bölgelere Göre Sınıflandırılması.....	40
3. DOĞU KARADENİZ EVLERİNİN YAPISAL OLARAK TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ.....	44
3.1. Doğu Karadeniz Bölgesi Coğrafi Özellikleri ve Türk Evine Yansıması	46
3.1.1. Doğu Karadeniz Bölgesi Yapı Çeşitleri ve Özellikleri	48
3.1.2. Doğu Karadeniz Evinin Cephe Özellikleri.....	50
3.1.3. Doğu Karadeniz Evleri Plan Tipleri	54
3.1.3.1. İç ve Dış Sofalar	56
3.1.3.2. Aşhane – Evcik – Mutfak.....	57
3.1.3.3. Hayat	58
3.1.3.4. Helalar ve Gusülhaneler	60
3.1.3.5. Baş Oda – Közde – Gözde	61
3.1.3.6. Cumbalar	61
3.1.3.7. Tabanlar.....	62
3.1.3.8. Duvarlar.....	63
3.1.3.9. Çatılar	68
3.1.3.10. Serander – Nayla	68
3.1.3.11. Samanlık ve Ahırlar	71
3.1.3.12. Fırınlr	74
3.1.3.13. Pencereleer	74
3.1.3.14. Kapılar	75
3.1.3.15. Dolap ve Yüklükler	77
3.1.3.16. Ambar.....	77
4. DOĞU KARADENİZ EVLERİNDE OCAK.....	79
4.1. Doğu Karadeniz Evlerinde Ocakların İşlevleri.....	80
4.1.1. Doğal Malzeme Tanımı.....	85

4.1.2. Doğal Malzemelerin Çeşitleri.....	86
4.2. Doğal Malzemenin Ocaklarda Kullanımı ve Teknikleri.....	89
5. GELENEKSEL TÜRK EVİNDE ISINMA PROBLEMİ VE DOĞU KARADENİZ EV ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN İNCELENMESİNİN ANALİZİ.....	92
SONUÇ.....	100
KAYNAKÇALAR.....	105
ÖZGEÇMİŞ.....	118

KISALTMALAR

M.Ö : Milattan Önce

UNESCO : Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)

YY. : Yüzyıl

CM : Santimetre

KM : Kilometre

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil 2. 1. Çatalhöyük Kent Yapılanması	3
Şekil 2. 2. Çatalhöyük'te bir oda görüntüsü. (Duvardaki bezemede ana Tanrıça güç simgesi boğayı doğuruyor).....	3
Şekil 2. 3. Erken Dönem Yapılarından Megaron Tipi Ev Planları.	4
Şekil 2. 4. Roma Dönemine ait Mağara Evlerine Bir Örnek; Kapadokya Mağara Evleri	5
Şekil 2. 5. Anadolu Medeniyetleri	6
Şekil 2. 6. Türk Çadır Yaşamı ve Çadır İç Mekanından Bir Görüntü	7
Şekil 2. 7. Doğu Karadeniz Ev Tipi	10
Şekil 2. 8. Sofasız Plan Tipi Örneği.....	12
Şekil 2. 9. Dış Sofalı Plan Tipi Örneği.....	13
Şekil 2. 10. İç Sofalı Plan Tipi Örneği.....	14
Şekil 2. 11. İki Yüzlü İç Sofalı Plan Tipi Örneği.....	15
Şekil 2. 12. Orta Sofalı Plan Tipi Örneği.....	16
Şekil 2. 13. Geleneksel Sivrihisar Evlerinden Bir Görünüş.....	17
Şekil 2. 14. Geleneksel Türk Evinden Oda Görünüşü	20
Şekil 2. 15. Türk Evinde İç Kapılar	22
Şekil 2. 16. Türk Evinde Yüklük ve Dolaplar.....	23
Şekil 2. 17. Türk Evinde Yüklük ve Dolaplar.....	24
Şekil 2. 18. Türk Evinde Pencere Örneği.....	26
Şekil 2. 19. Türk Evinde Tavan Süsleme Örneği.....	27
Şekil 2. 20. Türk Evinde Sedir ve Döşeme Örneği	29
Şekil 2. 21. Türk Evinde Sofa Örneği	30
Şekil 2. 22. Türk Evinde Eyvan Örneği	31
Şekil 2. 23. Türk Evinde Sedir ve Döşeme Örneği	32
Şekil 2. 24. Türk Evinde Sedir ve Döşeme Örneği	33
Şekil 2. 25. Türk Evinde Ocak Örneği	34
Şekil 2. 26. Doğu Karadeniz (Artvin-Şavşat) Ahşap Sivil Mimari Örneği	40
Şekil 2. 27. İstanbul Evi Örneği	41
Şekil 2. 28. Güneydoğu Anadolu Kerpiç Ev Örneği.....	42

Şekil 3.1. Doğu Karadeniz Haritası.....	44
Şekil 3. 2. Rize’den Konut Tipi Örneği	46
Şekil 3. 3. Kocabey Kışlaları – Artvin	47
Şekil 3. 4. Sabri Nazmi Kosif Evi – Arılı Köyü (Papilot) Arhavi / Artvin.....	49
Şekil 3. 5. Merkez İlçe Rize Sivil Mimari Çıkmalı Cephe Örneği	52
Şekil 3. 6. Doğu Karadeniz Mimarisinde Çıkmasız Cephe Örneği	52
Şekil 3. 7. Doğu Karadeniz Mimarisinde Balkonlu Cephe Örneği / Artvin – Balvana	53
Şekil 3. 8. Trabzon ve Rize’den Geleneksel Ev Örnekleri	54
Şekil 3. 9. Karadeniz Evinde “Hayat”	59
Şekil 3. 9. Doğu Karadeniz Evinde Hela Çözümleri	60
Şekil 3. 11. Cumbalı Konut Örneği.....	62
Şekil 3. 12. Geleneksel Türk Konut Tipinde Ahşap Zemin Örneği.....	63
Şekil 3. 13. Doğu Karadeniz Mimarisinde Göz Dolma Sistemi İzometrik Görünüşü	64
Şekil 3. 14. Doğu Karadeniz Mimarisinde Duvar Örne Teknikleri.....	67
Şekil 3. 15. Doğu Karadeniz Mimari Ögesi “Serander”	69
Şekil 3. 16. Doğu Karadeniz Mimari Ögesi “Serander”	70
Şekil 3. 17. Doğu Karadeniz Mimarisinde “Ahır”	72
Şekil 3. 18. Doğu Karadeniz Mimarisinde “Ahır”	72
Şekil 3. 19. Doğu Karadeniz Mimarisinde “Ahır”	73
Şekil 3. 20. Doğu Karadeniz Mimarisinden Ahır Görselleri	73
Şekil 3. 21. Doğu Karadeniz Mimarisinde Pencere Örneği	74
Şekil 3. 22. Doğu Karadeniz Mimarisinde Pencere Örneği	75
Şekil 3. 23. Odaların İç Mekân Görseli ve Oda İçerisine Açılan Kapı Görseli	76
Şekil 3. 24. Doğu Karadeniz Mimarisinde Kapı Örnekleri.....	76
Şekil 3. 25. Doğu Karadeniz Mimarisinde Ambar Örnekleri	78
Şekil 4. 1. Doğu Karadeniz Evinde Ocak	79
Şekil 4. 2. Doğu Karadeniz Evinde Ocak	81
Şekil 4. 3. Doğu Karadeniz Evinde Ocak	82
Şekil 4. 4. Doğu Karadeniz Evinde Ocak	83
Şekil 4. 5. Galip Pelit Evi Merkez Kavak (Mikron) Mahallesi.....	84
Şekil 4. 6. Haşim Ağa Konağı - 99 Pencereli Ev	85
Şekil 4. 7. Doğal Taş Bloktan oluşturulmuş Şömine	90
Şekil 4. 8. Üzerinde Birçok Motif, Sembol ve Yazı Bulunan Şömine Taşı.....	90

Şekil 4. 9. İki Sıra Çapraz Dilimli Süsleme ile Çevrilmiş Şömine Taşı Örneği	91
Şekil 4. 10. Üzerinde Birçok Motif ve Sembol Barındıran Şömine Taşı.....	91
Şekil 5. 1. Doğu Karadeniz Evinde Banyo Çözümü.....	92
Şekil 5. 2. Doğu Karadeniz Mimarisini Etkileyen Etkenler.....	93
Şekil 5. 3. Doğu Karadeniz Evinde Isınma	94
Şekil 5. 4. Doğu Karadeniz Evinde “Merdiven”	95
Şekil 5. 5. Doğu Karadeniz Evlerinde Ahşabın Zaman İçerisindeki “Deformasyonu ve Mekân İçerisindeki Isı Kaybını Oluşturan Yüzeyler”	96
Şekil 5. 6. Doğu Karadeniz Evlerinde Şömine Örnekleri	98
Şekil 5. 7. Doğu Karadeniz Evinde Ocakların Çıkıntıları / Baca Bölümleri / Artvin – Şavşat (Balvana).....	104
Şekil 5. 8. Doğu Karadeniz Evinde Niteliksiz Tesisat Eklentileri / Artvin – Şavşat (Balvana).....	105
Şekil 5. 9. Doğu Karadeniz Evinde Niteliksiz Eklentiler – Artvin / Şavşat.....	106
Şekil 5. 10. Artvin Kocabey Kışlalarında Ahşap Konut Örnekleri.....	107
Şekil 5. 11. Geleneksel Mimari Anlayışta Üretilen Konutlar - Rize / Ardeşen	108
Şekil 5. 12. Geleneksel Mimari Anlayışta Üretilen Konutlar - Rize / Ardeşen	109
Şekil 5. 13. Bahçe Bölümündeki Ocaktan Bir Görünüş.....	110
Şekil 5. 14. Konutun Bahçe Bölümündeki “Lavabo”	111
Şekil 5. 15. Niteliksiz Eklemeler ile Bozulmuş Sivil Mimari Örneği.....	112

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Mithat ARER
Anabilim Dalı : İç Mimarlık
Programı : İç Mimarlık Yüksek Lisans Programı
Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Bilge YARAREL
Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans – Haziran 2017

ÖZET

GELENEKSEL TÜRK EVİNDE ISINMA PROBLEMİ VE DOĞU KARADENİZ EV ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN İNCELENMESİ

Geleneksel Türk Evinde Isınma Problemi ve Doğu Karadeniz Ev Örnekleri Üzerinden İncelenmesi'nin anlatıldığı bu tezde elde edilen bulgular mimarların ve tez sahibinin proje fotoğrafları üzerinden betimlenerek elde edilmiştir. Çalışmanın temel paradigmasını oluşturan bu analizde araştırmacı kendi öznelliği peşinde koşarken, elde ettiği bulguları tümevarımcı bir teknikte tezinin araştırma bölümü olan dördüncü bölümde anlatmaya çalışmıştır. Doğu Karadeniz kültürü, doğası ve mimarisi ile kendine has özellikleri olan bir yaşam alanıdır. Doğu Karadeniz bölümünü Karadeniz'den ayıran en önemli özellik, Doğu Karadeniz dağlarının sahilden itibaren hızla yükselmelidir. Bölgenin engebeli arazi yapısı ve iklimi kırsal mimariyi ve yerleşim tarzının belirleyici özelliklerden biridir. Bölgenin mimari mirası, yapıyı koruma bilincinin yetersizliği, değişen yaşam koşullarına ve teknolojik gelişmelerle sivil mimari örnekleri gelecek yüzyıllara aktarılamadan yok olacaktır. Tez

kapsamında Doğu Karadeniz sınırları içerisinde yer alan yapılarda sivil mimarlık eserleri incelenmiş ve değerlendirmeler bu yapılar üzerinden yapılmıştır. Doğu Karadeniz'in sivil mimari mirası ve olağanüstü doğasının korunabilmesi ancak bütüncül bir yaklaşımla hazırlanacak doğru koruma ve kalkınma politikaları ile gerçekleştirilebilir. Doğu Karadeniz kırsal mimari örnekleri gelecek nesillere tarihi bir belge olarak aktarılması ve doğru uygulama yöntemleri ile çözümlenecek yapıların, ısınma vb. problemlerinin giderilmesi bu hızlı yok oluşu durduracak veya engellenmesine yardımcı olacaktır. Doğu Karadeniz sivil mimari örneklerinin niteliksiz eklemeler ile yok olmasını engellemek ve gelecek nesillere aktararak literatüre bir katkı sağlamak da tezin ana hedefini oluşturmaktadır. Yöresel yapım teknikleri ve doğal malzemeler ile oluşturulmuş yapıların, ısınma problemlerinin giderilmesi için atılacak doğru adımlar sayesinde Doğu Karadeniz'in sivil mimari örnekleri gelecek yüzyıllara kadar ulaşabilecektir. Türk evinde geçmişten günümüze kadar kullanılan doğal malzemelerden de kullanıcının uzaklaşmamasını sağlanmış olacaktır. Tez çalışması kapsamında Türk evi tarihi ve Doğu Karadeniz sivil mimari geleneği derinden incelenmiş, ısınma problemleri üzerinde durulmuş, yerleşim düzeni, plan özellikleri, malzemeleri ve yapım teknikleri anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Geleneksel Türk Evi, Doğu Karadeniz Evi, Sivil Mimari, Isınma Problemi, Ocak

GENERAL INFORMATION

Name and Surname : Mithat ARER
Field : Interior Architecture
Program : Interior Architecture
Supervisor : Assist. Prof. Dr. Bilge YARAREL
Degree Awarded and Date : Master of Science – June 2017

ABSTRACT

AN EXAMINATION OF HEATING PROBLEMS IN TRADITIONAL TURKISH HOMES AND EXAMPLES OF EASTERN BLACK SEA HOUSES

The discoveries related in the thesis *An Examination of Heating Problems in Traditional Turkish Homes and Examples of Eastern Black Sea Houses* were obtained through the use of personal photograph archives and the project photographs or architects. In this analysis the researcher has sought to set aside his own personal subjectivity and the results have been obtained through an inductive technique, which is further explained in the fourth chapter. The Black Sea is a habitat possessing, along with its culture, nature and architecture, certain unique characteristics. It is distinguished from other parts of the Black Sea by certain features. For example, the eastern Black Sea mountains rise steeply from the seashore, and the region's rugged land, rural architecture and settled lifestyle are additional features that stand out. The region's architectural legacy and the inadequacy of knowledge regarding structural preservation, along with change over of generations and technological advancements threaten to wipe out the examples of local architecture before the coming century is finished. The scope of the thesis was constrained to examining and appraising

civilian structures within the eastern Black Sea borders. The thesis was undertaken with a holistic approach while taking into account correct preservation and development policies given the heritage of the local architecture of the eastern Black Sea and the possibility for preservation in such an unusual and difficult climate. As historic documentation for future generations of examples of rural architecture in the eastern Black Sea region, and by offering correct administration for solving these structures' heating problems this work offers a chance to slow or halt the rapid destruction of the buildings. The main purpose of the thesis is to prevent the destruction of traditional eastern Black Sea architecture as well as preventing the needless construction of low quality buildings by providing for future generations a contribution to the literature on this subject. Thanks to taking proper steps in order to eliminate heating problems in structures built using regional building techniques and natural implements, future generations will be able to appreciate the Black Sea's unique architectural heritage and can maintain the special techniques and materials of the region. The thesis explains in depth not only the tradition of the eastern Black Sea architecture, but at the same time local layouts, plans, materials and building techniques.

Keywords : Traditional Turkish Homes, Eastern Black Sea Homes, Civilian Architecture, Heating Problems, Stove / Hearth

1. GİRİŞ

1.1.Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, eski Türk evlerini derinlemesine inceleyerek geçmişten günümüze kadar uzanan, gelişen ve değişen mimari anlayışı irdelemek ve bu birikim üzerinden Doğu Karadeniz sivil mimarisinin eşsiz yapılanmasını, doğal malzeme kullanımındaki yalınlığı karşılaştırarak araştırmayı derinleştirmektir. Bu araştırmalar doğrultusunda, Doğu Karadeniz evlerindeki ocak kültürünün iç mekândaki yerini, amaçlarını ve oluşumunun kökenine inerek mekân ve kullanıcı üzerindeki olumlu olumsuz etkilerini saptamakta tezin amaçları arasındadır. Doğu Karadeniz bölgesinin topoğrafik yapısı, iklim koşulları ve bunların bölge sivil mimarisine yansımaları araştırılmış, malzeme ve sivil mimari örneklerinin uygulama yöntemleri araştırılarak çalışmanın amacı derinleştirilmiştir. Gitgide yok olan Doğu Karadeniz mimarisini gelecek kuşaklara aktarmak için doküman niteliğinde bir kaynak oluşturmakta tezin amaçlarından biri olmuştur.

1.2. Çalışmanın Kapsamı ve Yöntemi

Bu çalışmada öncelikle Geleneksel Türk Evi kapsamlı bir şekilde incelenmiş, daha sonra Doğu Karadeniz Sivil mimarisi üzerinden örneklerle çalışma zenginleştirilmiştir. Çalışmanın amacına yönelik bölümünde ise; geleneksel Türk evinde ısınma problemleri Doğu Karadeniz mimarisi örnekler üzerinden ele alınmıştır. Alanında uzman kişilerle yüz yüze görüşmeler sağlanmış, yönlendirdikleri kaynaklar üzerinden araştırma derinleştirilmiştir. Doğu Karadeniz Bölgesindeki evlerde özellikle Artvin ve Rize bölgelerinde konaklayarak mekân içerisindeki ısınma problemlerine yakından inceleyerek saptamalar yapılmış, bölge halkı ile yüz yüze konuşarak konu detayları yerinde incelenerek tespit yapılmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden literatür tarama, gözlem ve görüşme yönteminden faydalanılmıştır.

2. TÜRK EVİ

2.1. Türk Evinin Tanımı

Türk evini anlamak için ilk önce ev tanımını yapmak gerekmektedir. Ev sözcüğü eski Türkçede ev “*eb*” kelimesinden gelmektedir. Yalnızca bir ailenin oturabileceği şekilde veya büyüklükte yapılmış konut anlamındadır (Hasol, 1990). Geleneksel Türk aile yapısının töreleri, inançları ve yaşam kültürüne göre plan özellikleri gösteren yüzyıllarca Türk insanının gereksinimlerini karşılayan konut tipi olarak tanımlanmaktadır (Kuban, 1976). Bir başka tanımdan bakarsak ev; insanların yaşamlarını geçirmesi için oluşturulmuş yer, mesken anlamındadır. Türk evi tanımına bakacak olursak; eski Osmanlı devletinin işgal ettiği topraklar içerisinde (eski anlatım ile) Anadolu ve Rumeli Bölgelerine yerleşmiş, gelişmiş ve 500 sene varlığını sürdürmüş kendi nitelikleriyle oluşmuş bir ev tipidir denilmektedir (Eldem, 1968).

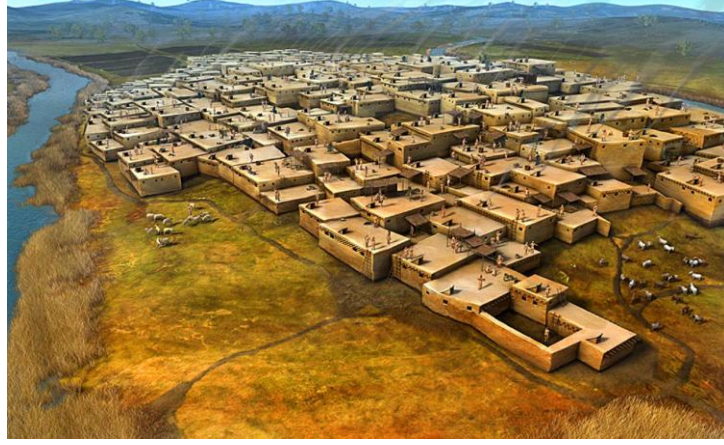
Bu tanımlar doğrultusunda denilebilir ki; Türk evi, Türk toplumunun geçmişte yaşam sürdürdükleri toprakların mimari özellikleri, yaşadıkları bölgeye uygun olarak ve geleneksel kültürleri ile harmanlayarak oluşturulmuş konut tipine denilmektedir. Türk evi tanımı genel anlamda; tarih boyunca Türklerin içinde yaşadıkları evin genel adına verilen isimdir.

2.2. Türk Evinin Tarihçesi

İnsanoğlu yaşamsal faaliyetlerini sürdürebilmek ve hayatını idame ettirebilmek için barınma ihtiyacı hissetmiştir. İnsanoğlunun ateşi keşfi ile beraber sosyal ilişkileri gelişmeye başlamış ve toplum hayatına adım atmaya başlamıştır. Beraberinde doğayı keşfedip toprakla uğraşmaya başladığında yerleşik hayata geçme istediğinin ilk adımlarını atmış oldular ve böylelikle insanlığın ilk mesken-evleri oluşmaya, tasarlanmaya başlamıştır.

Neolitik dönemden beri gelişme gösteren ve değişime uğrayan Anadolu toprakları, Anadolu’da ilk yerleşim yerleri olan Çatalhöyük, Alacahöyük ev tiplerine

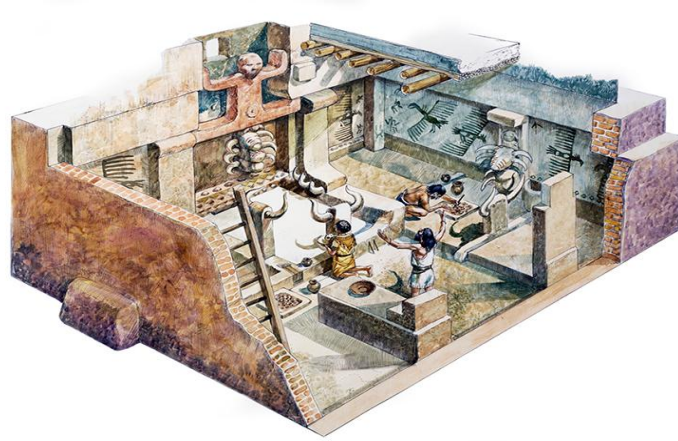
baktığımızda birbirine bitişik, dikdörtgen planlı ev örnekleri göze çarpmaktadır. Bu kerpiç malzemedен üretilmiş evlerin kapıları olmadığı için girişleri damdan yapılıyordu (Uysal, 2007)

Şekil 2. 1. Catalhöyük Kent Yapılanması

Kaynak: <http://www.apelasyon.com/Yazi/304-tarimdan-sonra-insan>

Neolitik çağda yerleşim alanlarının tümü Anadolu'nun Güney yarısında yer almaktadır. Güney olmasının sebebi artık yaşamını tarımla idame ettiren neolitik kültürler bu amaca en uygun yer Torosların kuzey etekleri ile İç Anadolu bölgesinin güney kısmıdır. Anadolu'nun diğer kısımları ise büyük ölçüde ormanlar ile kaplıdır (Erdoğan, 1996)

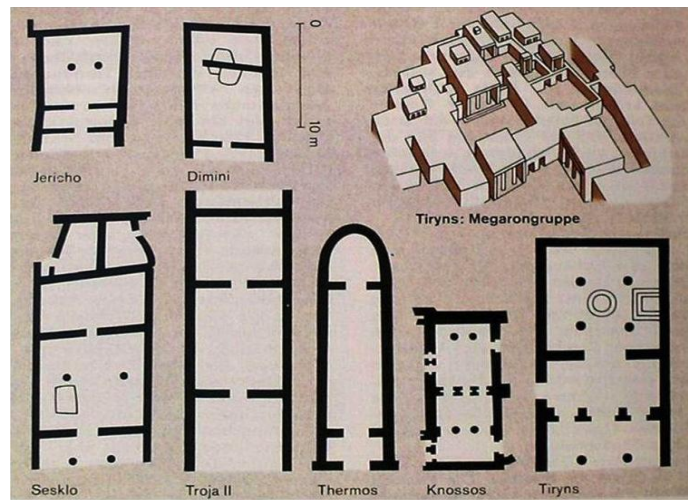
Şekil 2. 2. Catalhöyük'te bir oda görüntüsü. (Duvardaki bezemede ana Tanrıça güç simgesi boğayı doğuruyor).

Kaynak: <http://arkeofili.com/10-maddede-neolitik-yerlesim-catalhoyuku-anlamak>

Bu dönemde karşılaşılan yerleşmeler tapınak, zahire depoları, konut ve bunların ortalarında kalan avlulardan oluşmaktadır. Bitişik nizamda yapılan bu evlerin duvarları ayırıcıdır. Çatıların yerleşmeleri için her evin duvarı ayrı yapılmaktadır. Evlerin çatılarına merdivenlerden ulaşılmaktadır ve bu durum evlerin kapalı bir düzen içerisinde olmasını sağlamıştır. Evlerin dış yüzeylerini oluşturan kapalı bölümler ise savunma amaçlı duvarları oluşturmaktadır (Erdoğan, 1996).

Konut olarak isimlendirilen bu yapılar daha sonra Megaron ismi ile adlandırılmıştır. Megaron isimli yapılar, dikdörtgen ya da kare planlı olmaktadır ve önünde bir giriş bölümü, içeriğinde bir odası ve odanın ortasında ise ocağı bulunan, kerpiç ve taş malzemeden üretilmiş tek hacimli mekânlar oluşturulmaktaydı.

Anadolu’da yapılmış bu ev tiplerine “*Megaron*” adı verilmiştir (Çobancaoğlu, 2007). M.Ö 4000-1000 yıllarında Alp dağları çevresindeki laktarda su içerisine kazıklar çakarak ve bunun üzerine konulan döşeme tabanı üzerine kulübeler yapılmıştır. Palatit ismi verilen bu su üzerine uygulanan yapıların karaya bağlantı yolları köprülerle yapılmıştır. Böylelikle bu yapılar korunaklı hale getirilmişlerdir. Bu dönem içerisinde cilalı taş aletlerinin yontma taş aletlerine nazaran daha değerli olduğu kanıtlanmış ve akabinde marangozluk faaliyetleri başlamıştır. Bu durum, kalıcı konutların oluşmasında en önemli faktörlerden biri olmuştur. Neolitik çağ, (M.S 6500-5300) Anadolu’da Hacılar (Burdur), Çatalhöyük’te (Konya Ovası, Aşıklı Höyük, Can Hasan III ve Suber yerleşimlerinde saptanmıştır (Ünsal, 1949)

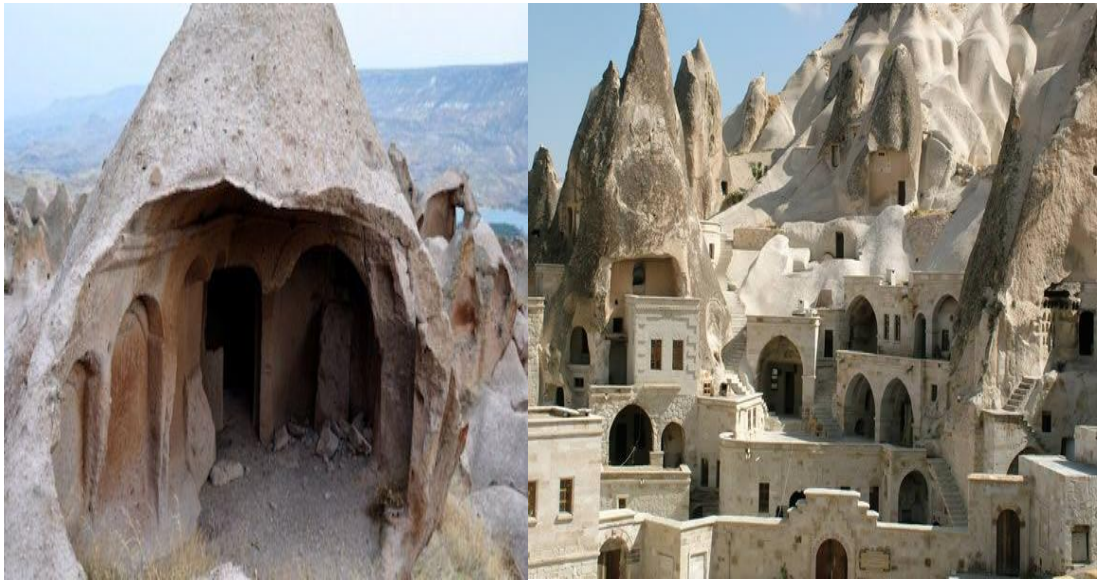

Şekil 2. 3. Erken Dönem Yapılarından Megaron Tipi Ev Planları.

Kaynak: <http://emlakkulisi.com/sit-alani-haritasi/165774>

Prehistorik çağda ise maden keşfi ile beraber daha büyük bir aşama kaydedilmiş ve gelişime uğrayan bir çok alet yardımı ile daha güvenilir daha hızlı ve daha geniş mekanlar oluşturulmuştur. Bronz devrinde ise; iki hacimli plan tipleri oluşturulmuş bu durum hem insanların hem de hayvanların aynı mekan içerisinde yaşayabilecekleri mekanlar üretilmesine sebebiyet vermiştir. Bu mekanlar artık kulübe özelliğinden de yapıyı iyice uzaklaştırmıştır. Hellenistik dönem konutlarında ise; bir kaç oda ve odaların açıldığı avlu ile oluşmaktaydı. Kökeni ‘Megaron’ olan bu dönemin konutlarında da daha önceki dönemlerde görülen basip plan tipini sürdürmektedir. Fakat bu konut tipleri diğerlerine oranlar daha çok geliştirilmiştir. Bir çok konut tek katlı olmasına rağmen, bazılarında merdiven görülürken çift katlı oabileceklerini de göstermektedir.

Roma uygarlığında ise; iç avlulu, peristilli ve atriumlu konutun yanında ilk toplu konut örneklerinden sayılan ‘insulae’nin gelişimi saptanmaktadır. Bu dönemde yapılan konut tiplerine “*Domus*” adı verilmektedir. Bununla beraber varlıklı ailelerin kent dışında yaptırdıkları villa tipi konutlara da rastlanmaktadır. Bu dönemde taşların oyulması ile oluşturulmuş mağara ev tipleri, orta Anadoludaki tek odalı ev tipleri de bu dönem yapılarına örnektir. Bu dönemlere ait en güzel örnek ise Türkiye-Kapadokyada ki mağara evleri gösterilmektedir.

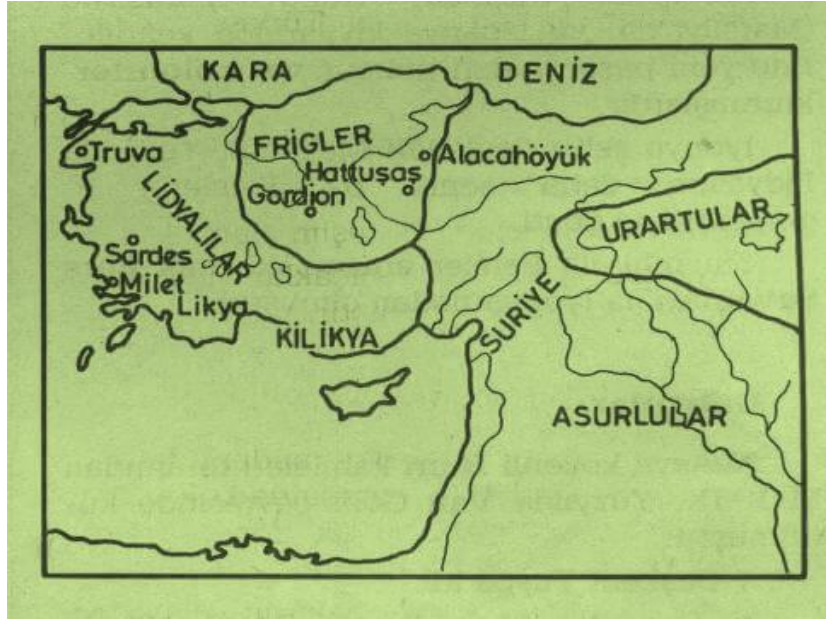

Şekil 2. 4. Roma Dönemine ait Mağara Evlerine Bir Örnek; Kapadokya Mağara Evleri

Kaynak: <http://www.nkfu.com/lidyalilar-hakkinda-kisa-bilgi>

Bizans İmparatorluğu döneminde konut yapımında Roma Dönemine nazaran gerileme gözlemlenmiştir. Fakat Roma tipi ev yapıları atriumlu¹, üstü açık, iç avlulu ve dış mekan ile alakası tamamen kesilmiş içe dönük yaşam tipinin yansıması olan Bizans konut tipi örnekleri günümüze kadar ulaşmamıştır.

Anadolu topraklarının ilk yerleşik ve büyük nüfuslu halkı; İç Anadolu Bölgesinin Kuzeyinde yer alan bölgeye yerleşmiş olan Hitit uygarlığıdır. Hititlerden sonra Frigya, Lidya ve Likya uygarlıkları Anadolu'nun çeşitli yerlerine yerleşmiş ve Anadolu'ya çok zengin bir kültür, sanat birikime ve tarih bırakmıştır. Anadolu'nun bu zengin kültürünün olmasının Mezopotamya sanatının gelişmesine büyük katkısı olan eski İran kültürünün katkısı çok fazladır. Yunan Sanatı ise İranlıların Anadolu üzerindeki büyük etkisi ile birlikte kendilerine benzetilmeye çalışılmış ve Anadolu'da Asyalı bir uygarlığın temelleri atılmış olmaktadır.

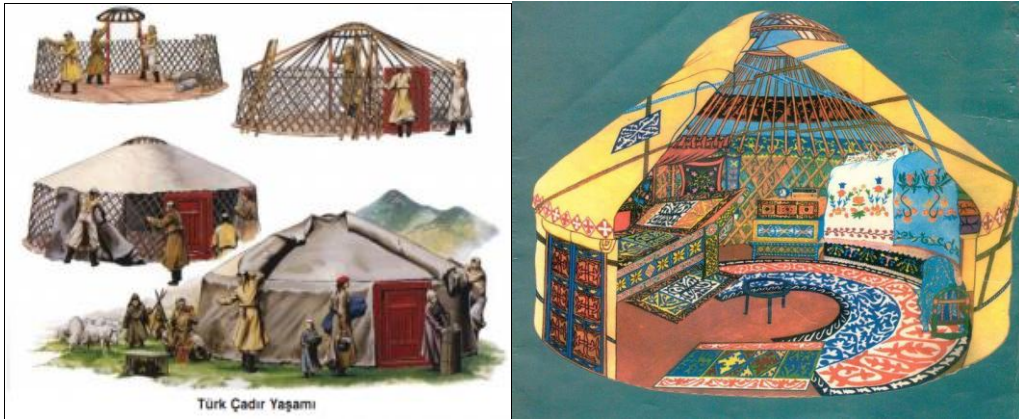
Şekil 2. 5. Anadolu Medeniyetleri

Kaynak: <http://galeri.genelturktarihi.net/turk-cadirlari>

Anadoludaki ilk büyük uygarlık Selçuklu uygarlığıdır ve bu uygarlık çok özgün bir sanat ve mimari yapıya sahiptir. Çok özgün olmalarına karşın rağmen hem Yunan ve

¹ Eski Roma evlerinde avlu veya giriş yerine verilen ad.

Roma sanatının, hem de doğu sanatının izlerini takip eden karmaşık bir yapısı bulunduğunu söylemek mümkündür (Kahraman, 1997). Bunun yanında Anadolu-Küçük Asya Türk Sanatı her bölge yapısından ve geleneklerinden etkilenerak ayrı bir karakter kazanmıştır. Bu sanatın bu tür etkilerden arınması ve saf bir üslup halinde oluşması ancak Osmanlı Döneminde mümkün olabilmıştir (Arseven, 1984). Türk insanı Anadoluya yerleşmeden önce, Orta Asya’da göçebe hayatı srmekteydirler. Orta Asyadaki Türk ev tipi ile, Anadoludaki Türk evi arasında çok fazla benzerlik gözlemlenmektedir. Orta Asya’nın tarıma elverişli olmayan toprakları dolayısıyla hayvancılık ile geçinen Türk topluluklarının yaylalarda barınma amacı ile kullandıkları çadır’ın i plan düzenlemesi ile Anadolu Türk Oda tiplerinin düzenlemesi benzerlik göstermektedir ve bir meydan etrafında toplanan çadırlar Türk evi sofasının kaynağını oluşturmaktadır.

şekil 2. 6. Türk adır Yaşamı ve adır İ Mekanından Bir Görüntü

Kaynak:<http://www.geziko.com/blog/oksijene-doyacaginiz-15-guzide-karadeniz-yaylasi>

adır düzenlenmesinde, mekan ortasında bir “*Ocak*” bulunmaktadır ve bu ocak “*ısınma ve yemek pişirme*” işlevlerini karşılamaktadır. Girişin sol kısmında atların koşum takımları, sağ tarafta ise bir perde yardımı ile mekandan ayrılmış depolama alanı bulunmaktadır ve bu depoda yiyeceklerin saklandığı kısmı gözlemlenmektedir, ocak mekanın arkasında olup arkasında ise yüklükler bulunmaktadır. adır toprağın üzerine kurulmaktadır ve üzerine halı ve kilim gibi örtüler serilmektedir. Bu adır tipleri günümüzde de halen yaylalara çıkan Yrk halk tarafından kullanılmaktadır. İşlamiyetin kabul edilmesi ile birlikte Türkler, yaşam şekillerinde daha ie dönük ve

mahremiyetin ön plana çıktığı yapılar oluşturmaya başlamışlardır. Bu sebeptendir ki; İslam şehirleri Helenistik şehir yapılarından fazlasıyla etkilenmiştir. Bu etkilenme ev tiplerine ve yapılarına da yansımaktadır. Sütunlu bir avlu yapısı olan Helen ev tipleri; sokak bölümünden yüksekçe bir duvar ile ayrılmış, bir avlu içerisinde erkek ve kadın için iki ayrı hayatı içermektedir. Orta kat bölümü erkeğin yaşadığı ‘selamlık’ bölümünü oluştururken, üst kat bölümü ise kadını gizlemek ve mahremiyeti sağlamak için pencereleri kafes ile örtülmüş ve yüksek tutulmuş mekanlar oluşturulmuş, buna da “*haremlik*” denilmiştir. İlk dönemlerde de konut tipleri de bu iki kattan oluşmaktadır. Az katlı yapı olması sebebi İslamiyetin çok katlı yapı anlayışını gösterişli bir tutum sergilediğinden hoş karşılanmıyordu. “*Begküm*” diye adlandırılan sofa, eve ana kapı bölümünden girildiğinde insanı karşılayan bir bölüm olarak göze çarparken, bu bölüm ortak yaşamın geçtiği ana mekan özelliğindedir. Mutfak bölümü ise zemin kata bulunmaktadır ve “*aşlık*”, “*aşdamı*”, “*aşocağı*” gibi isimler almaktadır. İçerisinde; sergen, görünçlük diye isimlendirilen raflar ocak ve ekmek pişirmeye yarayan tandır ve kadının zamanının çoğunu geçireceği sedirlerden oluşmaktadır (Karpuz, 1984). 500 yıllık bir süreç içerisinde Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde yaşayan bu ev tiplerinin en belirgin özellikleri Anadolu’da görülmektedir. Ayrıca 17. yy ve 18. yy ‘larda Ortadoğu ve Doğu Avrupa konut mimarisini etkisi altına almış ve çok güçlü bir duruma gelmiştir (Kahraman, 1997). Osmanlı devletinin yıkım sürecine girdiği 19.yy’da bile bu yayılma ve ilerleme sona ermemiştir (Eldem, 1968). Ancak 20.yy teknolojisi Türk insanının toplum yapısı ile yaşam tarzında çok büyük değişiklikler getirmiş ve yüzyıllardır korunun bu kültür mirası gün geçtikçe yok olmaya başlamıştır (Kahraman, 1997).

Geleneksel Türk evleri, Safranbolu’da, Akşehir’de, Birgi’de Kula’da veya Yunanistan’da, Saraybosna’da, Piriştine’de bulunsalarda, farklı tarz ve malzemeyle inşa edilmiş olsalar da, aralarında ortak bir nitelik ve karakter bulunmaktadır. Bu sebeple, geleneksel Türk evi Osmanlı Devletinin sınırları içerisinde geçerliliğini 500 sene devam ettirebilmiştir. Buna karşılık ayakta kalan yapıların niteliği küçük ölçekli barınma biriminden ziyade köşk, ibadethane, kasır, kale veya kervansaray gibi büyük ölçekli yapı gurupları olduğu görülmektedir. Ancak iskân sürecinde oluşturulan konut örneğinin günümüze ulaşmamasının ve bununla beraber küçük yapı gurupları hakkında kayda değer veri olmayışının tek sebebi, kullanılan malzemenin yıllara göre dayanımının fazla olmamasından kaynaklıdır (Eldem, Türk Evi Plan Tipleri, 1968).

2.3. Türk Evinin Oluşumu

Türk insanı doğa yaşantısından hiç bir zaman vazgeçememiştir ve bu durum Türk ev tipine de yansımıştır. Bu ev tipleri yaşama ve doğaya bağlı olan Türk topluluklarının çadır hayatının yerleşik hayata yansımalarıdır. Bu sebeptendir ki bu konutlarda, biçim ve estetik kaygılardan ziyade işlevsel ve gerçekçi bir oluşum sergilemiştir. Plan ve yapının oluşmasında, yaşanan coğrafya ve bölge şartlarına uyulmuştur. Bu yapıların tasarımı içten dışa doğru gelişme gözlemlenmektedir ve her detay antropometrik (insan boyutları) gözetilerek yapılmıştır. Bundan dolayı bu ev tiplerinde akılcı ve Pratik çözümler uygulanmıştır.

Türk evi oluşum ilkeleri şöyle sıralanmaktadır;

- a) Çevre koşullarına, yaşama ve doğaya uygunluk,
- b) Akılcılık ve Gerçekçilik
- c) İçten Dışa Çözüm
- d) İç ve Dış uyumu (Evin içerisindeki yalınlığın dışarıya yansımaları gibi)
- e) Tutumsallık (Bektaş, 2016).

Bu büyük alan içerisinde gelişime uğrayan ev tipini oluşturan etkenler şöyle sıralanabilir; gelenekler ve sosyal hayat, iklim ve coğrafya, malzeme ve sosyo ekonomik durum, din olarak söylemek mümkündür.

Gelenekler ve Sosyal Yaşam: Nesiller boyunca toplu halde yaşayan Türk toplulukları geniş aile yaşantısına sahiptir. Bu yaşantıya karı-koca ve çocuklar dışında dede, nine, hala, amca ve torunlar da eklenerek aile nüfusu çoğalmıştır. Geniş aile yapısı sebebiyle daha fazla oda sayısına ihtiyaç duyulmuş ve mekan ölçekleri büyümüştür. Bunun dışında; bu kalabalık yapıdaki aile bireylerinin yiyeceklerini muhafaza etmeleri için daha büyük mekanlara ihtiyaç duyulmuş, üretkenliğinin devamı için (halı ve dokuma tezgahı gibi) ve aile içerisinde yeni evlenecek oğul ve gelin içinde ayrı bir oda düşünülmüştür.

Din: Türk Ev yapısının şekillenmesinde din büyük rol oynamaktadır. Mahremiyet İslamiyetin kabulü ile mekanlar girmiştir. Mahremiyet duygusu ile birlikte insanlar daha içe dönük yaşamaya başlamış ve bununla birlikte “haremlik” ve “selamlık” gibi evin kadın ve erkeğine özel, farklı mekanlar oluşmasına sebebiyet vermiştir.

İklim ve Coğrafya: Bölgelerin jeolojik durumları ve yağış oranları evin tasarımını büyük ölçüde etkilemiştir. Ayrıca bölgenin topoğrafik yapısına göre de evin kaç katlı olacağı ve şekli belirlenmektedir (Filibe, 1989)

Karadeniz bölgesinde dik yamaçlara yapılan evler ile Orta ve Güney Anadolu'da düz ovalara yapılan evler plan, kullanılan malzeme ve iklim açısından büyük farklılıklar görülürse topoğrafik etkenler bir takım farklılıklar çıkmasına sebep olmuştur.

Şekil 2. 7. Doğu Karadeniz Ev Tipi

Kaynak: www.icmimarlikdergisi.com/2016/09/02/anadoluda-turk-evlerinin-tarihsel-sureci-plan-turleri

Coğrafi konum dışında parselasyonunda² Türk ev tipi kurgusunda çok önemli rolü vardır. Sokakların doğal çizgisini takip etmek zorunda kalan evlerin zemin katları sokağa taşmamalı ve daraltılmamalıdır. Üst katlarda ise çıkmalarla arzulanan plan tipi yakalanmaktadır.

Malzeme: Türk evinin yapım sürecinde kullanılan malzeme ekseriyetle aynı olmaktadır ve bölge farklılıklarına göre değişkenlik göstermemektedir. Doğal malzemelerden seçilen bu yapı elemanları ahşap ve kârgir taş veya kerpiç malzemedir. Ahşap'ın daha bol olduğu bölgelerde ahşap malzeme

² İmar parselleri oluşturmak amacıyla, parseller içerisinde yol, meydan, yeşil alan, park, otopark vb. kamu hizmetlerine ayrılan yerlerden herhangi birini veya birkaçını kapsayacak şekilde yapılan taşınmaz malları ayırma işlemidir.

tercih edilirken, taş'ın daha fazla çıktığı bölgelerde de taş malzeme uygulanmaktadır. Ahşap malzeme, genelde yapının konstrüksiyonunda belirleyici bir rol oynamaktadır.

Sosyo Ekonomik Durum: Türk ev tipinin en önemli etkenlerinden biri ise Sosyo ekonomik durum olmuştur. Yöre insanın geçim kaynağı olan el sanatları ve hayvancılık gibi uğraşlar mekan oluşumunda önemli rol oynamaktadır. Öyle ki; el sanatları için konulacak tezgah evin bu kısmının şekillenmesine etkili bir öge niteliğindedir. Ayrıca hayvancılık ile uğraşan aileler için ise; alt bölüm hayvan barınağı ve yiyeceklerin istiflendiği (saklandığı) depo veya kiler ismi ile adlandırılan bölümlere ayrılmakta, üst katlar da ise yaşam alanları oluşturulmaktadır.

2.4. Türk Evinin Mimari Özellikleri

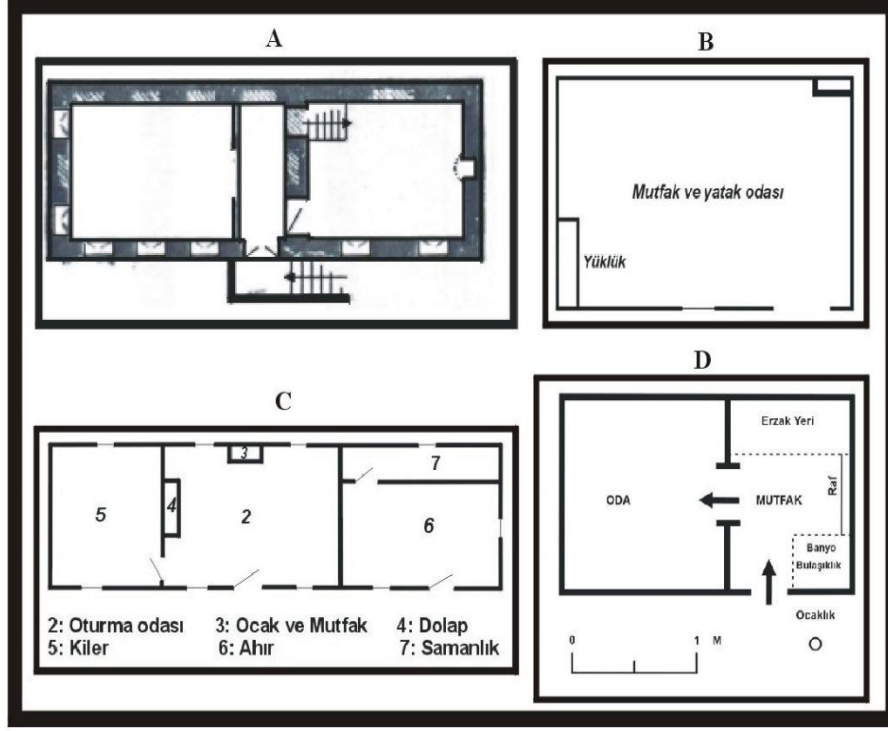
Türk evinin mimari özellikleri plan tiplerine göre farklılık göstermektedir. Mimari özellikler bölgesel faktörler, inançlar ve sosyal yaşamla şekillendirilmiş ve mimari özellikler bu olgular üzerinden belirlenmiştir.

➤ Türk Evinin Plan Özellikleri

Türk evinde plan özellikleri odaların sofa çevresinde toplanması ile oluşmaktadır. Oda nitelikleri birbirleri ile aynıdır sadece belirli noktalarda ufak farklılıklar gözlemlenmektedir. Odaların arasında kurgulanan sofa bölümü evin şeklini belirlemektedir bundan dolayı değişken bir yapısı vardır. Türk evi plan tiplerinin belirlenmesinde en önemli faktör sofa ve odalar olarak ilk bilimsel çalışmaları Sedat Hakkı Eldem (1968) yapmıştır. Bu plan tipleri 4 gruba ayrılmaktadır. Bunlar; sofasız plan tipi, dış sofalı plan tipi, iç sofalı plan tipi, orta sofalı olan tipi olarak ayrılmaktadır.

2.4.1. Sofasız Plan Tipi:

Sofasız plan tipi en ilkel plan tiplerinden biridir. Odalar yan yana dizilerek oluşturulmaktadır (Bozkurt, 2013). Sofanın ya da hayatın yerini bahçe bölümü veya taşlık almaktadır. Eğer ev iki kattan oluşuyorsa; üst kattaki oda bölümleri önlerindeki bir balkon bağlamaktadır. Oda sayısı fazlaştığında aralarına bir de eyvan eklenmektedir (Bektaş, 2016). Sofasız plan tiplerinin en özenli özelliği ise; odalara dışarıdan girilebilmektedir.

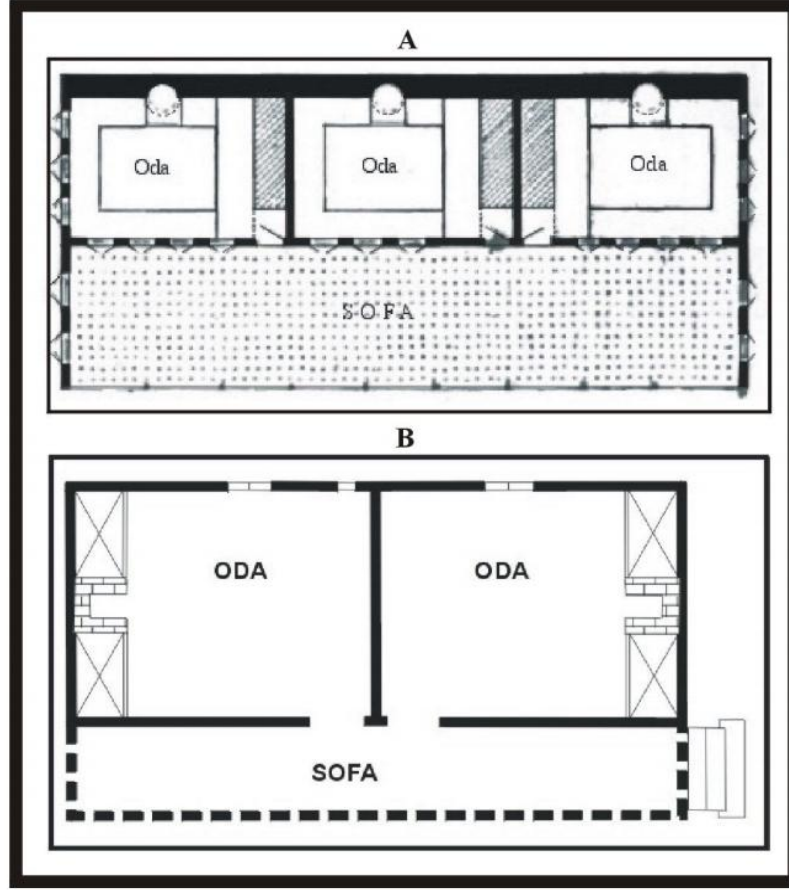

Şekil 2. 8. Sofasız Plan Tipi Örneği

Kaynak: <https://www.icmimarlikdergisi.com/2016/09/02/anadoluda-turk-evlerinin-tarihsel-sureci-plan-turleri/>

2.4.2. Dış Sofalı Plan Tipi:

Türk ev tiplerinin ikinci aşaması olarak kabul edilmektedir. Sofa, yani odalar arasında ilişkiyi sağlayan bölüm bu aşamada ortaya çıkmıştır. Sıra odalı, köşe sofalı ve üç tarafı odalı plan tiplerine dış sofalı plan tipi denilmektedir. Simetrinin fazla belirgin olmadığı bu plan tipinde, serbest plan uygulanmaktadır. Dış sofalı plan tipindeki ilk değişiklik sofanın ucuna bir köşk eklenerek başlamıştır. Bu ekleme daha sonra, sofa bölümünün her iki ucuna da eklenerek L ve U şeklinde bir plan oluşumunu sağlamıştır (Eldem, 1968). Sofa L biçimli ise; dış sofalı L plan tipi, odalar sofanın üç kenarında ise buna da dış sofalı U plan tipi denilmektedir (Bektaş, 2016). Sofa' nın iki dar uç bölümü yan duvarların uzatılması ile kapatılmıştır. İki oda bölümünün arası açılarak bu bölüm sofanın bir uzantısıymış gibi kurgulanarak bir mekân elde edilmiş ve bu mekâna da "eyvan" denilmiştir. 19.yy la kadar devam eden bu plan tipi, Anadolu'nun birçok küçük şehrinde günümüzde de halen kullanılmaktadır (Eldem, 1968).

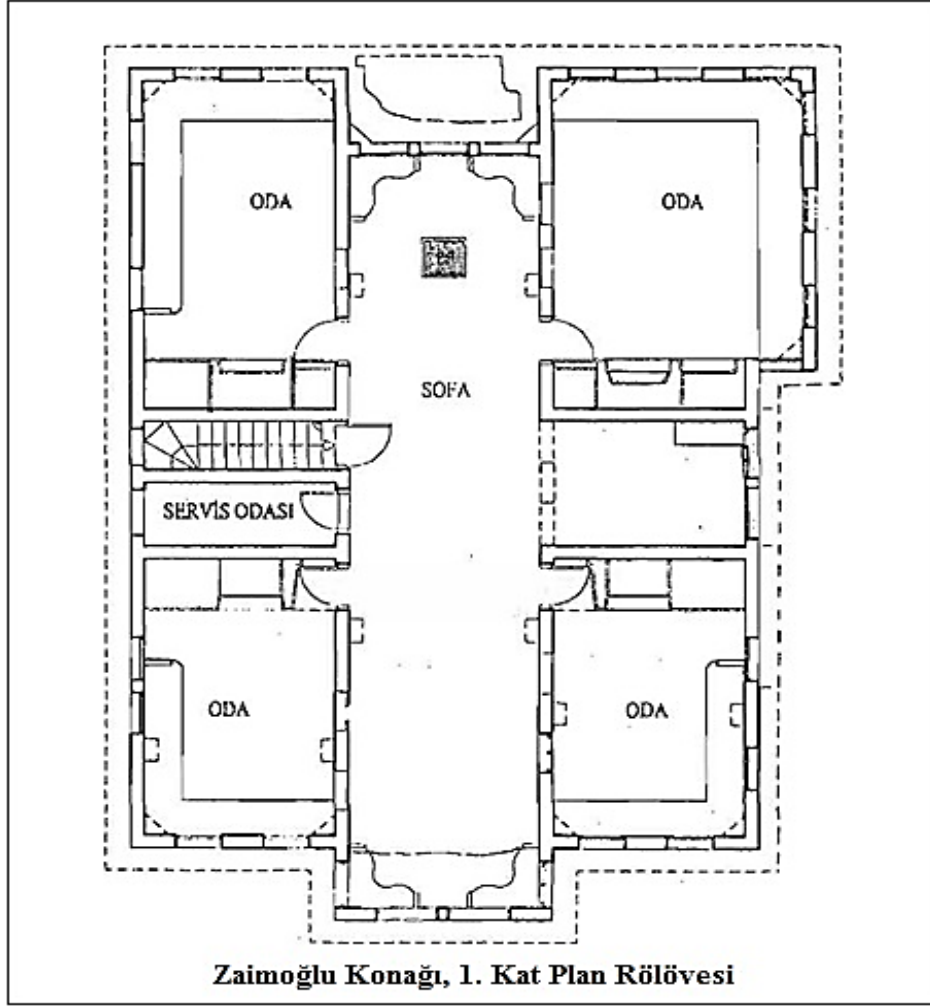

Şekil 2.9. Dış Sofalı Plan Tipi Örneği

Kaynak: <http://sivrihisar.web.tr/tarihi-sivrihisar-evleri-plan-tipleri.html>

2.4.3. İç Sofalı Plan Tipi:

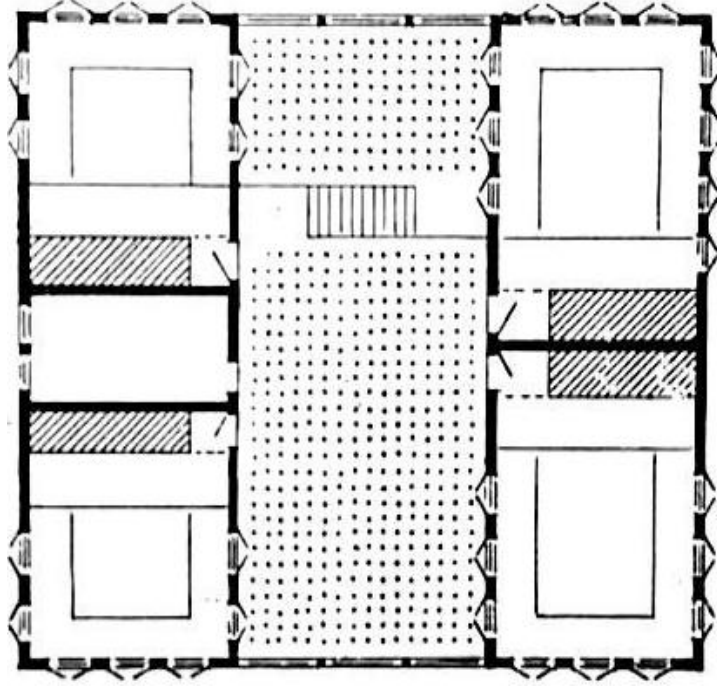
İç Sofalı plan tipi gelişimin 3. evresinde ortaya çıkmıştır. Bu plan tipinde sofa bölümünün iki yanına odalar dizilmek suretiyle sofa iç kısımda bırakılmıştır. Bundan dolayıdır ki bu plan tipine “*karniyarık*” plan tipi olarak da isimlendirilmektedir. 18. yüzyılda oluşumu netleşen bu plan tipi 19. yüzyılda yaygınlaşarak günümüze kadar ulaşmıştır. Bu plan tipinin yaygınlaşmasının en önemli sebepleri; oda sayılarının artması, yan yana yerleştirilen odalar sebebiyle duvarların azalması ile ekonomik ve sağlıklı bir plan tipidir. Bundan dolayıdır ki çok tercih edilmektedir.

Şekil 2. 10. İç Sofalı Plan Tipi Örneği

Kaynak: katalog.ibb.gov.tr/kutuphane2/YordamVt/projem_istanbul/pi_00036.pdf

Sekilik ve köşk, sofanın iç bölümünde yer almakta ve ona ekli olarak dışarıya doğru ekli bulunan bir oturma bölümüdür. En yalın haliyle seki veya taht bu bölüme yerleştirilmiştir. Taht bazen sofa bölümünün dış cepesinde bir çıkıntı oluşturacak şekilde de uygulanmaktadır. Bu çıkıntının fazla belirginleşmesi ile köşk elde edilmektedir (Eldem, 1968). İki yüzlü iç sofalı plan tipi olan evler geç dönemde yapılmıştır. Eyvanların karşılıklı olması sofanın haç şeklinde olması sonucunu doğurmuş ve odalara pahlı köşelerden girilmesini sağlamıştır. Bu durum ise bu plan tipinin orta sofalı plan tipine benzemesine sebep olmaktadır (Bozkurt, 2013).

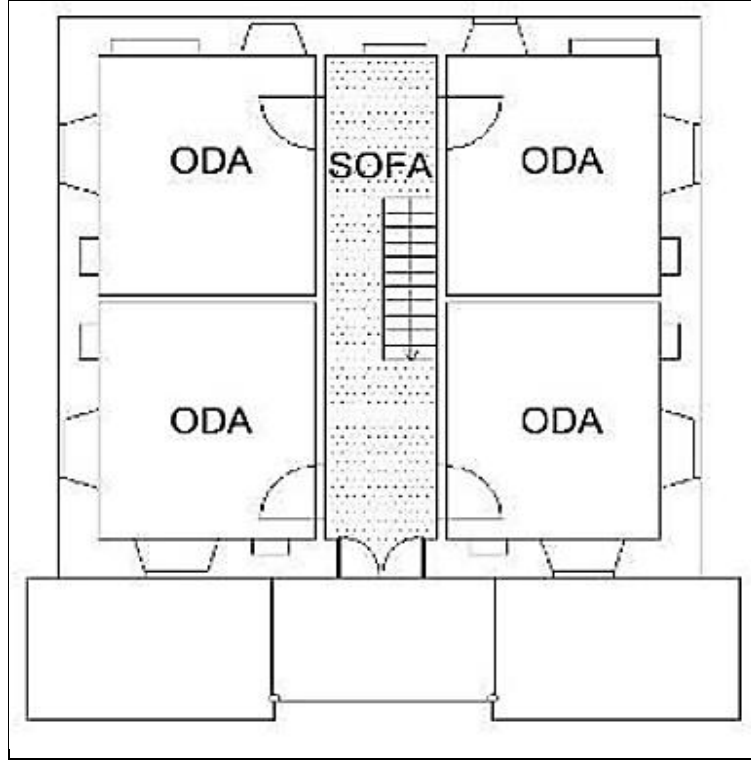
Şekil 2. 11. İki Yüzlü İç Sofalı Plan Tipi Örneği

Kaynak: www.icmimarlikdergisi.com/2016/09/02/anadoluda-turk-evlerinin-tarihsel-sureci-plan-turleri

2.4.4. Orta Sofalı Plan Tipi:

Orta sofalı plan tipi gelişim evresinde 4. sıradadır. “Oval” veya “Beyzi” sofa olarak da nitelendirilmektedir (Eldem, 1968). Bu plan tipi 18.yy ile birlikte başta büyük yerleşimlere girmiş (yönetici evleri) daha sonra da kendi çevresinde yaygınlaşmış bir plan tipidir. Bu plan tipinde bina yapısı kare veya dikdörtgen olmaktadır. Planda, bina köşe noktalarına odalar yerleştirilerek plan kurgulanmış, oda aralarına ise merdiven, hale, kiler, mutfak ve eyvan gibi servis mekanları yerleştirilmiştir. Önceleri dört köşe olan sofa daha sonra köşelerin pahlandırılması ile sekizgen, çokgen veya oval şekillerin oluşmasına olanak sağlamıştır. Bu plan tipi ve yerleşimi ile sofanın daha korunaklı olması ve evin iyi ısınması sağlanmıştır. Odalar arasındaki mesafenin azalması ile ve planın toplu bir hale gelmesiyle başta İstanbul ve çevre illeri olmak üzere bir çok bölgede benimsenmiş bir plan tipi özelliğindedir. Bu plan tipleri büyük şehirlerde uygulanmış olup, sofanın ışıksız kalmasını engellemek için odaların orta noktalarına eyvanlar yerleştirilerek sofa ile bütünleşen mekanlar elde edilmiştir. Orta sofalı plan tiplerinden olan, pahlı sofalı plan tipinin iç sofalı plan tipine göre en belirgin özelliği eyvan sayısıdır. Bu plan tipinde 3 adet eyvan ve bir merdiven aralığı

bulunmaktadır. Oval sofalı plan tipinde ise; 18. yüzyıl Barok akımı etkisinde kalmış ve sofanın tamamen elips veya oval şeklini aldığı plan tipi özelliğine sahiptir. Fakat 19. yüzyılda Ampir akım ortaya çıkmış ve yapılarda bu akımın etkisi olan sadeleşme görülmeye başlanmıştır. Bu akım, beraberinde eğrisel yüzeylerde azalma ve yapı maliyeti daha az olan iç sofalı plan tipinin tekrar uygulanmasına neden olmuştur.

Şekil 2.12. Orta Sofalı Plan Tipi Örneği

Kaynak:<http://sivrihisar.web.tr/plan-elemanlari.html/geleneksel-sivrihisar-evleri>

2.5. Türk Evinin Cephe Özellikleri

Türk ev tipi genellikle tek katlıdır fakat zaman içerisinde kat sayısı fazlalaşmıştır fakat esas kat tektir. Esas kat ise birkaç katlı evlerde, mutlaka en yukarıdadır (Eldem, 1968). Evin bulunduğu arazinin durumuna göre esas kat daha çok ışık, hava ve güneş alması, daha çok manzara görmesi açısından hep yükseltilmiştir. Zemin kat ekseriyetle oturma için kullanılmamaktadır. Bu kat daha ziyade bahçe duvarları ile binayı taşıyan dikmelerden oluşmaktadır. Evlerin direklerin üzerlerine yerleştirilmesinin sebebi ise evi rutubetten korumaktır. Zaman içerisinde evin zemin katları duvarlarla kapatılarak ahır, samanlık, taşlık veya depo olarak kullanılmıştır. Zemin kat duvarları penceresiz ve kâgirdir. Daha sonraları zemin kat ile üst kat

arasına bir ara kat yapılmıştır fakat yüksekliği ana kattan daha alçaktır. Ara katta bulunan odalar kış aylarında kullanılmak üzere ve günlük kullanım açısından büyük önem taşımaktadır. Bu kat pencere sayısı daha az olmakla birlikte daha küçüktür. Genellikle ahşap çatkıdır³. 19. yüzyıl ile beraber bu ara katlar Türk ev tipinde önemli bir yere sahip olmuş, yükseklikleri ve planları ile ana kat kadar işlev kazanmışlardır. Fakat en değerli kat ünvanı halen üst katındır.

Şekil 2. 13. Geleneksel Sivrihisar Evlerinden Bir Görünüş

Kaynak: <http://www.sonsuzturkhaber.com/turk-evi-ve-yerlesim-kulturu/>

Evin cephe görüntüsünü etkileyen unsurlardan biri yapı çıkmalarıdır. Çıkmalar payandalar yardımı ile alt katlardan desteklenerek üst katın sokağa doğru çıkmasını sağlamıştır. İslamiyet ile birlikte mahremiyet duygusunun egemen olduğu kapalı yaşam tarzı, 16. yüzyıl ve 17. yüzyıldan itibaren değişmiş ve yerini dışa açılmaya doğru yönlendirmiştir. Böylelikle çıkmalar ilk olarak başodalarda uygulanmaya başlanmış daha sonra ise sokak tarafına gelen diğer odalara da uygulanmaya başlanmıştır. 18. yüzyılda sürme pencerelerin kullanılması ile birlikte ışıktan ve manzaradan daha fazla yararlanabilmek adına bina cepheleri daha çok yırtılmıştır. Evlerin cephe özelliklerinde görünen testere dişi (gönye) çıkmalarının oluşmasının

³ İsim Uç uca, birbirine çatılan şeylerin bütünü.

sebebi ise; evin plan tipinin arsaya uymamasıdır. Bu tür çıkmalar, plan tipinin arsaya uydurulmaya çalışılması ile çıkmışlardır ve plan tipleri ile alakaları yoktur. 18. yüzyıla kadar uygulanan ev tiplerinde fazla çıkma örneğine rastlanmadığı gibi evler daha düzenli görünmektedir. Ancak 18. yüzyılda Barok üslubunun etkisi ile evlerin cephelerinde ferah ve aydınlık ihtiyaçlarının artması ile birlikte cephelerde hareketlenerek çıkmaların artması sağlanmıştır. Bu dönemde çıkma altları ve saçak altları eğri yüzeyli, bağdadi⁴ sıvalı yapılmaya başlanmıştır ve üzerlerine nakışlarla süslemeler yapılmıştır.

19. Yüzyılda Ampir akımının etkisi bu yüzeylerde kendini göstermeye başlar. Bu akım; plan, cephe ve süslemeye yalınlık getirmiş ve eğri yüzeyler azalmıştır. Cephelerde toksan tarzı ile yarım gömme sütunlar, üçgen alınlıklar, daire ve düz kemerler, kabartma kilit taşları ve kimi zamanda sıva ile yapılmış bezemesiz fakat iri silmeler, rozetler, tuğralar, şemseler, çevresi ışınal madalyonlar, gırlantlar⁵, defne ve akant⁶ yaprakları, bayraklar, meşaleler, silahlar, meşalelerle yapılan armalar, vazolar, müzik aletleri, çiçekler Ampir⁷ tarzını belirleyen en önemli süsleme özellikleridir. Çıkmalar azalmış, saçaklar daraltılmış ve ahşap kaplanmıştır. Ahşap yapı kâgir bir binayı taklit eder bir hale bürünmüştür (Günay, 1998).

2.5.1. Türk Evinde Kullanılan Malzeme ve Teknikler

Türk evinin ana taşıyıcı malzemesi ahşaptır çünkü ahşap aynı zamanda strüktürü oluşturmaktadır. Bununla beraber ahşaba dolgu malzemesi olarak da kerpiç kullanılmaktadır. Kerpiğin ana malzemesi olan killi toprak içerisine saz ve kamışın da katılması ve güneşte kurutulması ile “kerpiç duvarlar” oluşturulmaktadır (Özer, 2006). Zemin kat kâgir yani taş malzemedan yapılmaktadır ve aralarında ahşap hatıllar yer alabilir. Taş malzeme yapıda kullanılmaktadır fakat işçiliği oldukça zordur. Döşeme ve tavanlar ahşap kaplanmaktadır ve bazı evlerin Zemin yüzeylerine lime ismi ile adlandırılan pişmiş toprak malzeme kaplanmaktadır (Yürekli, 2005). Harç ise; taş, tuğla ve kerpiç gibi yapı elemanlarını tutatarak birleşik bir yapı oluşmasına fırsat vermektedir. Kerpiç ve tuğla'nın yapı malzemesi olarak kullanıldığı

⁴ Ağaç direkler üzerine birbirine koştut biçimde çakılan çıta ya da kamışlara sıva vurularak yapılan (duvar ya da tavan).

⁵ İki nokta arasına asılmış yaprak ve çiçeklerden oluşturulmuş bir çelenk biçiminde bezeme ögesi. Askı çelenk de denir.

⁶ Dikeni çok olan bitki.

⁷ XIX. Yüzyılın başlarında Fransa'da ortaya çıkmış ve Avrupa'ya yayılmış olan mimarlık, mobilya, giyim vb. tarzı.

bölgelerde bağlayıcı malzeme olarak çamur ilk kullanılan harç malzemesidir (Özer, 2006). Duvarların iç ve dış yüzeylerinde kireç sürülerek badana yapılır. Pencere önlerindeki kafesler, el yıkama yerleri ve parmaklıklar ahşap malzemeden üretilmiştir.

Geleneksel yapı tipleri 3'e ayrılmaktadır:

- 1- *Ahşap Yığma Sistemi*: Ağacın doğal halde veya işlenerek yatay bir düzende birbirinin üzerine konulmasıyla ve köşelerin geçme tekniği ile birleştiği sistemlerdir.
- 2- *Ahşap Karkas Sistem*: Temel veya yığma (ahşap, kerpiç, taş) sistem üzerine ahşapların çatılarak taşıyıcı bir sistem oluşturulmasıdır.
- 3- *Karma Sistem*: Çeşitli yapı sistemlerinin bir arada kullanıldığı sistemdir. Yapı malzemesi olarak ahşap'ın çapraz kuşaklar şekli ile kullanılması sağlamlık ilkesinin bir göstergesidir. Aynı yöntem çıkma strüktürlerinde ve pencere sistemlerinde de uygulamakta ve boşluklar kerpiçle doldurulmaktadır. Sıra pencerelerin aralarında pencere ve strüktür ilişkisi sağlanmaktadır. Çıkmaların bulunduğu duvar yüzeylerinde ahşap payandalar bulunmaktadır ve ocağın bulunduğu duvarlar, zeminden üst kata kadar uzanan kalın duvarların içerisinde yer almaktadır. Ocak ve duvarlar bu duvarlar oyularak oluşturulmaktadır (Bozkurt, 2013).

2.5.1.1. Oda

Türk evindeki oda tiplerinin en önemli özellikleri, kendi başlarına yapı içerisindeki belirli eylemleri karşılayan birimler olmalarıdır. Göçebelik dönemindeki çadır anlayışındaki gibi, her oda alanı; oturma, yemek yeme, çalışma ve yatma gibi eylemleri içerisinde barındıran bir ortam özelliğindedir. Bu eylemler için gerekli olan çevre parçalarının bir araya gelmesi ile bu odalar oluşturulmuştur. Türk evinden her oda çevresinde bir hizmet alanı olmak zorundadır. Bu da ortak yaşama alanı olan sofa veya diğer hizmet alanları olmak durumundadır. Odaların kuruluşlarını ve mekân içerisindeki amaçlarını şu şekilde özetleyebiliriz;

- a) Kendi başlarına belirli eylemleri karşılayan bütünlerdir,
- b) İç düzenleri belirli ilkeler ile sınırlandırılmıştır,
- c) Bu ilkeler, toplumsal özelliklere bağlı olarak oluşturulmuştur,

- d) Bu ortak kullanma alanı çevresinde düzenlenirler,
- e) Bu ortak alanın yapı içerisindeki yeri ve durumu ise çeşitli etkiler ile değişim göstermektedir.

Şekil 2. 14. Geleneksel Türk Evinden Oda Görünüşü

Kaynak: <http://www.ucuzgit.com/gulevi-safranbolu-otel.html>

Türk odasının şekillenmesi toplumun yaşantısındaki genel kavramların biçimlenmesi şeklinde oluşmaktadır. Fakat önceleri genellikle her yerde faydacı anlayış ile bağıntılı giden bu tutum zamanla çeşitli bölgelerde değişiklikler göstermektedir. İlk uygulamalarda yapı öğeleri, odanın kullanılmasına katkıda buldukları düzeyde önem kazanarak belirlemişlerdir. Yapının taşıyıcı düzeni odanın boyutunu, biçimini, kapı ve pencere gibi iç-dış ilişkilerini belirlemek ile birlikte, iç düzenin oluşturulmasında da çok etkili olmuştur. İç düzenin oluşumu yapının kuruluş düzeni ile yakın bir ilişki içerisinde. Örneğin ahşap karkas yapıdaki oda ile taş veya kerpiç yapı arasında bu açıdan ilke birliği görülmektedir. Değişen öğeler malzemenin uygulamasına bağıntılı olan ayrıntılardır. Ahşap yapı düzeni, malzemenin verilerinden ötürü, pencere dizileri kurmaya uygundur. Kerpiç ile yapılan uygulamalarda malzemenin uygunsuzluğuna karşılık aynı pencere dizisinin gerçekleştirilmeye çalışıldığı gözlemlenmektedir. Yapı malzemesi ne olursa olsun,

Türk evinin ve odasının kuruluşunda bazı yapı öğeleri iç düzende belirli oranda değer kazanmıştır. Bunlar arasında en etkili olan ve uzun süre görülen kapı, pencere ve dolap ünitelerinin üst sınırını belirleyen yatay ahşap öğelerdir. Eski örnekler içerisinde bu öğe oldukça etkili bir durumdadır. Türk evinde ve odasında görülen kullanma alanlarının antropometrik sınırlarda kalması ve temel ilkesi böylece gözle görülebilen üst sınırın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Kapı, pencereler, kapalı kullanma alanları ve tüm iç düzen öğeleri bu sınır içerisinde düzenlenmiştir. Bu yatay sınırın alt kesimi günlük işler için kullanılmaktadır. Üst kısım ise; boş bırakılmış ve tepe pencereleri ile değerlendirilmiştir. Daha sonraları bir üst bölümün 'gösteri alanı' bölümüne dönüştüğü gözlemlenmektedir (Küçükerman, 1988).

2.5.1.2. Odaların Girişleri: Kapılar

Türk ev tipinde odaya girme problemi mekân çözümü içerisinde önemli bir role sahiptir. Kapı odaya bağlı bir öğe niteliğindedir. En ilkel kapı örneği de mekân içerisine açılmaktadır en gösterişli olanı da mekân içerisine açılmaktadır. Kapı kanatlarının odaya bakan iç yüzleri çok özenli düzenlenmiştir. Dış kapı yüzleri daha sade ve yalındır. Fakat odanın iç düzeni açısından en önemli özelliği, kapı ve çevresinin, oda içerisindeki bütün öğeleri ile birlikte çözümlenmiş ve biçimlendirilmiş olmasıdır. Oda içerisinde verimli kullanılacak alanın (yararlı alan) üst sınırı, kapı kuruluşunda da üst sınır olarak görülmektedir. Üst sınırı belirleyen ve odayı yatay yönde dolaşan bu öğe, kapı kasasının üst başlığı ile de birebir ilişkilidir. Odaya giriş dolaplarla ilişkili olduğu gibi; dolap ve kapı kuruluş ve kavram açısından birbirlerinden etkilenmişlerdir. Bununla birlikte kanat ve çerçeve dolap ile birlikte çözümlenmiştir. Kanat bölümü açıldığı zaman kaybedilecek alan için dolap içerisinde yer ayrılmıştır. Bu da dolap kapı ikilisinin farklı birleşimlerden oluşturarak giriş kısmını daha denetlenmiş hale getirmektedir (Küçükerman, 1988). Türk evinde oda kapılarının genişlikleri 80 cm, yüksekliği ise 150 cm olmaktadır. Sofa tarafında kapı üzerinde pervaz, kemer ve taç şeklinde bir başlık kullanılmaktadır. Bu durum mevcut kapı yüksekliğinin daha da fazlalaşmasını sağlamaktadır. 18. yüzyıldan itibaren kapılar, oda pencereleri ile birlikte bütünlük oluşturmak üzere ortak raf altında tutulmaktadır ve önemlerini biraz da olsa kaybetmektedirler.

Şekil 2. 15. Türk Evinde İç Kapılar

Kaynak: <http://o-lapetite.blogspot.com.tr/2013/02/safranboluda-gezerken.html>

Barok ve Ampir motifleriyle, kapıların üzerlerine üstlükler ilave edilmektedir. Kemerler ortadan kalkmaktadır (Eldem, 1987). Bu durumda kapı yükseklikleri 200 cm'yi bulmaktadır. Kapılarda, çift kanat uygulaması çok önemli binalarda yapılmaktadır. Bazı örneklerde tek kanadın ortasına bir biri üstüne konularak iki kanat etkisi verilmek istenmektedir. 19. yüzyıldan itibaren odanın önemi göz önüne alınmaksızın iki kanatlı kapılar daha çok uygulanmaya başlanmıştır (Eldem, 1987).

2.5.1.3. Dolap ve Yüklükler

Türk evinde, odaların oluşumunu etkileyen en önemli öğelerden birisi kapalı ve açık alanları olan dolap ve yüklüklerdir. Gerçek işlevleri, odada bulunan eşyaların depolanması ve korunmasıdır (Küçükerman, 1988). Dolap üniteleri odanın birden fazla duvarında olabilmekte olup yükseklikleri odanın tavan yüksekliği ile doğru orantılıdır. Dolap ve yüklükler odanın seki altı kısmında yapılmaktadır. Kapı kasası dolap ile birlikte yapılır ve kapı açıldığında dolap içerisine yerleşmesi için boş bir alan bırakılmaktadır (Bozkurt, 2013). Yüklük, kavukluk, feslik, çubukluk, testilik, peşkirlik, fincanlık, lambalık, çiçeklik, cezvelik, değneklik ve tembel deliği gibi işlevlere göre adlandırılmıştır. Türk evi eski örneklerine bakıldığında dolabın kesinlikle tanımlanmış bir işlevi vardır. Bu nedenle kuruluşunda gereksiz biçimler davranışlar ve özen yoktur. Temel amaçları ise, belirli araç ve gereçleri içinde bulundurmaktadır. Daha sonraki süreçlerde açık alanların, değerli eşyaları sergilemek amacı ile düzenlendiği görülmektedir. Daha yakın tarihlerde ise, masa, sandalye,

karyola gibi yer değiştirilebilen iç mekân donatı elemanlarının Türk evine girmesi ile birlikte, dolap kavramı tamamıyla bir özeni ve süs gösterisi durumuna dönüşmüştür. Böylelikle boyutları ve biçimleri tamamıyla değişime uğramıştır. Oda içerisinde yararlı kullanma alanının üst sınırı olan açık raf, kullanma öğesi olduğu gibi bir yandan da yapısal öğelerin görsel birleştiricisidir. Gerçekten de bu raf odanın işlevi içerisindeki yeri, gerekirse pencere, ocak, kapı ve parmaklık gibi yapısal öğeler ile de farklı bağlantılar kurmak amacı ile yapılmaktadır (Küçükerman, 1988).

şekil 2. 16. Türk Evinde Yüklük ve Dolaplar

Kaynak: http://www.brandmaillive.com/2011/02/sayi_37/seyahat.html

Türk evinde dolapların kuruluşundaki bir ilginç nokta da şudur; dolabın üst sınırı, insan elinin uzanabileceği yüksekliğin üzerine kesinlikle çıkmamaktadır. Bu durum tüm biçimsel değişimlere karşı dolaplarda değişmeyen önemli bir ölçü sorunu olduğu açığa çıkmaktadır. Dolabın türü, biçimi ve boyutu ne olursa olsun tüm ev tiplerinde değişmeyen ortak özellik budur. Yararlı üst sınır olan raf ise, genellikle dolabın da üst sınırı olmaktadır. Bazı özel durumlarda dolabın üst sınırı olmadığı için ikiye bölündüğu görülebilmektedir. Fakat bu durumda da dolap içerisinde daha az kullanılan alanlar ve daha fazla kullanılan alanlar oluşmaktadır. Alt bölüm daha çok kullanılabilir olarak, üst bölüm ise daha az kullanılabilir bölüm olarak düzenlenmektedir (Küçükerman, 1988). Yüksek tavanlı odalarda, dolabın bittiği bölüm olan üst sınır tavan noktasına kadar uzatılarak önüne direklikler konularak ya da bu bölüm kapatılarak özel boşluklar elde edilmektedir. Barok akımının etkili olduğu dönemlerde ise, dolap kapakları aşırı ilgi ve özenle süslenmektedir. Bu durum dolapların dekoratif özelliklerinin daha çok göz önünde olmasını sağlamıştır

(Bozkurt, 2013). Odaların işlevselliğini sağlayan en önemli öge dolaplar ve yüklüklerdir. Yatma zamanı geldiğinde yüklüklerde veya dolaplarda katlı bulunan yorganlar ve yataklar serilirken, aynı dolap ünitelerinin içerisinden çıkarılan sini sayesinde yemek yeme alanı oluşturularak oda fonksiyonu bir anda değişmektedir. Yıkama işlevi için ise; dolap ünitelerinin içerilerine yapılmış özel gusülhaneler kullanılmaktadır. Gusülhane veya ocağın yakınındaki dolaba ya da yan odada bulunan ocağa yakın bölüme yapılarak oda sıcaklığının korunması veya odanın sıcak tutulması sağlanmaktadır.

Şekil 2. 17. Türk Evinde Yüklük ve Dolaplar

Kaynak: <https://goynukpostasi.wordpress.com/2013/08/14/gurculer-konagi/>

Bu bölümler sadece oturulacak veya su kaplarını koyabilecek boyutlardadırlar. Diğer bir pratik çözüm ise; Türk evine özgü dolaplarda uygulanan “*dönme dolap*” sistemidir. Harem ve selamlık duvarlarına dik olarak yerleştirilen bu dolaplar bir eksen üzerinde hareket ederek dönerler ve haremdeki kadının görünmesini engelleyerek selamlıktaki erkeklere bir şeyler sunmasını sağlamaktadır (Bozkurt, 2013). Aynı zamanda bu dolaplarda sadece kıyafet, yatak ve mutfak eşyası saklanmamaktadır. Tembel deliği veya kavukluklara daha değerli eşyalar konulmaktadır. Bu raflar ise son dönemlerde rokoko tarzında süslenmiştir. Yüklük dolaplarının yan taraflarında çiçeklik denilen bölümler bulunmaktadır. Çiçekliklerin yan bölümlerine üçerli gruplar halinde “*takçegözler*” yer almaktadır. 19. yüzyıldan

itibaren yüklük duvarının orta kısmı çökertilerek bu kısımlara manzara resimleri eklenmeye başlanmıştır.

2.5.1.4. Pencereleler

Türk evinin en önemli özelliklerinden birisi de, iç ve dış ilişkilerindeki ilginç çözümlerdir. Ve bu ilginç çözümler odaların kuruluşlarını da yönlendirmiştir. Türk evinde yapının az önemli olan odaları genellikle tek yöne açılarak kurgulanmıştır. Bu oda köşe odalarının arasında olabildiği gibi yerleşmesinden kaynaklı bir neden ile tek yöne açılmak zorunda olabilmektedir. Bir sokağa veya bir bahçeye açılmak olduğu gibi ve bu durumda pencereler bir araya toplanmaktadır. Daha iyi ışık ve görüş açısı alabilmek için de ileriye doğru itilmiştir. Bu durum, hafif yapı yönteminin şartlarıyla daha fazla geliştirilmiştir. Türk evinde pencerenin önemi boyutsal özelliklerinden kaynaklanmaktadır. 19. Yüzyılın ortalarına kadar iki kanatlı olarak yapılmıştır. Alt pencerenin boyutları büyük ve sade olup, açılıp kapanabilen ahşap kapaklara sahiptir. Üst pencere ise daha küçük ebatlarda olup sabit ve hareketsizdir. Bu durum odanın üst çevresinde simgesel bir değere kavuşturulması olarak yorumlanabildiği gibi zengin tavan süslemesinin ışık etkisiyle daha iyi algılanması isteğine bağlı olarak yorumlanabilmektedir (Küçükerman, 1988).

Türk evinde pencere boyutları insan boyutları gözetilerek kullanılmaktadır tıpkı diğer mekân öğelerinde olduğu gibi. Tepe pencereleri dışındaki oda pencereleri yaklaşık ½ oranında, 80 cm genişliğinde ve 120-150 cm yüksekliğinde olmaktadır. Geç dönemlerde ise, daha büyük ev tiplerinde bu ölçüler en fazla 100 cm genişlik ile 200 cm yükseklikte olabilmektedir. Alt pencerelerde ise camın kullanılması net hangi tarihte olduğu saptanamamıştır. 16 yüzyılda açılan camlı kapaklar çok nadir görülmektedir. Bunların yerine som ve aynalı kapaklar uygulanmaktaydı. Üst pencerelerde her zaman cam kullanılmıştır çünkü bu camlar küçük ölçülerdedir ve basit şişirme tekniği ile uygulanabilmektedir. Bununla birlikte 17. yüzyıl sonlarına kadar pencere kanatlarındaki camlar mevcut ölçüleri aşmamışlardır. Camlı kapaklar daha pahalı yapılarda ve büyük şehirlerde kullanılmıştır (Bozkurt, 2013).

Şekil 2. 18. Türk Evinde Pencere Örneği

Kaynak: <http://www.alkantorna.com/referans/8/Ornek-Ahsap-Tavan-Gobekleri>

19 yüzyılda Anadolu'nun birçok şehrinde alt pencereler camsız bırakılmış ve sadece kapaklar ile kapatılmıştır (Eldem, 1987). Bu durum sebeplerinde biri o bölgenin iklim yapısından da kaynaklanmaktadır. 17. yüzyıl ile beraber evlerin tepe noktalarındaki pencereler büyük ölçülerde olmalarına karşılık alt pencereler daha kısa ölçülerde tutulmuş fakat cam üretiminin boyutlarının artması ile birlikte üst pencere ölçüleri küçülmüş ve 19. yüzyıla kadar da yapıda vazgeçilemeyen bir eleman olarak kalmıştır (Bozkurt, 2013).

Tepe pencereleri ise Türk evinde, genellikle odanın kullanımındaki işlevlere bağlı olarak insan elinin yetişemediği yükseklikler tepe pencerelerinin başlangıcını oluşturmaktadır (Küçükerman, 1988).

Üst pencereler, 19. yüzyılda en asgari ölçülerde üretilmekteydi ve bu pencerelerde içlik ve dışlık olmak üzere iki bölümden oluşuyordu. Dışlık bölümlerinde daha yalın ve sade motifler uygulanırken içliklerde daha renkli desenler uygulanmaktaydı.

2.5.1.5. Üst Örtü: Tavanlar

Türk evinde tavanlar da diğer öğeler gibi önemli bir yere sahiptir. Oda'nın kuruluşu bakımından üst örtü oluşturulurken alt örtü ile bir arada ele alınmalıdır. Çünkü alt örtü, odanın kullanışıyla direkt ilişkilidir. Üst örtü ise; alt örtü ile birlikte bir bütünü oluşturmaktadır. Alt örtünün bir bölümünü oluşturan seki altı, üst örtünün de

biçimlenmesinde etkili özellikler getirmektedir. Odanın üst örtüsü olan tavan, mekân içerisinde özel bir öneme sahiptir (Küçükerman, 1988). Bunun nedeni ise yapı dışındaki sadeliği ev içerisinde süslerle örtme ve estetik yüzeyler görme isteğidir. Eski ev örneklerinde tavan, süsleme ve özen gösterme yüzeyi olarak düşünülmektedir.

Tavanlar ahşap kirişleme üzerine, ahşap kaplanarak yapılmaktadır. Üzerine uygulanmak istenilen desene göre ince çubuklar yardımıyla motifler yapılmaktadır. Bu çubuklar yardımı ile kenarlarda çerçeveler yapılırken orta bölümde de göbekler oluşturulmaktadır. En adi tavanlar paşalı tavanlardır. Daha zarifleri ise ince çubukların ortogonal⁸ yapısıyla veya diyagonal yönlerde kareler oluşturularak yapılmaktadır. Bunlara “şişli” tavan denilmektedir. Tavanlar ince bir bordür ile paşalı veya şişli orta bölümlerden oluşmaktadır. Klasik Osmanlı tarzı ile karşılaşılan bu tip tavanlarda, çubuklar üçgen ve altıgenlerin birleşmesinden teşkil edilen bir desen oluşturmaktadırlar. Çift çubuklarla yapılan diyagonal desen ise Barok ve Ampir tarzlarında uygulanmıştır. Barok üslubunda, çubukların kıvrımlı ve oymalıları da uygulandığı gibi, ampir tarzında çeşitli şekillerde işlenmiş geniş paşalı tavanlar tercih edilmektedir (Eldem, 1987).

Şekil 2. 19. Türk Evinde Tavan Süsleme Örneği

Kaynak: <https://tr.pinterest.com/pin/336995984589367510/>

⁸ Dikey, başka bir doğru ile kesiştiğinde onunla birlikte dik açı oluşturan (doğru çizgi).

Tavan süsleri evlerin odaların tarzlarına göre değişkenlik göstermektedir. Odaların tavan planlarının dörtgen veya dörtgene yakın olmasının nedenleri, odanın kendi iç bölüntülerinden gelen biçimin tavanı etkilemesidir. Arazi şartlarında ev tavanlarını dörtgen olmasını etkileyecek bir durum olduğunda ise merkezde en uygun kare veya dik açılı yüzeyler oluşturularak, kenar bölümleri merkezin etkisini destekleyecek şekilde bezenirdi. Teknik ve uygulama açısından künde kari tekniği yani geçme sistemi ile tahtaların bir araya getirilmesinden elde edilen teknik ile oyma tekniği yani ahşabın yüzeyinin üzerine derin oymalar yapılarak motiflerin uygulanması, boyama tekniği ile yani aşı boyası kullanılarak çeşitli renklerde ve şekillerde süslemelerin uygulanması ve kalem işi tekniği ile yani ahşabın üzerine bezir yağı ve macun sürülerek yüzeylerin düzleştirilmesi ve aşı boyaları ile çeşitli renk ve şekillerde boyaların yapılması şeklinde uygulanmaktadır. Tavan desenleri ve motifleri oldukça renkli ve özenli süslenmişlerdir (Bozkurt, 2013). 18. yüzyıla kadar zıt ve belirgin renkler tercih edilmiş, kubbe ve göbek bölümleri çoğu zaman altın uygulaması yapılmıştır. Barok üslubunun etkisiyle renkler daha pastelleşmiş, yüzeyler ince çiçek tasvirleri ile bezenmiştir. Bundan daha sonra degrade renkler moda olmuş ve bir süre bu şekilde devam etmiştir. Ampir tarzında daha sade bir üslup ve daha az renkler tercih edilmiştir (Eldem, 1987). 18. yüzyılda ise Avrupa akımlarının etkileri ile beraber bir kurdele ile bağlanmış buket yapıları ve vazo içerisine konulan “S” ve “C” kıvrımlı çiçek dalları ve değişik kaplara yerleştirilen meyve resimleri yapılmıştır. 19. yüzyıla gelindiğinde ise tüm bu desenler ve kompozisyonlar yerine çevrelerinde bütün yüzeyi kaplayan çiçek motifleri olan madalyon içindeki resim ve armalar yapılmaya başlanmıştır (Kahraman, 1997).

2.5.1.6. Sedir ve Döşeme

Türk evinde ve odasında oturma alanları ve çevresi, elden geldiğince dışa dönük olarak odanın yanlarına çekilmiş ve olabildiğince orta bölüm boş bırakılmıştır. Bunun sebebi orta alanın çok amaçlı kullanılma isteğidir. Pencereleler, yapıdan gelen düzene göre odanın tek yüzeyine yerleştirilmiş olabilir, bu durumda sedir, iki yana doğru kollar biçimde geliştirilmiştir. Böylece Türk evindeki iç ve dış ilişkilerinde oluşan değişikliklerin, odanın kullanılış biçimini ancak belirli bir ölçüde etkileyebildiği görüşünün varlığı, döşemenin kullanılmasında da ortaya çıkmaktadır. Sedirlerin bu özel biçimlendirilmelerinde, bölgelere göre değişen farklı yapımların teknikleriyle kıyaslanması karşımıza farklı çözümler olarak çıkmaktadır. Anadolu’da her türlü

iklim koşuluna bağılı olarak şekillenmiş ev ve oda örneklerinde sedir ilgili ilkeler neredeyse tüm örneklerde aynıdır. Örneğin sıcak iklime sahip bölgelerde sedir dizisi, çıkma üzerine yerleştirilirken yazlık evlerde sedir, alttan havalandırılmıştır. Bu gibi durumlarda genellikle yapısal döşeme kirişlerinin alt kaplaması yapılmadığı için, odanın da serin tutulması sağlanmıştır. Kasaba ve kent evlerinde de bu sedir mantığı çok farklılık göstermemektedir. Yapı türleri ve oda boyutlarında çok az farklılıklar gözlemlense de sedirin konumu genellikle değişmez. Malzeme olarak taş, ahşap veya ahşap taş karışımından yapılmış olabilirler. Döşeme kaplaması olarak; pişmiş toprak, taş ve ahşap gibi doğal malzemeler tercih edilmektedir. Bu malzeme kullanışlarına göre şöyle bir gelişim gözlemlenmektedir; döşeme yalın olarak bırakıldığı gibi, toprak üzerine herhangi bir kaplama yapılmıştır veya ahşap bir yapısal kuruluş üzerine kaplama yapılmıştır. Oda içerlerinde döşemenin doğrudan topraktan olması ekseriyetle Orta ve Güney Anadolu'da daha yaygındır. Çünkü bu bölgelerdeki yapı gereci sıklıkla taş malzemedir. Taş oldukça yalın bir malzemedir ve zaman içerisinde azalmıştır. Yalın toprak malzeme çabuk bozulmaktadır. Yeniden toprak doldurmak sıkıştırmak gerekmektedir. Çoğunlukla ak toprak denilen beyaz bir toprak ile ince ve cilalı bir üst tabaka oluşturulur. Sık görülen bir uygulama da bu tür döşeme çeşitlerinin beyaza boyanmasıdır. Sıkıştırılmış döşeme üzerine taş veya pişmiş toprak da kaplanarak kullanılmıştır. Fakat bu uygulama daha az görülen bir uygulamadır. Kimi uygulamalarda ise toprak üzerine oturtulan ahşap taşıyıcılara çakılarak ahşap kaplama yapılmıştır. Bütün bu uygulamalar içerisinde Türk evinde en yaygın uygulanan ahşap döşeme kaplamasıdır (Küçükerman, 1988).

Şekil 2. 20. Türk Evinde Sedir ve Döşeme Örneği

Kaynak: <https://tr.pinterest.com/pin/26880928998353072/>

Türk evindeki sedir, genellikle pencere önlerine yerleştirilmiş ve Türk insanının oturma biçimine göre kurgulanmıştır. Sedirlerde malzeme olarak genellikle ahşap tercih edilmektedir. Bu sedirlerin ölçüleri ise; 75 cm eninde 35 cm yüksekliğinde yapılmaktadır. Konforlu oturabilmek amacıyla döşemenin üst kısmı yumuşak örtü ile kaplanmaktadır. Sırtlık bölümlerinde ise; döşeme üzeri minderi gibi sırt minderi yapılmaktadır. İşlemeli örtüler ve oturma yerlerinde yumuşak minderler birbirleri ile bir bütünlük oluşturmaktadır. Fakat 19. yüzyıl ile birlikte değişen sanat akımları ve yaşam tarzları başta büyük şehirler olmak üzere mobilya kullanımının yaygınlaşması ile sedirlerin işlevlerinin tamamen yitirilmesine sebep olmuştur (Bozkurt, 2013).

2.5.1.7. Sofa

Sofa, odalar arasında ilişkinin sağlanması için oluşturulmuş ortak bir alandır. Sergah, sergi, seyvan, çardak, divanhane ve hayat gibi isimlerle adlandırılmıştır. Bu alan ev içerisindeki dolaşımı sağlayarak bir toplanma alanı özelliği taşımaktadır. Dolaşım dışında kalan bölümler ise oturma bölümü olarak düzenlenmiştir. Zaman içerisinde bu kesimler daha da özellik kazanmış ve eyvan, sekilik, taht ve köşk gibi kavramların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Böylece Türk evi kuruluş yapısı üzerinde sofa çok önemli bir yer tutmaktadır. Odalar arasındaki ortak alanı oluşturan bu bölüm, evlerin şekillenmesinde büyük etkiye sahiptir. Sofa eski Türk ev tiplerinde çok az görülmektedir. Odalar bir başka değişle, çadırların görevlerini yüklenmişlerdir. Daha sonra odalar arası ortak alan olan sofa kurulmuş ve bu bölümün üstü örtülmüştür.

Şekil 2. 21. Türk Evinde Sofa Örneği

Kaynak: <http://www.kadimdostlar.com/topic/78755-turk-evi-turk-evinin-tarihi-gelithimi-tanyama-ve-yayylma-alanlary-turk-evinde-plan-tipleri-turk-evi-planynnda-ana-unsurlar-turk-evine-ait-karakteristikler/>

Sofa ile beraber görüşü denetleyen kafes gibi çözümler üretilmiş ve en sonunda da camekânlarla bu bölümün üzeri şeffaf bir malzeme ile kapatılmıştır. Bütün bu aşamalar sofanın özelliği olan, odalar arası ortak alan olma özelliğini bozamamıştır (Küçükerman, 1988).

2.5.1.8. Eyvan

Türk evi mimarisinde plan tiplerinin netleşmesi ve odaların hacimsel olarak ortaya çıkmasında eyvan büyük önem teşkil etmektedir (Yürekli, 2005). Açık sofa bölümünün evine içine doğru uzantısı olan eyvan sofaya bağlı bir oturma yeri özelliği taşımaktadır. Döşemesi genellikle bir basamak yüksekliğinde olmaktadır. Sofa da oturmak amacı ile kullanılan köşk ve taht gibi başka alanlar içerisinde eyvan dış mekâna en uzan olan noktadadır. Kapalı dış sofalı Türk ev tiplerinde ise eyvanlar sofaya ışık alınmasını sağlayan önemli bölümlerden biridir. En yalın hali ile Türk evi tipolojisinde eyvanların yeri ve sayısı, sofanın biçimine ve oda sayısına göre değişkenlik göstermektedir.

Şekil 2. 22. Türk Evinde Eyvan Örneği

Kaynak: <https://tr.pinterest.com/pin/502362533404456980/>

Dış sofalı evin, orta sofalı bir eve dönüştüğü zaman diliminde eyvanlar merdivenlerin çıktığı bir alan olmaya başlamış ve bununla birlikte bir takım özelliklerini kaybetmişlerdir (Kuban, 1995).

2.5.1.9. Merdiven

Türk ev yapısında merdivenler katlar arasındaki rahat dolaşımı sağlayan bir mimari öğedir. İç mekânda, sofa bölümünde olabildiği gibi başka bir bölüme de yerleştirilmiş olabilmektedir. Merdivenlerin iç mekân da olduğu durumlarda plan tipini direkt etkilemektedir. Merdiven alanı için merdivenler ve eyvanlar sofaları plana eklenmektedir.

Şekil 2. 23. Türk Evinde Sedir ve Döşeme Örneği

Kaynak: www.kasimsipahiogluKonagi.com/default.asp?page=gallerydetails&gallery

Türk ev tiplerinde gerekli görülen durumlarda bir merdiven sofası oluşturulduğu ve merdiven sofasının daha sonra ki yıllarda önem kazandığı (19. yüzyıl) özel bir mekân olduğu bilinmektedir. Bunların dışında merdivenin dış mekânda yani yapının dışında çözüldüğü örneklerde bulunmaktadır. Dış mekân merdivenleri avludan üst katlara bağlantı sağlamak amacı ile yapılmaktadır. Türk ev tiplerinde farklı tiplerde merdiven örneklerine rastlamak mümkündür. Yapılarda genellikle iki kollu veya tek kollu ahşap merdivenler bulunmaktadır fakat daha gelişmiş plan örneklerinde üç kollu örneklere de rastlanmaktadır (Güzelci, 2012)

2.5.1.10. Avlu ve Bahçe

Türk ev tipolojisinde avlulu ev tipine çok sık rastlanmaktadır. Evin avlu ve bahçe bölümü ev içerisinde yaşayanlar için serinleme, dinlenme, oturma ve meyve-sebze yetiştirmek için kullanılmaktadır. Ev halkının günlük yaşantısının büyük bir

bölümünü geçirdiği avlu açık bir mekân olduğu için sokaktan kalın ve yüksek duvarlarla ayrılmaktadır. Avlu bölümüne sokaktan bir kapı ile girilmekte ve bu bölümün sokaktan başka bir yere açılan başka bir kapısı bulunmamaktadır. Evin iç mekânı gibi tasarlanan avlu; ahır, hela, mutfak ve kiler bulunmaktadır. Bunun yanı sıra kuyu ve çeşmeyi de içinde barındıran avlunun içerisinde çeşme ve havuz olanları da mevcuttur. Tasarlanmış net bir formu olmayan bu bölüm, her çevreye kolayca uyum sağlayabilmektedir ve formu sokağın doğal sınırlarına göre şekil almaktadır. Türk evi yapısının yani tüm plan tiplerinin sokak ve bahçe ile olan ilişkisi yapının kütlesi ve biçimi ile de doğrudan ilişkilidir.

2.5.1.11. Cumbalar ve Kim Geldi Pencereleri

Cumbalar ve kim geldi pencereleri Türk evi cephesinde sadece estetik kaygılarla tasarlanmamıştır. Öyle ki eyvanın veya odanın sokak manzarasına daha egemen olabilmesi, evin yapıldığı arazinin koşulları mekan oluşturma çabaları gibi bir çok etken sebebi ile yapılan cumbalar aynı zamanda da kimin geldiğini görebilmek adına da kullanılmışlardır. Kapıyı gören yan pencerenin ince kafesi ev halkının dışarıdan görünmeden geleni görebilmesi için tasarlanmıştır. Farklı sebeplerden cumbanın uygulanamadığı evlerde kim geldi pencereleri kullanılmıştır (Yıldırım, Hidayetoğlu, 2009)

Şekil 2. 24. Türk Evinde Sedir ve Döşeme Örneği

Kaynak: <http://gezginimgezgin.blogspot.com.tr/2016/04/kula-evleri.html>

2.5.1.12. Odaların Isıtılması: Ocaklar

Türk evine büyük özellikler katan “iç bölümlerin ısıtılması” olayı odaların iç yapılarına veya örtülere önemli özellikler yüklemiştir. Isıtılma olayı yapı içerisinde

değişik gelişimler göstermektedir. Bir tek evin içerisindeki odaların ısıtılmasında bile çok farklı durumlar gözlemlenebilmektedir.

➤ Serinleten Odalar

Yaz evlerindeki serinleten oda bölümleri ısıtma açısından herhangi bir işlem görmediğinden yan örtüde ısıtma için bir özellik görülmemektedir.

➤ Gerektiğinde Isıtılan Odalar

Gerektiğinde ısıtılan odalarda durum oldukça farklıdır. Zira burada odanın her an ısıtılması gerekmemektedir ancak olağanüstü durumlarda geçici süreler için ısıtılması gerektiğinden, hem ısıtıcının hem de odanın özellikleri kısıtlıdır. Bunlar şöyle özetlenmektedir: Oda ısıtılmak için kurgulanmamıştır. Isıtıcı olan ocağın gücü sınırlı olmaktadır veya mangal gibi ısıtıcılar kullanılmaktadır. Odada bir ocağın bulunması, yan örtüye bir özellik getirmiştir. Ocak Türk evinde “çıkıntı” yapan tek eleman olma özelliğindedir. Ayrıca bu odalar en uzun süreli kullanılabilen oda özelliğindedir. Bundan dolayıdır ki; iç düzenleri ve yan örtüleri özenle kurgulanmıştır. Burada özellik taşıyan bir durum ortaya çıkmaktadır.

Şekil 2. 25. Türk Evinde Ocak Örneği

Kaynak: <http://geyvemedya.com/ekrem-yuce-dokap-baskanligina-getirildi/iller/>

Ocak, kullanılmadığı zamanlarda ne olarak kullanılabilir. Ya kullanılmadığı süreçte gizlenecektir ve bu iş için düşey sürme kapaklar kullanılması gerekecektir. Ya da kullanılmadıkları süreç içerisinde oda içerisine bir değer katmalıdır. Bu durumda

ise ocak ve çevresinin yan örtünün değerli bir parçası durumuna getirilmesi gerekmektedir. Ocak, odanın kurgusunda diğerlerine nazaran çıkıntı yapan tek öge olarak kalacaktır. Yapı malzemesi ve uygulamasının el verdiği durumlarda çok kalın duvarlar içerisinde çözülerek bu çıkıntı azaltılmıştır. Fakat her koşulda ocağın işlevine bağlı olan çok keskin bir biçimi vardır ve çevresiyle ilişkili olma durumundadır (Küçükerman, 1988).

Türk evlerinde ocak, odanın düzenine ve işlevine göre şekillenmektedir. Birçok amaca hizmet eden ocağın başlıca işlevlerini söyle sıralanabilir; odanın ısıtılması, yemeklerin pişirilmesi amacı ile tuğladan yapılmış ve yarım daire formundaki ocaklar geçmişten günümüze halen kırsal kesimlerde aynı mantık ile uygulanıp kullanılmaktadır. Ocakların üzerlerinde dumanı çekmeleri için külâh şeklinde bacaları bulunmaktadır. Buna “*ocak yaşmağı*” veya “*davlumbaz*” denilmektedir. Davlumbazlarda genellikle ahşap ve alçı malzemeler kullanılmış ve üzerlerine kalıplama tekniği ile bitkisel ve natürmort süslemeler yapılmıştır. Ahşap davlumbaz örneklerinde ise; ahşap işçiliğinin en güzel örnekleri olan simetrik bitkisel motiflerin kullanıldığı davlumbaz örnekleridir (Bozkurt, 2013).

2.6. Türk Evinde Isınmanın Tarihçesi

Türk topluluklarının yerleşmiş oldukları topraklar üzerinde edinmiş oldukları mimari geleneklere ve bu yeni coğrafya üzerinde karşılaştıkları mimari geleneklerin yüzlerce yıl içerisinde kaynaşması ile bugünkü anlamda “*Türk Evi*” dediğimiz olgu ortaya çıkmıştır.

Göçebe Türkler çadır hayatından yerleşik hayata geçtikleri süreç şu sıralama ile oluşturulabilir; bazı Türk topluluklarının bir kısmı gelenek ve göreneklerine tamamıyla bağlı kalmışlar ve çok uzun yıllar sürekli yer değiştirerek göçebe hayatlarına devam etmişlerdir. Günümüzde bile bunun uzantıları çeşitli coğrafyalarda görülmektedir. Yerleşik hayata geçen topluluklar ise; bir kısmı toprağı işleyerek hayatlarına devam ettirmiştir. Bir kısım göçebe Türk toplulukları ise bulunduğu bölgelere yerleşmişlerdir. Çevrelerindeki arazileri rastgele bölüp kullanmışlardır. Bir meydan, bir dini yapı, bir çeşmeden oluşan ve kendi içlerinde bölünerek yeni köyler-mahalleler oluşturmuşlardır.

Üzerinde yaşadıkları coğrafya yerleştikleri bölgeyi önemli oranda etkilemektedir. Anadolu da coğrafik veriler ve iklimler çok değişken olduğu için bu durum yapılarda yansımıştır. Zira mevsim içerisinde çok farklı doğal şartlar olduğu için bu değişiklikler yapılardaki malzemelerde de değişiklikler yaşanmasına sebep olmuştur. Bütün bu veriler bir araya geldiğinde bölgelerin mimari anlayış farklılıkları açığa çıkmaktadır. Bu verilere bakarak Kuzey Anadolu'nun verileri ahşap yapı malzemesini, Orta Anadolu'nun verileri kerpiç ve taş yapı malzemesini Batı Anadolu'nun verileri taş malzemeyi Güney Anadolu'nun verileri ise ahşap ve taş malzemenin kullanılmasına fırsat sunmuştur. Anadolu içerisinde ki iklim farklılıkları yapıların biçimlerine de yansımıştır. Örnek olarak, yapı içerisindeki mekânların her birini ısı değişiklikleri nedeniyle devamlı olarak veya belirli zaman dilimden kullanmak gerekmiştir. Anadolu'da yaz ve kış aylarında ayrı evler tercih edildiği görülmektedir. Böyle olduğu halde, her iki yapıda da iki mekân tipi ortaya çıkmaktadır. Bunlar açık-serin ve kapalı-iyi korunmuş odalar olarak isimlendirilebilir.

Bu tür oda tiplerinde uygulanan genel ilkeler şöyle sıralanmaktadır;

- a) Yapı içinde uygun yön (serin esintilere açık)
- b) Yapı içindeki durum (üst kat, köşe vb.)
- c) İnce geçirimli (ince duvar, ince döşeme, ince tavan vb.)
- d) Uygun boyut (yüksek, geniş, açık vb.)
- e) İç-dış ilişkilerde açıklık (büyüklük pencere vb.)
- f) İç düzenlemede özen (uzun süre oturulduğu için vb.)

Kış odası ise şöyle görülüyor;

- a) Yapı içinde uygun yön (serin esintilere kapalı vb.)
- b) Yapı içindeki durum (ara kat, ara oda vb.)
- c) Kalın geçirimsiz yapı malzemesi
- d) İç-dış ilişkilerde kapalılık (küçük pencere, pencere kapağı vb.)
- e) İç düzenlemede yalınlık.

Bu durumlar, yapı içinde değişiklikler taşıyan bölümleri oluşturmaktadır (Küçükerman, 1973).

Türk ev tipinde mevsim farklılıklarına göre mekân kurgusu ve malzeme de değişkenlik göstermektedir. Mekân soğutma ve ısıtma kavramları Türk ev yapısında tasarıma ve kullanılacak malzemeye büyük ölçüde etki etmiştir. Odaların ısıtılması Türk evine büyük özellikler katan “iç ortamın ısıtılması” olayı odaların düzenlerine ve yan örtülerine doğrudan etki etmiştir. Isıtma olayı yapı içerisinde farklı gelişimler göstermiştir. Bir tek evde dahi evin içindeki odaların ısıtılması bile farklı durumlar görülsede genellikle bu durumu üçe ayırabiliyoruz. *Serinletilen odalar*; Yaz evlerinde serinletilen odalarda, ısıtma yönünden herhangi bir işlem yapılmadığı için yan örtü sisteminde ısıtma için herhangi bir özellik bulunmamaktadır. *Gerektiğinde ısıtılan odalar*; ise durum oldukça farklıdır. Burada odanın her an ısıtılmasına gerek yoktur. Fakat çok yüksek ısı değişikliklerinde oda belirli aralıklar ile ısıtılmaktadır. Isıtıcının ve odaların özellikleri kısıtlıdır. Bunları şöyle özetleyebiliriz;

Odalar ısıtılmak için yapılmamıştır. Isıtıcı ocağı gücü kısıtlıdır veya mangal gibi ısıtıcılar kullanılmaktadır. Odada bulunan ısıtıcı yan örtüye bir özellik getirmektedir. Ocak “*Türk Evinde*” çıkıntı yapan tek elamandır. Bu odalar uzun süreli kullanıldıkları için iç ve yan örtüleri ona göre düzenlenmiştir ve özenle kurulmuşlardır. Bu durum odaya ayrı bir özellik kattığı gibi bir soruyu da beraberinde getirmektedir; Ocak kullanılmadığı süreçte ne olacaktır? Bu durum da şunu söylemek mümkündür; ya kullanılmadığı süreçte gizlenecek (hareketli kapaklar ile örtülerek) veya oda içerisinde bir değer katacaktır. Bu, ocak ve çevresinin yan örtünün değerli bir parçasıymış gibi gösterilmesi ile mümkün olacaktır. Az özenli odalarda durum biraz daha farklıdır. Öyle ki; ocak, ateş yeri ve bacadan oluşmaktadır. Çok önemli olmayan odalarda ve ilkel ev tiplerinde ocak biçimi üzerine çok fazla durulmamıştır. Genellikle sadece ateş yakılacak bölüm ve bacadan ibaret oldukları için oda içerisinde biçimsel etkisi çok fazla yoktur. Kasaba ve kent evlerinde ise durum biraz daha farklılık göstermektedir. Ocak öne çoğunlukla bir kapak ile örtülmektedir bu durum ısı kaybını önlemeye yardımcı olduğu gibi ocağın dumanı geri tepmesi engellenmiş olmaktadır. Çok karşılaşılan bir diğer uygulama ise; bu kapakların iki yandaki kanallar boyunca düşey bir sistemde açılıp kapanmasıdır. Bu oda içerisinde çıkıntı yapmamaları sebebiyle küçük mekânlarda uygulanan yaygın bir sistem olmuştur. Kasaba ve kent evlerinin özenli ve gösterişli odalarında ocak daha ziyade davlumbaz ile birlikte kurulmuştur. Bu öge artık, işlevsel görevi dışında bir anlam daha yüklenmiştir. Bu da süs alanı biçimidir. Çeşitli malzemelerle uygulanmıştır ve bu biçimi etkilememiştir. Ahşap, alçı gibi malzemeyle uygulanan davlumbaz, oda

içine doğru çıkıntı yapmaktadır. Oda özellikle ısıtılmak için yapılmıştır. Bu, ya soğuk mevsimlerdeki evlerin odaları ya da diğer mevsimlerdeki evlerin kış odaları için söz konusudur ve bu odalar da genellikle her zaman kullanılmamaktadır. Dolayısıyla, gerektiği zaman ısıtılan odalara nazaran daha az özenle düzenlenmektedir. Ayrıca, ısıtılması açısından bazı temel değişiklikler gerekmektedir. Bunlar:

- a) Oda kolay ısıtılacaktır,
- b) Uzun süre sıcak kalacaktır.

Tüm bu etkenler, kış odasının yan örtü kuruluşunda ve şekillenmesinde odaların ısıtma olayının önemini ortaya çıkarmaktadır. Bu mekânlar da ısıtılan oda kavramı açıkça görülmektedir (Küçükerman, 1973).

2.6.1. Türk Evinde İklim ve Malzeme İlişkisi

İklim koşulları ve coğrafi yapı Türk ev tipini etkileyen en önemli faktörlerden biridir. Türk ev tipleri topoğrafik özelliklere ve bölgenin coğrafi özelliklerine göre biçimlenmektedir. Örneğin; Doğu Anadolu, Orta Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde karasal iklim hüküm sürmektedir. Deniz etkisinden uzak yerlerde ve Kuzey Yarımküre’de etkili olan bu iklim türünde kışları soğuk ve karlı yazları ise sıcak ve kurak geçmektedir. Görüldüğü bölgeler de kış çok erken başlar ve çok uzun sürer, bu durum bölgesel mimari ve malzemesine de doğrudan yansımıştır. Bu iklime sahip bölgelerde yapı malzemesi olarak kerpiç, taş yığma yapılar tercih edilmektedir. Kerpiç yapılar Orta ve Doğu Anadolu kırsal kesimi yerleşimlerinin karakteristik yapısını oluşturmaktadır.

Ilıman ve yağışlı iklime sahip Kuzey Anadolu, Batı Anadolu ve Güneybatı Anadolu Bölgelerinde ise ahşap yapılar tercih edilmektedir. Fakat Türk evi hangi iklim kuşağında olursa olsun, tek kat veya birkaç kattan oluşsun dışarıya karşı iyi korunan içe dönük bir karaktere sahiptir. Bu nedenle zemin kat duvarları ekseriyetle doğal taş malzemedен yapılmaktadır. Taş duvarlar, taş üzerine uygulanan yöntemlerle veya oyma–kabartma gibi çeşitli hareketlerle de süslenmektedir. Coğrafi yapısından dolayı taşı bol olan yörelerde yığma taş yapılar oldukça fazladır. Kışın sıcaklığı içeride muhafaza etmesi yazın ise yapıyı serin tutmasından kaynaklı bölgede tercih edilen doğal yapı malzemesidir. Taş malzeme ise, bulunduğu bölgenin doğa koşullarına göre farklı özellikler sergileyen ve Türk ev yapılarında en çok tercih edilen

malzemelerden biridir. Bölgeden temin edilen doğal taş malzeme yapıya temel, zemin kat, bahçe duvarları, ahşap çatma dolgusu, sulama arkları, kapı kemerleri, yol kaplamaları gibi hem taşıyıcı hem de yapı bileşeni olarak girmiştir. Taş malzeme kendi ağırlığından fazlasını da taşıma potansiyeli olduğundan duvar yapımında en etkili çözümlerin başındadır. Isıyı muhafaza etmesi ve su geçirgenlik özelliğinin olmaması taş malzemeyi yapı da daha değerli kılmaktadır. Türk evlerinde taş malzeme; cilasız, doğal halleri ile kullanılmıştır. Pürüzlü görüntüsü daha ziyade bahçe duvarlarına uygulanmıştır. Taş, arazideki doğal öğelerle birlikte yaşlanabilen, az bakım gerektiren malzeme özelliğine sahiptir ve yeniden bir başka yapıda kullanılabilir (Gezer, 2013). Türk evi, zemin katını çevreleyen taş duvarları iç mekânının sokağa taşmasını sağlayan ahşap çıkmaları ve kiremit örtülü kırma çatı yapısı ile kendi karakterini ortaya koymaktadır. Ahşap malzeme ise Türk evi mimarisinde kullanılan en temel yapı malzemelerinden birisi olmuştur. Ahşap fazla kullanımından kaynaklı son dönemlerde sık bulunamasa da hemen her bölgede bulunduğu yapıların ikinci katı itibarıyla sıkça kullanılan yapı malzemesi olmuştur. Türk evinin birinci katı genellikle ana yaşama mekânlarını oluşturmaktadır. Türk evinde yapı malzemesi olarak en sık tercih edilen bir diğer malzeme ahşaptır. Özellikle ormanların bol olduğu ve sık ağaç yapısı ile en çok ahşap Doğu Karadeniz mimarisinde tercih edilmektedir. Taşıyıcılığı, kullanım kolaylığı ve çevreyle ilgili verilere dayanarak ahşap malzemenin nitelikli bir malzeme olduğunu söylemek mümkündür. Ahşap, Doğu Karadeniz'in yaylarından İstanbul'daki yalılara kadar her noktada tüm çeşitliliği ile görülmektedir. Ahşap malzeme; tuğla, kerpiç ve taş malzemenin arasında da ana taşıyıcı malzeme olarak tercih edilmektedir. Gerek hıms veya dolma teknik (kerpiç, taş ve tuğla ile doldurulan kiriş ve dikmeler ile oluşturulan yapı) veya bağdadi (ahşap direklerin ince çıta veya kamışlar yardımıyla kapatılarak sıvanması) tekniği gibi karma teknikler ile kullanılmaktadır. Bu teknikler evin iç sıcaklığını muhafaza ederek, ev içerisindeki nem oluşumunu engellemektedir. Bu teknikler dışında ahşabın en çok kullanıldığı bir başka teknik ise; ahşap yığma ve ahşap çatmadır. Türk evlerinin çatkısında, kaplamalarda ve yapı bileşenlerin kullanılmıştır. Yapıda kullanılan yük taşıyıcı malzeme olarak en çok çam tercih edilmektedir. Az sayıda Ceviz, Kavak ve Karaçam evin farklı bölümlerinde de görülmektedir.

Şekil 2. 26. Doğu Karadeniz (Artvin-Şavşat) Ahşap Sivil Mimari Örneği

Kaynak: <https://tenhdwallpaper.com/houses-under-snow-wallpapers-free-download/>

Orta Anadolu da en çok tercih edilen malzeme ise; toprak ve topraktan üretilen kerpiçtir. Hitit uygarlıklarından beri toprak ve kerpiç malzemenin kullanıldığı bilinmektedir. Saman, talaş ve killi toprağı karıştırılması ilke oluşturulan ve içerisinde su eklenerek üretilen kerpiç malzeme kalıplarda güneşte kurumaya bırakıldıktan sonra kullanıma hazır hale gelmektedir. İnsanoğlu yüzyıllardır bu malzemeye kolay üretim teknikleri dolayısıyla tercih etmektedir. İzolasyon sağlayan ve ısı geçirmeyen kerpiç malzeme aynı zamanda oldukça kolay üretilebilmektedir. Bundan dolayı rahatlıkla kırsal kesimlerin malzemesidir denilebilir. Günümüz de dahi sıkça tercih edilen malzeme olan kerpiç, üretim yöntemleri olarak da yıllarca çok büyük değişikliğe uğramamıştır. Isı geçirmeyen ve kolay üretilen bir başka malzeme ise tuğladır. Türk ev tiplerinde halen örtü sistemi olarak kiremit malzeme kullanılmaktadır.

2.6.2. Türk Evi Yapım Teknikleri ve Malzeme Açısından Bölgelere Göre Sınıflandırılması

Anadolu’ da Türk Evi çok belirgin karakteristik özelliklere sahip olup bölgesel ve yöresel farklılıklar içermektedir. Türk evleri niteliklerini korurken keskin özellik

farkları ile diğer ev tiplerinden ayrılmaktadır. Bu farklı ev tiplerinin farklılıkları coğrafi yapılar ve topoğrafik farklılıkların getirdiği malzeme çeşitliliğinin dışında bölgelerin kültürel ve tarihi yapısı da oldukça etkili olmaktadır. Özellikle bazı ev tipleri belirgin sınırlar içerisinde kalmadığı gibi farklı bölgelere ait ev tiplerinin de özelliklerini göstermektedir. Anadolu Türk Evleri farklı araştırmacı ve mimarlar tarafından incelenmiş ve yorumlanmıştır. Anadolu'da Türk evlerine bir diğer sınıflandırma ekoller ve bölgesel üsluplar ise aşağıdaki gibi şöyle sıralanmıştır;

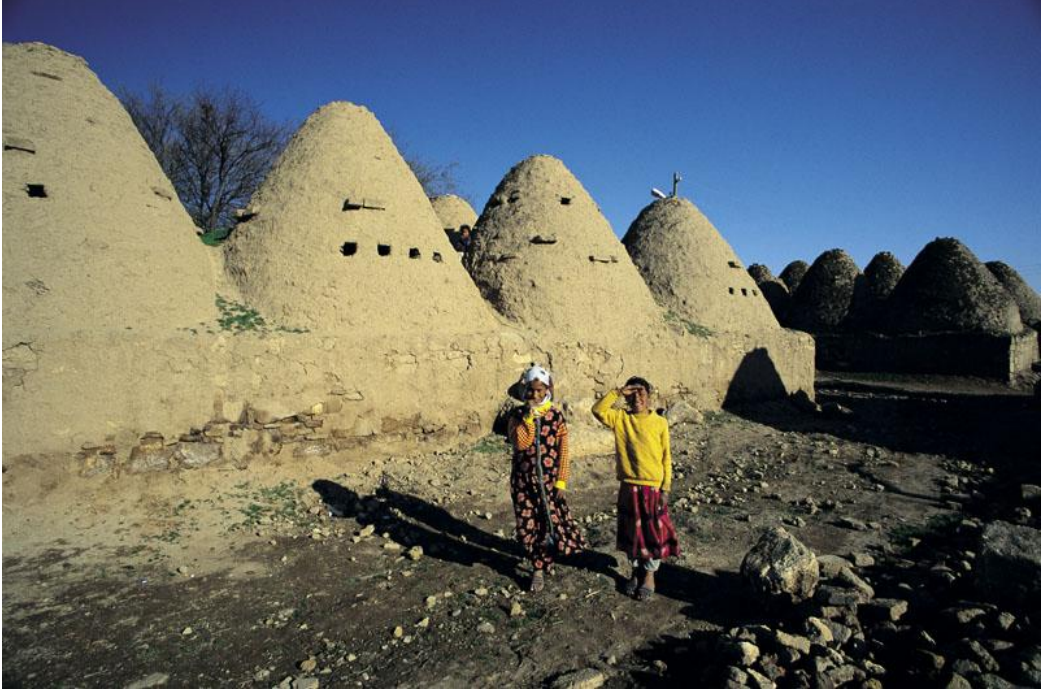

Şekil 2. 27. İstanbul Evi Örneği

<https://tenhdwallpaper.com/houses-under-snow-wallpapers-free-download/>

- a) Kuzey Anadolu Evi,
- b) Ankara Evi,
- c) İstanbul ve Marmara Bölgesi Evi,
- d) Ege Sahil ve Adalar Evi,
- e) Ege ve Batı Anadolu Bölgesi Evi,
- f) Rodos Evi,
- g) İç Anadolu Kerpiç Evi,
- h) Doğu Anadolu Evi,
- i) Güneydoğu Anadolu Evi,
- j) Diyarbakır Evi,
- k) Kayseri Evi,

- l) Alanya Evi,
- m) Akdeniz Evi,
- n) Rize Evi,
- o) Karadeniz Sahil Evi (Eldem, 1984).

Şekil 2. 28. Güneydoğu Anadolu Kerpiç Ev Örneği

<https://fotogaleri.haberler.com/iste-anadolu-nun-kerpic-evleri/>

Anadolu Evi yapı teknikleri ve malzeme kullanımı açısından aşağıdaki şekilde sınıflandırılmaktadır;

- a) Ege ve Akdeniz Bölgesinin düz çatılı kübik taş mimarisi,
- b) Güney Doğu Anadolu'nun Kuzey Suriye ile ortak özellikler taşıyan taş konut mimarisi,
- c) Orta Anadolu'nun daha çok köy ve küçük kentlerden kalan kerpiç mimarisi,
- d) Erzurum'dan öteye Kuzey Anadolu'nun Güney Kafkasya ve Dağıstan ile benzerlik gösteren ahşap hatıllı taş mimarisi,
- e) Orta Anadolu'nun özellikle Niğde ve Kayseri Bölgesinin Kuzey Suriye ile ilişkilendirilen taş mimarisi,

- f) Sivas dolaylarından batıya ve iç Ege'den, Torosların yamaçlarına kadar uzanan ve yer yer diğer bölgelerde hatta Balkanlarda bile görülen hımış tekniği ile inşa edilen konut mimarisi
- g) Doğu Karadeniz Bölgesinde görülen ahşap taşıyıcı sistemli ev mimarisi (Kuban, 1995).

3. DOĞU KARADENİZ EVLERİNİN YAPISAL OLARAK TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ

Karadeniz, kuzey yarım kürede yer alan, Avrupa ve Asya kıtalarının birleştiği bölgelerin güneyinde olan; coğrafi koordinatları ile 40° - 42° kuzey enlemleri ve 30° - 42° doğu boylamları arasında olan bir denizdir. Konum itibari ile yeryüzündeki iç denizlerden biri özelliğine sahiptir. Bazı kıyılarının siyah ve kumlu olması dolayısıyla ve ayrıca şiddetli fırtına ve korkunç dalgaları sebebiyle tüm dillerde adı “kara” sıfatı ile isimlendirilmiştir. Bu nedenlere bir de bölgeye gelen kuzey ve batı rüzgârlarının getirdiği bulutların kara görüntüsü de eklenmektedir. Genel olarak, Karadeniz Bölgesi kıyı kuşağına sahip nemli ve ılıman iklime sahip olup, iç kısımlarda karasal iklim tipi görülmektedir (Tuna, 2008).

Şekil 3.1. Doğu Karadeniz Haritası

<http://akademi.yucelkesen.com/wp-content/uploads/2016/07/Turkiyenin-bolgesel-kalkinma-projeleri-haritasi.png>

Anadolu'nun Karadenize açılan kıyılarının, ana karayla ilişkisinin içeriğini belirleyen son derece kendine özgü bir coğrafyaya sahiptir. Doğudan batıya doğru Kaçkar, Soğanlı, Zigana, Canik dağlarının tepe noktalarından geçilerek bir çizgi, güneyde denize paralel doğal sınır çizerek oradan da coğrafik mekânını oluşturmaktadır. Karadeniz farklı halkların ve kültürlerin birleşiminden oluşan Anadolu'ya farklı özneler ile katılmaktadır; İskitler, Driller, Kolkhlar, Makronlar, Tibarenler, Argonotlar ve Mossynoikler vb. başlayarak halklarını oluşturmaktadır. Kuzeyden

gelenler ise; Asur halklarından Gürcülere, Ermenilere ve Lazik kavimlere kadar uzanan bir çoğunluğu kapsamaktadır. Bu çoğul özneler kendilerini özellikle Doğu Karadeniz'den sıkı sıkıya ayıran güneydeki dağ kuşağı ile çevrenmektedir. Bu nedenle bölgeyi incelerken Anadolu Kültürlerini göz ardı etmeden fakat coğrafi olarak bu kapalı bölgenin kendine özgünlüğünü göz önünde bulundurarak hareket etmekte gerekmektedir. Doğu Karadenizde, dağların kıyıya bakan kesimlerinde Akdeniz iklim özellikleri görülmekte, yamaçlarda yoğun bir yeşil ve orman dokusu varken güney kesimlerinde yeşil canlılığını biraz daha yitirmektedir. Zigana geçidine kadar hâkim olan yeşil içerisindeki dağınık yerleşme modeli, güneye geçildiğinde yerini toplu yerleşimlere bırakmaktadır (Batur ve Gür, 2005).

Binaların yapı malzemesi, ülkenin doğal durumu ve bitki örtü yapısı ile çok yakından ilintilidir. Bu genelleme üzerinden yapı malzemesi sınıflandırılması gerekirse;

- a) Marmara ve Karadeniz Bölgesinde Ahşap,
- b) Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Taş,
- c) İç Anadolu'da kerpiç ve Ahşap,
- d) Ege ve Akdeniz Bölgelerinde Ahşap ve Taş yapı malzemeleri uygulanmaktadır.

Bugüne kadar Anadolu ev tiplerini ve malzeme seçimlerini inceleyen birçok mimar ve araştırmacı, Türk sivil mimarisinin mekânsal ve biçimsel gelişiminin temelinde; bölge coğrafyasının, iklimlerinin, topoğrafyanın, malzemelerinin, tarihinin ve kültürel değerlerin mimari açıdan çok önemli bir tasarım ve kimlik değeri olduğunu belirtmişlerdir. Anadolu da tarihsel ve kültürel değerler açısından iç bölge, dış bölge ve karışım kuşağı olarak üçe ayrılmaktadır (Küçükerman, 1988). Anadolu'da iç bölge olarak İç Anadolu bölgesi, iç ve dış kültürlerden ortak olarak etkilenen 'karışım kuşağı' diye adlandırılan bir bölge daha vardır. Geleneksel evin biçimlenişini oluşturan ana unsurlar toplumların sosyoekonomik ve sosyokültürel yapılarıdır. İklimsel, fiziksel ve kültürel farklılıklar temel coğrafi ayrımlara dayanmaktadır (Tanyeli ve Kazmaoğlu, 1979). Bu bölgeler arasından özgün Anadolu sentezine ulaşılan bölge Doğu Karadeniz Bölgesi olarak tanımlanmaktadır. Doğu Karadeniz ev tipleri gerek mekânsal kurgusu gerekse biçimsel mekân anlayışı yönünden ayrı ayrı özelliklere sahiptir.

3.1. Doğu Karadeniz Bölgesi Coğrafi Özellikleri ve Türk Evine Yansıması

Doğu Karadeniz bölgesine özgü dağınık yerleşme modelindeki evler, çoğunlukla yamaçlarda olup çoğu zaman ise aile ölçeğinde olup küçük gruplar halinde ve bazen de birbirlerine yaklaşık 2 km uzaklıkta konumlanmaktadır. Güneydeki sıradağların denize dik uzanan kolları, sonsuz gibi görünen tepeler ve yamaçlara serpilmiştir. Doğu Karadeniz evleri bölgenin kusursuz topoğrafik konumuna göre yerleştiğinden muhteşem bir peyzaj oluşturmaktadır.

Şekil 3. 2. Rize'den Konut Tipi Örneği

Kaynak: <http://biriz.biz/rize/rizeevleri.htm>

Evler, çoğu zaman yeterince düzgün olmayan patikalardan oluşmaktadır. Kırsal mimarinin alışlagelmiş gösterişsiz ve alçak gönüllü boyutları burada kendini kent konağı ölçüsüne bırakmaktadır. İlk bakışta yerleşmeler ve evler birbirine benzemektedir fakat içeriden bir bakışla ve analitik bir yaklaşımla tüm ayrıntılardaki farklar sezilmeye başlanır. İlk dikkat çeken unsur, özgül bir duvar dokusu varlığıdır. Yamacın eğimine uyarak, arkada iki katlı bazen ise dört katlı olan konut tipi, kaba yonu taştan bir zemin kat üzerine yükselmektedir. Üst katlar ahşap çatıklıdır fakat yöre halkı çatık kelimesi yerine “*dolma duvar*” denilen ahşap bir karolaj içine yerleştirilmiş taş dolgu tekniğinde örülü çevre duvarlarıyla yapılmıştır. Koyu renkli

ahşap karolaj ve içerisine oturtulmuş yöre taşlarının ton farkları ile ortaya çıkan ebruli renk dokusu yapılara ayrı bir görsellik katmaktadır. Kare doku kimi zaman yerini üçgenli çatkıya bırakmaktadır ve bu biçim halk arasında “muska” ismi ile anılmıştır. Muska, bölgenin doğu kesiminde çok daha yoğun kullanılmaktadır ve bu kes küçük taşlar dolgu malzemesi olarak kullanılmaktadır. Muskalı doku, cephede ahşabın etkisini ve payını arttırmaktadır. Kare veya üçgen olsun bu doku bölgeyi temsil etmektedir ve günümüzde dahi değişime uğramamıştır. Kareli doku, genellikle tek başına değildir. Alttaki kaba taş duvar, baca vb. diğer taş örgüler ya da sıvanmış yüzeyler renkli dokuyu çerçevelemektedir. Koyu renkli kestane ağacından üretilen köşe dikmeleri ve yatay salmalar ile pencereler ve bazen de çatı arası havalandıran kare delikler, duvarı soyut ve geometrik bir desene çevirmektedir.

Şekil 3. 3. Kocabey Kışlaları – Artvin

Kaynak: <http://www.panoramio.com/photo/36520508>

Bölgenin doğu kesiminde tümüyle ahşap malzeme kullanılmış örnekler bulunmaktadır. Artvin/Şavşat'ta örneğin, Tibet veya Kocabey'deki ahşap yapılar, farklı bir yapım tipolojisinin ve farklı bir geleneğin örneklerini sergilemektedir. Zemin katları “çantı” gibi masif ahşaptan ve geçmeli yapılmıştır. Ahşabın işlenmeden basit geçmelerle kullanıldığı bu kırsal yapım tekniği Anadolu'da Kastamonu, Amasya, yöresinde de kullanılmıştır. Yapıların üst kısımları adeta bir “chalet” veya “daça” tipinde biçimlendirilmiştir.

Çevresi tamamıyla veranda ile çevrelenmiş bu kat, ahşap çatıklı ve kaplamalıdır. Beşik çatılı örtünün önündeki üçgen alan düşey, diğerleri ise yatay kaplamalıdır. Verandanın yamaç bölümünde genellikle önde çıkma yapan bir “cihannüma⁹” motifi yer almaktadır. Dilimli destek üçgenleri, ajurlu parapetleri ve alınlığındaki çıtalı dekorasyon ile bu öge Doğu Karadeniz evinin en önemli merkez motifidir. Sayıca çok az olan kâgir yapıların en bilinen örneği, cephe kurgusu ve mimari öğeleri konuttan ziyade bir dini yapıyı andıran, Galip Pelit evidir. Üç katlı ve taş bir yapıdan oluşan evin pencerelerini çevreleyen büyük kemerler bulunmaktadır, profilli kapı çerçevesi ve kemer üzengileri bölgenin alışlagelen sivil modellerinden oldukça farklıdır. Pencereler bu şemalara göre konumlandırılmaktadır. Doğu Karadeniz evlerinin plan tipleri cepheden okunmaktadır. Çıkımların yeri, önemli bir ipucu niteliğindedir. Büyük taş baca da ocağın olduğu yeri yani “aşhana'yı” göstermektedir (Batur ve Gür, 2005).

Doğu Karadeniz ev tipi; Ordu, Giresun, Gümüşhane, Trabzon, Rize ve Artvin'i kapsayan bölgelerde görülmektedir. Bu bölgelerin güneyindeki yerlerde iç Anadolu ev tipinde benzer evler de bulunmaktadır. Doğu Karadeniz evi ormanlık ve bol yağışlı bir bölgenin ürünüdür. Bu bölgede evlerin planları 18.yy sonlarına kadar açık sofalı (dış sofalı) şeklinde olmuştur daha sonraki dönemlerde ise iç ve orta sofalı yönünde gelişmiştir. Doğu Karadeniz evinin en belirgin özelliği plandan çok, yapı tekniği ve malzemesidir.

3.1.1. Doğu Karadeniz Bölgesi Yapı Çeşitleri ve Özellikleri

Doğu Karadeniz bölgesinin jeolojik yapısı ve coğrafi şartları, doğal bitki örtüsü o bölge mimarisinin şekillenmesi ve gelişmesinde çok etkili rol oynamıştır. Bu etkenler

⁹ Dünya haritası.

sayesinde sadece çevreden sağlanan malzemeler ile değil malzemeyi kullanacak insan grubunun sosyo-ekonomik yapıları da oldukça önemli rol oynamaktadır. Doğu Karadeniz bölgesinde ortaya çıkan ve birbirinden farklı işleve sahip mimari yapıların bölgenin kendi karakteristik yapılarını oluşturduğunu söylemek mümkündür. Öyle ki; duvar örme teknikleri, malzemeyi kullanma veya değerlendirme biçimleri Karadeniz insanının kıvrak zekâsı ile birleştiğinde kendine özgü bir mimari kültür birikimi ve geleneksel yapı türü ortaya çıkmaktadır. Bölgenin coğrafi yapısı ve topoğrafik özelliklerini kırsal mimarinin her noktasında görmek mümkündür. Bu yansıma çevredeki ormanlardan kolayca elde edilen ahşap malzeme ile bölge mimarisinin ana malzemesi olduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Mimaride ana malzeme ahşap olunca, Doğu Karadeniz mimarisinde temelden, çatıya geleneksel yöntemlerle inşa edilen birçok farklı yapı çeşidini ortaya çıkarmıştır. Camiler, seranderler, samanlıklar, ahırlar, değirmenler, konutlar ve fırınlar bölgede inşa edilen yapı türleridir.

Şekil 3. 4. Sabri Nazmi Kosif Evi – Arılı Köyü (Papilot) Arhavi / Artvin

Kaynak: Şengül Öğmen Gür, Afife Batur, Doğu Karadeniz’de Kırsal Mimari, İstanbul, 2005

Camiler yörede geleneksel yöntemlerle inşa edilmiş yapı gruplarıdır ve hala ayakta dururlar. Birçoğu Osmanlı döneminden kalma olup halen ayakta durmaktadır. Artvin ve çevresindeki Gürcü manastırları camiler gibi halen ayakta durmaktadır fakat camiler gibi işlevlerini yerine getiremediklerinden günümüze sadece dış cephelemleri ulaşabilmiştir. Artvin’de bulunan bazı manastırların isimlemleri şöyledir; Daba Manastırı, Mere Manastırı, Parehi Manastırı, Handzta Manastırı, Tskarostavi Manastırı, Berta Manastırı, Şatberdi Manastırı vb. gibi.

Yöre insanının yaşayacakları bölgeye ilk yerleştikleri andan itibaren coğrafi koşullara uygun, yaşamlarını idame ettirebilecekleri konut inşasına girmişlerdir. Konut tüm toplumlarda olduğu gibi Doğu Karadeniz insanı içinde yaşamının çok önemli bir kısmında hayatını geçireceği mekân özelliğindedir. Konutlar insanların yaşam tarzlarını, kültürel farklılıklarını, davranış biçimlerini, zaman ve mekân ilişkilerini yansıtırken aynı zamanda kullanıcısının özüne ilişkin imgeleri, kendini kanıtlama ve anlatma eğilimini, tasarım donatım ve biçim ile kişinin ayrıcalığını belirtmektedir. Doğu Karadeniz bölgesinde yapı malzemesi çevresel malzemelerden yararlanılarak üretilen evler neredeyse en ilkel yöntemlemlerle üretilmiş ve geçmişten günümüze geleneksel mimari anlayışı değışmeden 21. yüzyıla kadar ulaşmıştır. Tek katlı konutlar için tamamen tomruk ahşaplar kullanılırken ya da düzgün kerestelerden oluşturulmuş ahşap olarak inşa edilebildiği gibi, dolma duvar uygulaması yerine yapı iskeleti çatılarla bağdadi olarak veya ahşaplarla ya da Dalörgü yapılarak kapatılmaktadır. Eğimli arazilerde yapılar genellikle iki katlı olarak bölgenin topoğrafik yapısına göre şekillenmektedir. İki katlı yaşam alanları da tek katlılar gibi ya tamamen tomruklardan ya da düzgün halde kesilmiş kerestelerle oluşturulmaktadır. İki katlı yapıların bazılarında ise iki yöntemin bir arada kullanıldığı görülmektedir. Çok katlı yapıların zemin katlarında taş malzemede kullanılmaktadır. Taşın bulunabildiği bölgelerde özellikle yamaç yerlerde, yaylalarda, inşa edilen yapıların alt katları taş üst katları ise ahşaptan tomruklarla, kerestelerle veya araları çeşitli malzemelerle doldurulabilen duvar sistemi uygulanarak inşa edilmektedir (Tuna, 2008).

3.1.2. Doğu Karadeniz Evinin Cephe Özellikleri

Doğu Karadeniz evlerinde, iç mekân organizasyonu, yapı malzemeleri ve dış cephe biçimlenişleri bezeme ve süsleme çeşitliliği bakımında oldukça zengin bir birikime

sahiptir. Anadolu veya Anadolu dışında “*Türk Sivil Mimari*” örneklerinin oluşturduğu ve kendinin tekrarı görüntüsündeki yapıların benzer bir biçimi de Doğu Karadeniz evlerinde karşımıza çıkmaktadır. Taş, ahşap ve pişmiş toprak malzemelerden üretilen Karadeniz konutu yapı dışından da okunabilen farklı bir plan özelliğine sahiptir. İki veya üç katlı olan, zemin katı taş malzemedden üretilmiş üst iki katı ise ahşap çatıklı sistemde üretilmiş bu yapılar cephe görselliği bakımından Doğu Karadeniz sivil mimarisini keskin çizgilerle diğerlerinde ayırır. Çatki aralarında çoğunlukla tuğla malzeme ile doldurulmuş veya bağdadi duvarlı beyaz ya da açık çivit mavisi renklere boyanmıştır. Ön ve arka cephelerdeki çatı ara katının ikiz pencereci cihannüma düzenleme yapılarak, çatı katı bölümünün ve çatı arası bölümünün özellikle bir form kazanması sağlanmaktadır. Bu yapı biçimine Doğu Karadeniz sahil kesimi ile Artvin bölgesinde sıkça rastlanmaktadır. Şehir merkezlerinde ahşap çatıklı ve dolma göz duvarlı cepheler dikkat çekmektedir. Kat aralarındaki ve yapının köşe noktaları boyunca devam eden ahşap silmeler yapı cephelerinde daha fazla kimlik eklemektedir. Özellikle 20. yüzyıl başlarında uygulanan tuğla duvarlı yapılar ve cephelerindeki sağır sütunlar, dolu ve boş kartuşlar, konsollar geometrik ve bitkisel figürlü Barok alçı süslemeler sanatsal bir yapı öğesi yapıda yerini almaktadır. Çok az sayıda da olsa ilk katın taş üst katların tamamıyla ahşap malzemedden üretildiği ev örnekleri günümüze kadar ulaşmamıştır. Ulaşsa bile sayıları oldukça azdır. Geleneksel ev tiplerini en çok yansıtan ev tipleri özellikle dış sofalı ve hayatlı olan örneklerdir. Ahşap evlerin en önemli özelliklerinin başında, açık sofa bölümünün ve hayat mekânının bahçeye doğru çıkma yaparak Doğu Anadolu Bölgesinden Balkanlara kadar değişmeden aynı cephe görüntüsü ile kendini tekrarlayarak devam etmesidir. Doğu Karadeniz evlerinin plan özellikleri dışında en önemli bir diğer özellikleri ise cephe özellikleridir. Bu özellikler şu başlıklar altında toplanabilir;

Çıkmalı cepheler: Doğu Karadeniz evlerinde yamaçlara kurulan evlerin manzaraya hâkim olabilmesi açısından ve yapı içerisinde yer kazanmak açısından yapılan çıkmaların yapımı konusunda ve seçilen plan tipine uygun değişik uygulama örnekleri bulunmaktadır. Cephedeki çıkmalar ekseriyetle zemin üzerindeki katta sofayı yapı cephesinden ileri doğru genişleterek yapılır ve bu çıkmalar açık veya kapalı kullanılmaktadır. Bazı örneklerde ise bu durum tüm cepheyi kaplayarak boylu boyunca devam etmektedir.

Şekil 3. 5. Merkez İlçe Rize Sivil Mimari Çıkmalı Cephe Örneği

Kaynak: <http://docplayer.biz.tr/4238775-Konaklar-kenti-rize-ocak.html>

Çoğunlukla ahşap olan birinci kattaki hayatlı-dış sofalı evlerde bahçe bölümüne açılan açık köşk mekânı cepheden bir çıkma balkon veya portiko ¹⁰ gibi algılanmaktadır.

Çıkmasız cepheler: Bu tip cephe örneklerinde, pencere kafesleri ve pencere tipleri, kat arası düzenlemeleri ve cephe bitimilerindeki ahşap silmeler ile duvar örgü tipleri Doğu Karadeniz evlerinin cephe karakterlerini oluşturmaktadır.

Şekil 3. 6. Doğu Karadeniz Mimarisinde Çıkmasız Cephe Örneği

Kaynak: <http://emlakansiklopedisi.com/wiki/geleneksel-karadeniz-evleri>

¹⁰ Küçük sütunlarla yapılan giriş sundurmasına verilen ad.

Balkonlu cepheler: Bu tip evlerde ahşap, bağdadi ve dolma göz duvar örgülü, genellikle ön cephe kat aralarında kat genişliğinde olan balkonlardan oluşan ev tipleridir. Doğu Karadeniz evlerinin silüetini oluşturan ahşap çatıklı, taş veya tuğla duvarlı daha çok beyaz veya açık çivit mavisi renge boyalı, iki veya üç katlı, beşik çatılı ve antefiksli¹¹ çatı alınlığının ikiz küçük pencere ile açıldığı yapılar Doğu Karadeniz yapı tipolojisinin en önemli örneklerini oluşturmaktadır.

Şekil 3. 7. Doğu Karadeniz Mimarisinde Balkonlu Cephe Örneği / Artvin – Balvana

Kaynak: Mithat Arer Arşivi

Eklektik cepheler: Bu tip cepheler çıkmalı veya çıkmasız veya balkonlu cephe yapı tiplerinin birçok özelliğini bir arada bulundurmaktadır. Doğu Karadeniz sivil mimarisi içerisinde Artvin sadece görüntü ve plan tipi bakımından değil sivil mimari açısından da oldukça önemli bir yere sahiptir. Örneğin tuğla malzemenin 19. yüzyıl ortalarından başlayan bir süreçte farklı ve çeşitli kullanım yöntemleri ile uygulandığı yapılara en çok Artvin’de rastlanmaktadır. Aslında farklı türleri ile ahşap, taş ve duvar kurma tekniklerinin de çok yoğun kullanıldığı bölge olan Doğu Karadeniz tuğla malzemeyi de yapılarında kullanacak kadar yetenekli ustalara sahipti. Doğu

¹¹ Duvar çinilerinin keşiştiği birleşme yerlerini kapatmak için olan eğik çatının saçağına yerleştirilen süs; bir kornişin üst kaplamasında bulunan süsleme; korniş süsü.

Karadeniz evlerinin çatı tipleri üç omuz, dört omuz olmak veya beşik çatı (kırma çatı) olmak üzere üç tipte incelenebilir (Başkan, 2003).

3.1.3. Doğu Karadeniz Evleri Plan Tipleri

Doğu Karadeniz evlerinin plan tipolojileri birçok mimar ve araştırmacı tarafından genel hatlarıyla çözümlenmiştir. Mimarının tarzının kendine özgünlüğü, yaşama modelleri ve yapım teknikleri mimarlar ve araştırmacılar için hep ilgi çeken konular olmuştur (Batur ve Gür, 2005).

Doğu Karadeniz ev planları iki farklı tipte karşımıza çıkmaktadır. Trabzon'un doğusunda “*hayatlı evler*” olarak adlandırılan, batısında ise aşhana evler olarak adlandırılan yapılarıdır. Hayatlı evlerde “*aşhanaya*” açılan hayat odalar yerleştirilmiştir. Oysa aşhanalı evlerde hayat yoktur ve her iki oda ki birisi kiler olabilmektedir, doğrudan aşhanaya açılmaktadır. Doğu Karadeniz yayla evlerinde de aynı plan şeması geçerlidir. Ahır bölümü zemin kattadır, esas mekânlar olan aşhana ve ona bağlı bir oda veya kiler bir başka adı ile ambardan (süt ve peynir odası vb.) meydana gelmektedir. Trabzon’daki yayla evlerinin yapımında laş-ahşap karışık, Rize ve Artvin yayla evlerinin ise ahşap yığma tekniği uygulanmıştır. (Karpuz, 1999).

Doğu Karadeniz bölgesi doğal yapılar bakımından diğer bölgelere oranla oldukça farklı özellikler sergilemektedir. Bu farklılık, bölgede mimarlığa ve yaşam biçimine de yansımıştır. Bu tip yapılar çevre ile bütünleşmiş kendine has yapı karakterlerini de ortaya çıkarmıştır. Engebeli arazi yapısı ve arazinin ulaşım bakımından zorlukları sebebiyle yollar, insan ölçülerine göre yapılmıştır.

Şekil 3. 8. Trabzon ve Rize’den Geleneksel Ev Örnekleri

Kaynak:

<http://www.bachibouzouck.com/archivereview/imece/dergi/mart2000/anadoluevleri.html>

Doğu-Batı yönünde uzanan sıradağlar kıyıya paralel olarak uzanırken, denize dikey inen akarsuların oluşturduğu vadilerle dağları yarararak yoluna devam etmektedir. Bol yağış akarsu sayılarını arttırsa da bu yağışlar arazilerin engebelerini çoğaltmıştır. Akarsu çokluğu ve arazinin engebeli oluşu bu bölgede ulaşımı olumsuz yönde etkilemiştir. İç kesimlerde yerleşim aralarında doğu ve batı yönünde bağlantı bulunmamaktadır. Kıyı kesimlerinde ise ancak vadi tabanlarındaki derelerin yan bölümlerinden ulaşım sağlanmaktadır. Geçmişten günümüze köprü yapımı gerekliliği konutların ve deniz teknelerinin dışında bütünleşen ve çevreyle eşsiz bir görüntü ortaya koyan çok özel örnekler ortaya çıkarmıştır. Arazi içerisinde dağınık bir doku oluşturan bu evler, çoğunlukla vadi yamaçlarında ekili alanların içinde yer almaktadır (Sözen, 2001).

Ormanların üst sınırlarını aşan yayla yerleşimlerinde evlerin yapı malzemesi olan taş seçilmiştir. Taş malzeme seçilmesindeki amaç kolay üretim ve amaca en uygun çözüm olmasıdır. Sürekli yerleşimler yani köyler, kasabalar ve kentler oluşmaktadır. Kasaba ve köylerde yerleşim ve yapılanma eski karakterini korusa da şehir merkezlerine ulaşımın kolay olması sebebiyle konut olarak gelişmekte ve yenilenmektedir (Sözen, 2001).

Eyvan veya hayat gibi açık mekânların tavan ve çatı örtüleri yine direklerle taşınmaktadır. Bütün bu ayrıntılardan anlaşılıyor ki taşıyıcı düzey elemanlar da yapının bünyesine girmesi ile birlikte yığma ahşap olarak nitelendirdiğimiz bu sistem yığma - karkas karışımı bir yapı tekniğidir. Çatı ise iki eğimli semer örtüdür. Yayla evleri gibi iç kesimlerde ki evlerin birçoğu da yarma ahşap ile kaplanmıştır (Sözen, 2001). Mimarlık açısından bakıldığında kıyı kesimler iç kesimlere göre daha ayrıcalıklı bir yapıya sahiptir. Plan tipolojileri farklı olduğu gibi mekân ölçüleri oldukça kararlı ve yapı sistemi de daha gelişmiştir. Plan şemalarında ana elemanı “*evcik*” veya “*aşhane*” olarak adlandırılan mutfak bölümü oluşturmaktadır. Evin pişirme, yemek yeme ve oturma gibi günlük işleri bu bölümde gerçekleştirilmektedir. Yanları açık veya kapalı olabilen “*hayat*” manzaraya bakan bölümde yer almaktadır. Evin odalarının bazıları doğrudan aşhaneye baktığı gibi diğerleri ise hayat ile bağlantılıdır (Sözen, 2001). Doğu Karadeniz ev tipolojileri incelendiğinde evlerin en önemli mekânının mutfak olduğu gözlemlenmektedir. Doğu Karadeniz evinde “*mutfak*” bölümü sadece basit bir tanımla açıklanamaz. Zira mutfak sadece yemek pişirme eylemini gerçekleştirme için kullanılmamaktadır. Yemek pişirme, yıkama,

oturma, dinlenme mekânı olarak da tanımlanan mutfak bölümü çok amaçlı mekân özelliğine sahiptir. Yörede aşhane olarak adlandırılan mutfak mekânının yöresel bir diğer adı ise “*ohomonduni*” ismi ile de adlandırılmaktadır. Mutfak alanı iç mekânların toplamı kadar alan kaplayabilmektedir. Hayat evin araziye bakan kısmında yer almakta ve hemen yanlarında ikişer odalar bulunmaktadır. Doğu Karadeniz evlerinin oluşumunda bir ortak mekân, ortak mekân çevrelerinde ise sıralanan odalar, çamaşırılık, tuvalet mekânları öncelikli yer almaktadır. Bu mekânların bir kısmı ortak mekân olan aşhane’ye doğrudan diğerleri ise dolaylı ilişkilidir. Dolaylı ilişkili olanlar hayattan girilerek ulaşılan odalar ve uzun koridorlar vasıtasıyla geçilerek ulaşılan çamaşırılık ve tuvalet bölümlerinden oluşmaktadır. Hayat bölümünün yan bölümlerinde yer alan odalardan en büyük olanı “*başoda*” olarak adlandırılmaktadır. Başoda, günlük hayatta kullanılırken daha çok konuk ağırlamak için tercih edilmektedir. Bunların içerisinde manzaraya bakan odaya “*köşk odası*” olarak adlandırılmaktadır. Ekseriyetle evin yeni evli genç çifteleri bu odayı kullanmaktadır. Ev planlarından mekânların yeri ve birbirleri ile olan ilişkileri aynı ilkeler ile şekillenmesine karşılık, ailenin büyüklüğü ve ekonomik gücüne bağlı olarak da oda sayıları veya mekân büyüklükleri değişkenlik göstermektedir. Genellikle arazi eğimli kabul edildiğinden eğimin yüksek olan bölümüne ortak mekân olan aşhane, eğitimin alçak olduğu ve manzaraya bakan bölüme ise hayat yerleştirilerek iç mekânın iki temel unsurunun yeri belirlenmiş ve odalar bu iki mekânın yanlarına yerleştirilmiştir (Sözen, 2001).

3.1.3.1. İç ve Dış Sofalar

İç sofalar kırsal evlerde bir tür tampon bölge olup kulis mekânı gibi işlev görmektedir. Aile huzuruna çıkmadan önce kişinin kendine çeki düzen vermesi veya bebeğini emzirmesi, çamaşırlarını katlayıp ütülmesi gibi birçok etkinliği yerine getirebileceği tampon bölge niteliğindedir. Kentlerin karniyarık varyasyonlarında iç sofanın işlevlerini üst sofalar üstlenmektedir. Kırsalda dış sofalar aile ile komşuları bir araya getiren yarı özel alanlardır. Kentsel evlerde alt sofalarda yaşam alanı olarak kısa sohbetlerin yapıldığı yer dışında kullanılmazlar. Prestij öğelerinin bulunduğu gösterişli ve geniş giriş kimliğine bürünürler (Batur ve Gür, 2005).

Doğu Karadeniz geleneksel konut tipinde, konut ölçekleri küçük tutulmuş kırsal olanlarda olmak üzere çok sayıda odaya (sofa hariç en az iki) sahip oldukları

ebeveyn–çocuk ilişkisini saygın düzeyde tutan evlerdir. Çocuklar eğitim çağına geldiğinde büyük odaların aynı cinsten olan çocuklara tahsis edildiği görülmekte ve bu durum eğitime verilen önemi de göstermektedir. Doğu Karadeniz konutunda dış sofa ya da alt sofa konutun yarı kamusal alanları sayılmaktadır. Kırsal konutlarda konut kadın egemenlik alanı sayılabilecek mutfak hizmeti gören bu mekânların çok fazla mahremiyet alanı yoktur. Bunun en önemli sebebi erkeğin ev ile ilişkisi zayıftır. Erkek sabah erkenden evden çıkar ve akşam yemeği için eve geç saatte döner. İkinci olarak; üretimin etkilerinin de zaman zaman yer aldığı bu konumun çevre ile bağının güçlü olması ve zaman kaybının olabildiğince önlenmesi gerekmektedir. Kentsel konutların alt sofalarında yemek pişirme etkinliği yer almaz, buralar hane halkının kendini dışa tanıttığı prestijli simgelerle donatılırlar, mutfaklar ise bu mekâna ya paralel yerleştirilirler ya da binanın arka yüzünde yer alırlar ve aile yemek odası olarak kullanılırlar. Kırdaki iç sofalar, kentte üst sofa yarı – özeldir, kamusal olan dış sofanın veya alt sofanın kulis mekânlarıdır. Büyük ev tiplerinde yatak odaları ve onların bulunduğu holler içindir. Banyolar mahremiyet isterler, bu koridor üzerinden kullanılırlar. Bir diğer yandan salon konukların rahat kullanabilecekleri dışa açık, manzaralı ve ön planlıdır. Genellikle Rize, Çayeli, Sürmene konaklarında bunların ayrı bir konuk girişi bulunmaktadır (Batur ve Gür, 2005).

Doğu Karadeniz Bölgesinde kentsel tüm tipolojiler sofalar hariç 5 civarında oda barındırmaktadır. Rum evlerinde ve Ermeni konaklarında bu sayının 7'yi bulduğuna rastlanmaktadır. Bazı bölgelerde örneğin; Ünye ve Çağlayan evlerin çok sayıda yatak odası saptanmıştır. Doğu Karadeniz geleneksel evlerinde özellikle giriş alanlarının özgürce düzenlenmesine bakılırsa zaten çok da etkili olmamıştır. Birden fazla giriş kapısı olan evlerde ikinci konuk kabulüne ayrılmış olup kadın ve erkek ayırımına işaret etmemektedir. Bunda heterojen etnik yapılanmanın ve kırsal alanlardaki pragmatik din kültürünün etkisi oldukça büyüktür (Batur ve Gür, 2005).

3.1.3.2. Aşhane – Evcik – Mutfak

Aşhane, bu evlerde günlük hayatın geçirildiği mekânlardır. İki yan giriş bölümünden de ulaşılabilen ve bir yanda aşhaneyi boydan boya devam eden kemerli ocağın ve diğer yanında hayat ve selamlık mekânlarına geçişteki nakışlı raf ünitelerinin bulunduğu bölümlerdir. Bu kemer taş malzemeden ve basık kemer biçimindedir. Büyük baca üst kısımdan açıktır ve ortasında ateşin üstüne gelen yerde bakraçların

asıldığı büyük ve kalın bir demir zincir asılıdır. Bu ortaçağ görüntüsünü andıran görsel karşısındaki dolap ve raflar ise olabildiğince zariftir. Bu öğelerin tümü zamanla koyulaşan kestane ağacından oluşmaktadır ve hemen her yüzey parçası ahşap üzerine oyma bezelidir. Meander¹² çizgiselliğinde dolama, balıksırtı veya tarama motifleri, ahşaptan frizleri bezerken genellikle kaş kemerli dolap raflarında birbirinden farklı stilize edilmiş bitki motifleri yer almaktadır. Arada hayat ağacı ve benzeri ikonografik motifler yerleştirilmiş örnekler de bulunmaktadır. Hayat mekânı, merkez bölümde ve yamaca dolayısıyla manzaraya açılan konumda bulunurken sıra pencerelerin gerisinde ise genellikle ahşap sedir bulunmaktadır. Bu sedirde, küçük depo bölümleri olarak yararlanılan son derece işlevsel üstten kapaklı düzenekler bulunmaktadır. Sedir, hayat mekânının özelleştirilmiş noktasıdır. Pencereleri, doğa ve yaşam birlikteliğini simgeleyen; yeşile, çay tarlasına, dereye, sislere veya yöre değişimi ile dumana açılmaktadır.

3.1.3.3. Hayat

Hayat mekânı, iki yanında bulunan ikişer veya üçer odaya giriş vermektedir. Genellikle büyük olmayan ve yatmak için kullanılanlar dışında burada eskiden selamlık gibi servis verilen gösterişli mekânlar da bulunmaktaydı. Hatta batıda ve İstanbul'da kullanılan ve haremlik/selamlık mekânları arasında yer alan dönme dolap örnekleri bulunmaktadır. Hayat mekânının odalara geçiş kapıları birçok örnekte ahşap oyma tekniği ile uygulanmış yoğun bezeme örnekleri bulunmaktadır. Hayat ağacı bölgede en çok kullanılan motiflerden biri olduğu gibi kültürel belleğin inanç göstergesi olarak da nitelendirilebilir. Hayat mekânı, genellikle dekoratif enerjinin yoğunlaştığı yerdir. Birçok örnekte ahşap duvarların kaplamalarına bile bir örnek motiflerle bezendiği görülmektedir (Batur ve Gür, 2005).

Dekoratif enerjinin yöneldiği bir diğer öğe, ocaklardır. Doğal olarak taş olan ocağın perdesinin genellikle bir taş kemerle ayırt edilen ve biçim 99 pencereli Ev'de "C" ve "S" kıvrımlı Barok bir modele dönüşmektedir. Dalgalı bir görünümle bu ocak kemerleri, taş üzerine oyma olarak işlenerek süslenmektedir. Bu motifler arasında çift hilalli motif de vardır, yıldızlı motifte ve Mühr-ü Süleyman motifi de veya daha

¹² Dönme hareketi, kıvrımlı/zikzaklı, dolambaçlı devinim, dönüp dolaşma.

arkaik¹³ görünümlü ve anlamlandırılması zor motifler de bulunmaktadır. Tüm bu ayrıntılar özenli bir kurgu içerisinde yer almaktadır.

Şekil 3. 9. Karadeniz Evinde “Hayat”

Kaynak: Mithat Arer Arşivi

Hayat mekânının bir çıkma biçiminde uygulandığı örneklerde cephe, çatıya alınlık benzeri bir üçgen parça ile bağlanmaktadır. Hemen hemen tüm örneklerde bu üçgen yüzey, geometrik ve stilize bitkisel motiflerle bezelidir. Alınlık üzerindeki saçak altı genellikle kaplanmıştır ve hatta bazılarında sade çizgisel bezemeler bulunmaktadır. Tüm bu öğeler, kareli duvar örgüsü ile birlikte cepheye özel bir vurgu eklemektedir. Kaplanmış saçak altı ile bu çıkma modeli “Batı Anadolu” konutuna yakındır. Birçok ev de hatta bazen camilerde karşımıza çıkan girişteki dairesel biçimli ve aşağı doğru açılarak inen merdiven modeli de tipik Barok üslup motiftir. İstanbul’da Ayazma ve Laleli Camilerinde görülen fakat sivil mimaride görülmeyen bu motifin Doğu Karadeniz’in kapalı coğrafyasına nasıl ulaştığı tam anlamı ile bilinmemektedir. Evlerin bir diğer öğesi ise dilimli baca modelidir. Gövdesi sütun gibi yükselen dilimli biçimi, eğrisel kapak öğesi ile yine Barok üslubunu çağrıştırmaktadır. Evlerin bilinen ve gözlemlenen bu bölümlerinin yanı sıra, yamaç tarafına yerleştirilen ve zemin katta

¹³ Sıfat Güzel Sanatlarda klasik çağ öncesinden kalan.

bulunan “ahır” bölümleridir. Tümü ile taş malzemeden üretilen ahırlar, girişteki koridora açılan iki bölmeden oluşmaktadır. Bu bölmelerin her biri üç veya dört kemer ile taşınan tonoz örtülü mekânlardır. Bölge dilinde “köprü” ismi ile adlandırılan bu kemerler, tıpkı üst bölümdeki aşhana olduğu gibi taştan yapılmış geniş açıklıklı ve basık kemerlerdir. Ahırın bölmeleri hayvanların sağlığı sebebiyle ahşap kaplanmaktadır ve kenarlardaki yemlikler olsun ortadaki akıntı yolu olsun hepsi ahşaptandır (Batur ve Gür, 2005).

3.1.3.4. Helalar ve Gusülhaneler

Doğu Karadeniz evleri doğa içerisine konumlandırılır yani peyzaj yönünden oldukça zengin noktalara yerleştirilir ve böylece ışıktan da olabildiğince yararlanır. Doğu Karadeniz evlerinin içinin sadeliği aslında tanrının güç ve zenginliği karşısında kulun her zaman fakir olduğunun bir ifadesidir.

Şekil 3. 10. Doğu Karadeniz Evinde Hela Çözümleri

Kaynak: Mithat Arer Arşivi

Yakın dönemlere kadar donatı ve aksesuarların üzerleri dantel ile kapatılırken verilmek istenen mesaj “kadının yeteneği, becerisi ve üretkenliğinin” bir göstergesi olarak kullanılmaktadır. Helalar ise bu yarı kutsal mekânlar ile anlamsal olarak bağdaştırılmadığından evin uzak bölümlerine yerleştirilmektedir. Planlamada yön bakımından tek önlem alınan işlev ise helanın bölümlerinin “*kibleye*” bakmamasıdır (Batur ve Gür, 2005). Aile bireyleri arasındaki mahremiyetin en güzel örneği Karadeniz evlerinde “*gusülhaneler*” oluşturmaktadır. Hijyenik etkinlikler oda içlerinde çözülerek kullanıcının denetimi sağlanırken aynı zamanda çocuk ve ebeveyn arasındaki mahremiyeti sağlamaktadır.

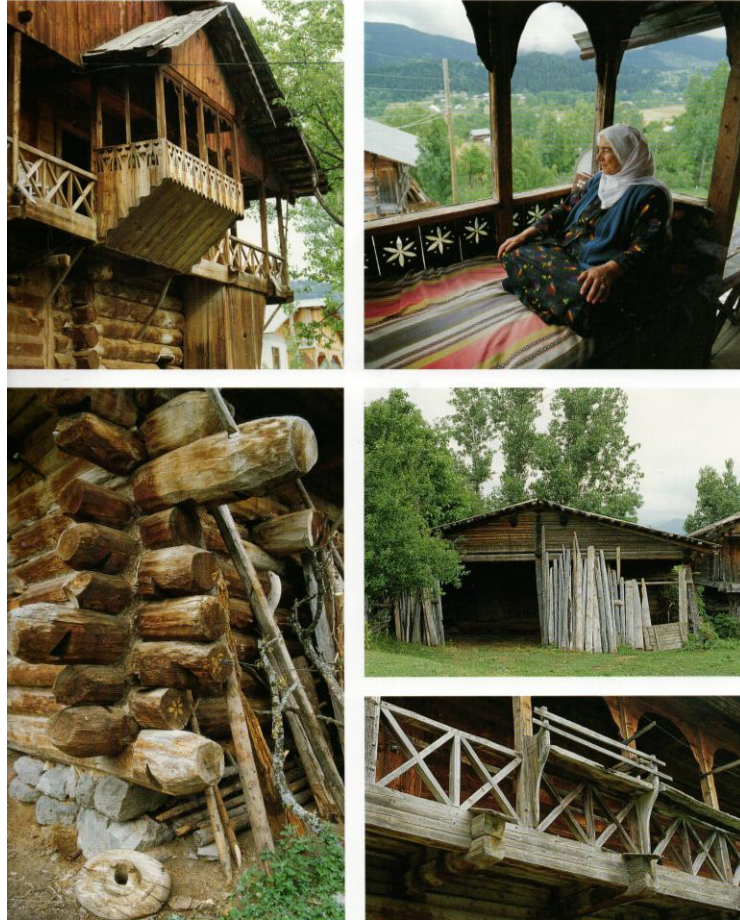
3.1.3.5. Baş Oda – Közde – Gözde

Közde veya Gözde adı ile de anılan başodalar süslü ve bir o kadar bakımlı oda tipleridir. Başodalar cinsiyetler ve aile–yabancı arasındaki mahremiyeti sağlayan en şerefli odalardır. Bunlar günün belli saatlerinde farklı cinsiyetler tarafından kullanılmaktadır. Günümüz evinin hanımının konuk odası, bayram ve önemli günlerde kullanılırken, babanın erkek konuklarını ağırladığı odalardır. Fakat zaman içerisinde bu ayrımın ortadan kalkmakta olduğu gözlemlenmektedir.

Doğu Karadeniz konutunda ailenin dünya görüşü ailede yaşlılara verilen önemin fiziksel olarak göstergeleri ile konuta yansımaktadır. Öyle ki; “*dedenin yeri*”, “*ninenin yeri*” gibi adlandırılmaktadır. Ailedeki otoriteye verilen önemle “*başoda*” olarak yansımaktadır.

3.1.3.6. Cumbalar

Kentsel konutların kamusal alan sayılan çıkmaz sokak, sokak veya meydanlarla olan ilişkilerinde cumbaların yönlendirilmesi ile aile bireylerinin dışarıyı izleyebildikleri ve aynı zamanda komşunun komşuyu rahatsız etmemesi ustalıklarla planlanmıştır hatta bahçe duvarları olabildiğince yüksek yapılarak bu durum pekiştirilmek istenmiştir. Kentsel konutlarda yüksek duvarlarla çevrilen bahçeler, kırsal konutlarda bağlar ve ağaçlar ile çevrelenen dış sofa ile girişlerdeki açık alanlar, kent ve kır kamusal alanından aile ve konukları gizleyen alanlardır. Yarı özel etkinliklerden çamaşır kurutma, bahçe için kullanılan alet ve gereçleri depolama işlevi de burada yer almaktadır.

Şekil 3. 11. Cumbalı Konut Örneği

Kaynak: Şengül Öğmen Gür, Afife Batur, Doğu Karadeniz’de Kırsal Mimari, İstanbul, 2005

3.1.3.7. Tabanlar

Yapı Tabanı bir yapı üzerinde yaşam sürülen, gezinilen, oturulan ve yaşam ile ilgili tüm nesnelerin konularak düzenlendiği alanlar olarak tanımlanabilir. Özellikle insanların yaşam yerlerinin taban alanları düzgün ve sağlık için elverişli bir şekilde yapılması son derece önemlidir. Karadeniz bölgesi yağışlı bir bölge olduğundan, yapı içerisinde yaşayanların nem ve rutubetten çok fazla etkilenmemeleri gerekmektedir. Zira sürekli nem ve rutubete maruz kalan insanların sağlıkları olumsuz etkilenecektir. Tüm bu olumsuzluklardan yöre halkını korumak amacı ile yapıları direkt toprak zemine bağlamak yerine toprak zeminden yükseltilmiş temeller üzerine inşa etmişlerdir.

Şekil 3. 12. Geleneksel Türk Konut Tipinde Ahşap Zemin Örneği

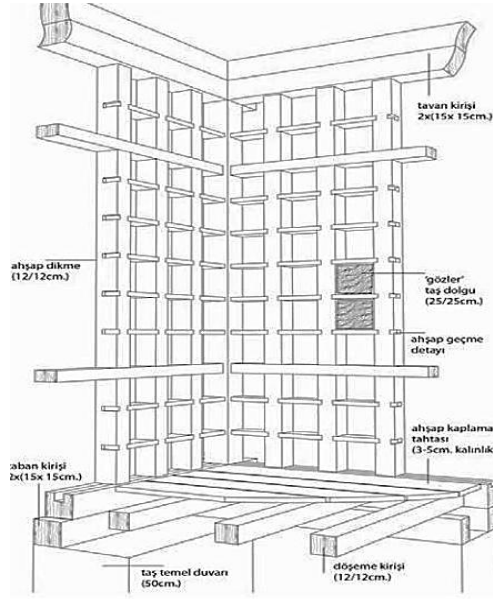
Kaynak: <http://www.mimarizm.com/karanlik-oda/gulevi-safranbolu-691>

Taş ya da ahşap temel dikeçleri üzerinde yükselen yapının tabanı da toprak zeminden uzaklaştığından yapılar, özellikle insanları nem, rutubet ve zararlı su etkilerinden korunmaktadır. Günümüzde yaşayan geleneksel yapıların yaşam yerlerinin dışındaki gezinti ve çalışma alanlarında, doğrudan yağış almayan kısımlara (çardak altı, sundurma vb.) bastırılmış kil, avlularda kısmen bastırılmış kil veya çakıl taşı karıştırılmış çamur sıva uygulandığı görülmektedir. Konutlardaki tabanlar toprak zeminden yüksek tutulmaktadır. Hazırlanan temel çatması arasında sık aralıklarla taban kirişleri yerleştirildikten sonra, bu kirişlerin üzerleri tahta ile kaplanarak taban oluşturulmaktadır. Taban için uygulanmış bir diğer yöntem de ise; sıva çamuru içirişine çakıltaşı karıştırılarak yapılan uygulamadır. Üçüncü yöntem ise; yapının temelini oluşturan ve birbirine çatılan ahşap hatılların arasındaki alan yani yapı tabanı üzerine yatay olarak, boydan boya düzleştirilmiş ağaçlar yerleştirilmekte ve üzerine ince dallar konulduktan sonra üzeri kil ile sıvanmaktadır (Tuna, 2008).

3.1.3.8. Duvarlar

Yörede, ahşap temel üzerine inşa edilen duvar sisteminde birkaç tür uygulama görülmektedir. Bunlar;

- a) Ahşap yığma duvar,
- b) Dal örgü duvar,
- c) Ahşap çatkılar arasında dolma duvar,
- d) Bağdadi duvar,
- e) Dolma duvar,
- f) Karma duvar

Şekil 3. 13. Doğu Karadeniz Mimarisinde Göz Dolma Sistemi İzometrik Görünüşü

Kaynak: UKHAD, Uluslararası Karadeniz Havzası Halk (GÜLER, ARİFOĞLU, & KASAP, 2015)bilimi Araştırmaları Dergisi – 3 Eylül 2015 ISSN: 2149-3227

Uygulamalarının ortak yönü ise sökülebilir olması ve bir başka yere nakledilerek tekrar kullanılabilir olmalarıdır.

Ahşap yığma duvar: Bu tarz tomruk ve kereste kullanılarak üretilen duvarlarda tomruk ve keresteler hazırlanan geçme yerlerinden birbirlerine tutturularak yapı duvarı oluşturulmaktadır. Duvarları oluşturmak üzere hazırlanan tomruk ya da kerestelerin yapıda kullanılış şekli aslında aynı fakat görüntüleri birbirlerinden farklıdır. Hangisinin kullanılacağı yapı sahibi tarafından ya da inşa edilecek olan kişinin tercihine bağlıdır. Bu uygulamalar şöyledir;

- a. *Tomruklarla inşa:* Kabukları soyulmuş tomruklar ya olduğu gibi kullanılırken ya da üzerleri kabaca yontularak biraz köşeli hale getirilerek kullanılmaktadır. Kullanılacakları yapı duvarının uzunluğunca kesildikten

sonra duvar köşelerine denk gelecek yerlerine, birbirlerine kenetlemek amacı ile derince oyuklar halinde geçme yerleri açılmaktadır. Tomruklar, duvarı oluşturmak üzere üst üste konulurken her birinin geçme yeri diğerini kavrayacak şekilde köşelerde bir araya getirilmektedir (Tuna, 2008).

Karaboğaz yöntemi ile birbirlerine tutturulan ağaç gövdeleri istenilen yüksekliğe ulaşıncaya kadar üst üste dizilerek duvar tamamlanmaktadır. Doğal halleri ile veya kabaca düzeltilerek kullanılan tomrukların yüzeyleri çok düzgün olmadığı için birbirlerine çakışan yerlerde istenmeyen aralıklar oluşabilmektedir. Böyle durumlara karşı duvar yüzeyleri gerektiğinde sıva ile kaplanmaktadır. Yapımı oldukça kolay olan ve fazla bir alet gerektirmeyen bu yöntem Kuzey Anadolu'da oldukça yaygın olup özellikle dağ köyleri ve yüksek kesimlere çıkıldıkça (yaylalara) artış göstermektedir. Çantı yapı uygulamasının en eski İkiztepe 'de görülmektedir. İkiztepe kuruluşundan ilk Tunç çağı sonuna kadar bu uygulamanın yapıldığı gözlemlenmiştir (Tuna, 2008).

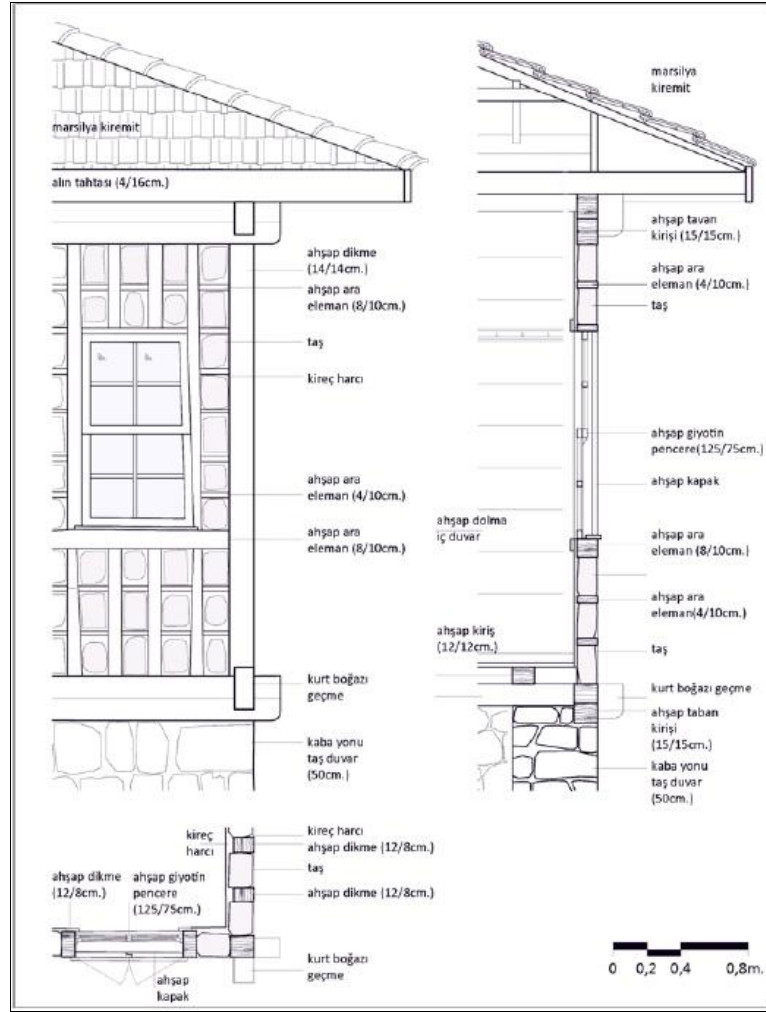
- b. *Kerestelerle inşa*: İnşa edilecek yığma ahşap yapıda, düzgün kalas veya kalınca ahşaplar kullanılmaktadır. Kalas ya da kalınca ahşaplar duvar boyunca kesilerek hazırlandıktan sonra, köşelerde birbirini tutacak yerlerine düzgün çukurlar, yuvalar ve geçme yerleri açılmaktadır. Geçme yerleri birbirine denk gelecek şekilde kalas ya da kalınca ahşaplar üst üste dizilerek duvar tamamlanmaktadır. Geçme yerlerinden birbirini tutan, sıkıca kavrayan bu uygulamada ahşaplar, aralık bırakmadan birbirine kenetlendiğinden, bu tarz geçme sistemine yörede “*kurt boğazı*” da denilmektedir. Kerestelerle yığma ahşap yapının ilk örnekleri yine İkiztepede karşımıza çıkmaktadır.
- c. *Kısa ahşap parçalarıyla inşa*: İnşa edilecek yapının ölçülerine göre, yeterince uzunlukta tomruk, kalas ve kalınca ahşap bulunamaması veya malzeme temininin zor olması durumunda, elde olan kısa ahşap malzemeler kullanılarak yapı oluşturulmaktadır. Kabaca yontularak hazırlanmış olanlar ile keresteler kullanılırken kısa boylu olan ahşaplar inşa işi “*çalma boğaz*” birleştirme yöntemi kullanılarak gerçekleştirilir. Bu yöntem ile yapılan inşa için ilk önce yapı alanını belirleyen temel çatması hazırlanmaktadır. Bu temel çatmanın kenarlarına ve uygulanacak

plana göre gerekli yerlerine bir veya birden çok yüzüne kanallar – boğazlar açılmış dikmeler uygun aralıklarla yerleştirilmektedir. Bu dikmeler arasına, dikmelerin karşılıklı duran kanallarından, boğazlarından geçecek biçimde, kısa boylu ahşaplar üst üste gelecek şekilde doldurularak duvar örme işlemi tamamlanmaktadır (Tuna, 2008).

Dal Örgü Duvar/ Çit: Bu uygulamada çok eski çağlardan beri uygulanmış günümüze kadar gelmiştir. Genellikle “*kulübe, ahır, samanlık ve serander*” gibi yapılarda uygulanmaktadır. Duvarları oluşturacak dikmeler hazırlanıp, çatıldıktan sonra araları dal parçaları ile örülmektedir. Örme işi, yapan kişinin gösterdiği özen ve işçiliği oranında düzgün olmaktadır. Çit / Dalörgü üzerine istendiğinde toprak sıva ile içeriden ve dışarıdan yapı duvar yüzeyleri sıvanabilir.

Tahta Kaplama Duvar: Bazı yerlerde önce ahşap direklerle yapının iskeleti hazırlanmaktadır. Daha sonra bu iskeletin iç ve dış yüzeyleri yatay ya da dikey ahşaplarla kaplanarak duvarlar oluşturulmaktadır. Genellikle serander, ahır veya samanlık gibi pek özen gösterilmeyen yapılarda bu yöntem tercih edilmektedir (Tuna, 2008).

Bağdadi Duvar (Hepsinin bir arada kullanıldığı sistem): Yapı iskeletinin üzeri iç veya dış tarafı kimi zaman her iki yüzü olmak üzere, ince çıtalar çakılarak kapatıldıktan sonra bu çıtalarla kaplanmış duvar yüzeyi sıva ile kaplanmaktadır. Çıtalarla yapılan bu uygulamaya “bağdadi” adı verilmektedir. Bağdadi, evlerin iç duvarlarında daha fazla uygulanmasına karşın, hava koşullarına çok dayanıklı olmadığı için duvarın dış yüzeylerinde çok tercih edilmemektedir.

Şekil 3. 14. Doğu Karadeniz Mimarisinde Duvar Örme Teknikleri

Kaynak: UKHAD, Uluslararası Karadeniz Havzası Halk (GÜLER, ARİFOĞLU, & KASAP, 2015) Bilimi Araştırmaları Dergisi – 3 Eylül 2015 - ISSN: 2149-3227

Dolma Duvar: Dolma duvar inşasında ise; yapı malzemesinin aslını yine ahşap oluşturmaktadır ve ahşap yapı iskeleti dışında çok tercih edilmemektedir. Yapım aşamasında uzun boylardaki dikmeler ve hatıllar birbirine uygun bir şekilde tutturularak, yapı duvarları çerçeve halinde hazırlanmaktadır. Bu çerçeve içerisine ise kapı ve pencere yerleri belirlenmekten sonra diğer kısımlar dikey ve yatay ağaçlarla göz göz bölmelere ayrılmaktadır. Böylelikle yapı duvarları iskelet halinde ortaya çıkmaya başlamaktadır. Bu iskelet sisteminde pencere ve kapı boşlukları haricindeki kalan her bir göz, çeşitli maddeler yardımı ile doldurularak duvar uygulama işlemi tamamlanmaktadır. Zaman içerisinde ormanların gerektiğinden fazla tahribatı dolayısıyla dolma duvar uygulamasını gerekli kılmıştır. Dolma duvar inşasında duvarın üzeri sıvanacaksa, iskelet

üzerindeki göz göz bölmeler pek özen gösterilmeden ve tam düzgün olmayan ahşaplar ile bölümlere ayrılmaktadır. Bu gözler; basit, sıradan malzeme doldurularak üzeri sıva ile kaplanmaktadır. Ahşap dolma duvarın üzeri sıva ile kapatılmayacaksa, bu duvar iskeletini oluşturan ahşap dışarıdan görüneceğinden, duvar iskeleti daha özenle ve nizami hazırlanır ve gözlerin arası da düzgün malzemeler (taş, kerpiç, tuğla vb. gibi maddeler ile) düzenli bir biçimde doldurularak duvar tamamlanmaktadır.

Karma Duvar: Bu tür duvar inşasında yukarıda sayılan tüm uygulamaların birkaçı bir arada kullanılarak yapılmaktadır. Çok önem verilmeyen yapılarda ve özen gösterilmeden uygulanan duvar yapım biçimidir.

3.1.3.9. Çatılar

Çatı, yapıyı tamamlayan ona mimari özellik kazandıran yapı ögesidir. Yapıların üstünü akıntılı bir biçimde örtecek malzemeyi taşımak üzere yapılan bir iskelettir. Yapının gökyüzüne bakan kısmı çatı, binayı hava şartlarından korurken onu işlevsel hale getirir. Anadolu'nun birçok yerinde de söylendiği gibi, Karadeniz Bölgesinde de yapının çatı bölümüne "*dam*" denilmektedir. Çatılar yörenin coğrafi yapısına ve şartlarına göre düz ya da eğimli olarak uygulanmaktadır. Karadeniz Bölgesinde yapı üzerini kapatan çatılar Orta Anadolu'daki gibi düz halde değildir. Düz çatılar Doğu Karadeniz şartlarına uygun çatı tipleri değildir bundan dolayı Karadeniz bölgesinde eğimli çatılar uygulanmaktadır. Eğimli çatılar iki veya daha çok yüzeylidir, her bir yüzü başka yöne bakacak şekilde inşa edilmektedir. Birden çok yüzeyli çatılar, genel olarak "*kırma çatı*" olarak adlandırılmaktadır. Karadeniz insanı kırma çatının her bir yüzünü "*omuz*" olarak adlandırılmaktadır. Çatı yüzeylerini sayısına göre iki omuz çatı, üç omuz çatı, dört omuz çatı olarak ifade edilmektedir. Bir yapıda evin planı çatıyı şekillendirmektedir. İki omuz dam, Karadeniz bölgesinde en çok uygulanan çatı tipi olup, "*semerdam-beşik çatı*" olarak adlandırılmaktadır. Üç omuz veya dört omuz çatılar daha fazla mimari bilgi ve beceri gerektirmektedir (Tuna, 2008).

3.1.3.10. Serander – Nayla

Serander, Karadeniz bölgesine özgü tipolojik bir yapı ögesidir ve bu öge bölge mimarisinin en şaşırtıcı modelini temsil etmektedir. Aslında gıdaların bozulmasını engellemek ve uzun süre saklamak amacı ile evlerin hemen yanına yapılan ve içinde

oturulmayan-yaşanmayan dolayısıyla tek işlevli ve artılmış bir mekân kurgusuna sahiptir. Fakat bölge mimarisinin en yaratıcı öğelerinden biridir. Eğimi karşılayan ve üst kat için yatay zemin sağlayan taştan bir altyapı üzerinde genellikle iki katlı ahşap bir strüktürden oluşmaktadır. Her kat, bir alttakinden dışa taşarak yapılmaktadır. Böylece yukarı doğru genişleyen ve havalandırma için alt katı boş tutup yalnızca ayaklar üzerine taşıtılan serander çok hafif, uçarcasına duran bir yapıdır.

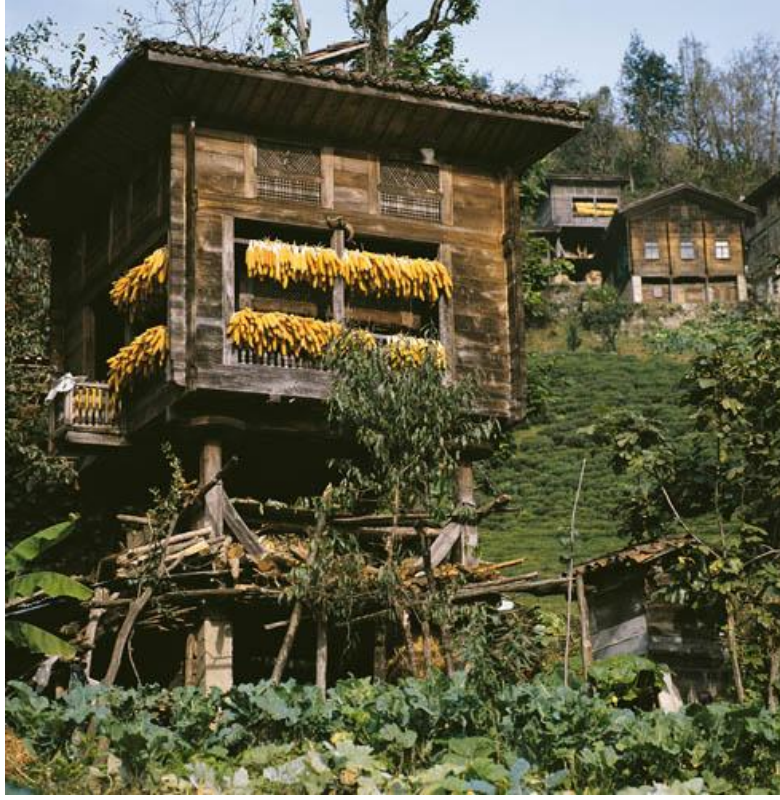
Şekil 3. 15. Doğu Karadeniz Mimari Öğesi “*Serander*”

Kaynak: <http://serendevler.com/fotograftan-serander/>

Taş alt yapının zeminine, iki veya üç birim üzerinden dört, altı veya dokuz ahşap pilotiyle¹⁴ oturmaktadır. Pilotiler, üstteki depo yükünü karşılamak üzere eğrisel yanlamalarla sıkı sıkıya desteklenmektedir. Eğrisel yanlamalar, yukarı doğru yükselen görüntüyü iyice vurgulamaktadır. Pilotilerin bitiminde başlık konumundaymış gibi duran ve depo bölümünü doğa canlılarından korumak üzere geliştirilmiş silindirik biçimli tablalar bulunmaktadır. Üstteki depo katının çevresi genellikle çepeçevre çevreleyen bir veranda ile çevrilidir. Veranda boşluğu, çizgisel görüntüyü daha da öne çıkarmaktadır. Genellikle üç ile dört birim parçadan oluşan bu kat fazlasıyla yüksektir. Bazı örneklerde üst birimler genişletilerek depo mekânına

¹⁴ Eskiden, kazıklardan oluşan temele verilen ad. Günümüzde, çevresi açık bir zemin katında yer alan ve üstteki yapıyı taşıyan betonarme kolonlar dizisi.

katılmaktadır. Geniş saçaklar, strüktürün hafifletilmiş görüntüsünü bir kere daha vurgulamaktadır. Pilotilerin yanlamalarla birleştiği kesimden başlayarak uygulanan bir bezeme programı vardır. Genellikle kriş bölümlerinde kullanılan geometrik motifli şerit bezemeler, birçok örnekte karşımıza çıkmaktadır (Batur ve Gür, 2005)

Şekil 3. 16. Doğu Karadeniz Mimari Ögesi “*Serander*”

Kaynak: <https://tr.pinterest.com/pin/297026537902178094/>

Serander’in en kolay tanımını kısaca şöyle yapabiliriz; insanlara ait yiyeceklerin depolandığı ve zararlı hayvanlardan korunduğu, evlerin yakınında bağımsız olarak ahşaptan, yüksek ayaklar üzerine inşa edilen Karadeniz yöresine ait özel yapılar veya zahire ambarlarıdır. Büyüklüklerine göre 4, 6, 8 ve bazen daha fazla ayak üzerine inşa edilirken, yerden yüksek kısımlara konumlandırılan depo bölümü doğal havalandırmayı destekleyecek şekilde inşa edilmektedir. Zararlı Hayvanları üst kısımlara çıkmasını engelleyecek ayakların üst kısımlarına ve depo kesimine yakın bölüme, ters konik biçiminde ağaç tekerlekler yerleştirilmektedir. Seranderler çok düzgün işlenmiş ahşaplardan özen gösterilerek yapıldığı gibi, kalaslar dal ve örgü vb. şeklinde basit yöntemlerle de üretilmektedir. Serander toprak zeminden yüksek olduğundan, depo kesimine çıkmak için hareketli merdivenler kullanılmaktadır.

Gerçek evin bir parçası olan ve onun yanında anlam kazanan Seranderler bölgede; bagen, merak, çöten, çit, nayla, baraka ve ayvan olarak adlandırılmaktadır (Tuna, 2008).

Serander bir başka yöresel adı ile “*Nayla*” yiyecekleri özellikle yağ, peynir, bakliyat, mısır, laz elması, hurma, kış armudu, hurma, muşmula vb. gibi yiyeceklerin hem zararlı haşerelerden ve böceklerden korumak amaçlı hem de yiyecekleri kurutmak ve depolanmasını sağlamak amacı ile kullanılmaktadır. Direkler üzerinde kurulu çatısı olan ahşap kulübe niteliğindedir. Yerden yüksekte olduğu için kolaylıkla çekip yerleştirilip çekilebilen yine ahşap bir merdiven yardımı ile ulaşım sağlanmaktadır. Genellikle cephelerinde ahşap süslemeler olan serander Doğu Karadeniz sivil mimarisinin en önemli öğelerinin en başındadır.

3.1.3.11. Samanlık ve Ahırlar

Bölge halkının, özellikle kırsal alanda yaşayanların, hayatlarını sürdürebilmeleri için konutlar kadar önem taşıyan bir diğer yapıya gereksinimleri vardır, bunlar hayvanlar için kışlık yiyeceklerin depolandığı veya saklandığı samanlıklar ve hayvanların barınakları olan ahırlardır. Samanlık ve ahırlar, ahşaptan ve tek katta oluşmaktadır. İnşasında pek özen gösterilmeyen bu çantı yapılar, tamamen tomruklarla veya tomrukların biraz yontularak köşeli hale getirilmesinden meydana getirilirler. Samanlık ve ahırların bazılarının duvarları ise, dikmelerin arasına dal örgü ile ya da pek özen gösterilmeden işlenmiş tahtalarla kapatılmaktadır. Kimilerinde ahşap üzerlerinin sıvandığı görülmektedir. Taşın bol bulunabildiği yaylalarda yapıların alt katı taştan yapılmaktadır. Yaylalardaki yapıların alt katlarında hayvan damı ve ahır olarak kullanılmaktadır (Tuna, 2008).

Şekil 3. 17. Doğu Karadeniz Mimarisinde “Ahır”

Kaynak: Mithat Arer Arşivi

Şekil 3. 18. Doğu Karadeniz Mimarisinde “Ahır”

Kaynak: Mithat Arer Arşivi

Geçmiş yıllarda ahır olarak kullanılmış mekân günümüzde ardiye olarak kullanılmaktadır. Sebebi ise büyük baş hayvancılığık artık eskisi gibi yapılamamasıdır.

Şekil 3. 19. Doğu Karadeniz Mimarisinde “Ahır”

Kaynak: Mithat Arer Arşivi

Şekil 3. 20.Doğu Karadeniz Mimarisinden Ahır Görselleri

Kaynak: Mithat Arer Arşivi

3.1.3.12. Fırınlr

Özellikle kırsal yaşamda çok önemli olan fırınlar, bir yapı donanımıdır. Yükseltilmiş zeminin üzerine, kubbesi kırık tuğla, çanak, çömlek parçaları vb. malzemeler ya da ağaç kabukları ile örölüp iç ve dış bölümü çamur ile sıvanarak oluşturulmaktadır. Genellikle daire formu verilerek biçimlendirilmektedir. Açık alanlarda kullanıldıkları gibi, yapıların hemen kenarında ve üzeri bir çatı ile koruma altına alınmış olanları da mevcuttur. Ağız kısımları, içlerine pişirilecek yiyecek maddelerinin ve kap – kaçak girip çıkışını kolaylaştıracak genişliktedir. Kubbelerin üzerinde, dumanın dışarıya çıkmasını sağlayacak bir de delik bulunmaktadır (Tuna, 2008).

3.1.3.13. Pencereleer

Doğu Karadeniz evlerinde pencere, yeşilden kopamayan Karadeniz insanı için çok önemli olduğu kadar kışın çetin hava şartlarında doğa ile başa çıkabilmek ve iç mekândaki ısıyı koruyabilmek açısından çok büyük olmamaktadır. Özellikle yapıların ikinci kat itibariyle çevresini saran balkon bölümlerinin iç kısımlarına yerleştirilen pencereler güneşten ve yeterince gün ışığından faydalanmak, rüzgârdan ve tozdan korunmak ve doğaya açılmak için Doğu Karadeniz evinin de vazgeçilmezidir. Fakat sert doğa koşulları ve çevresel faktörler sebebiyle çok büyük ölçekli pencereler tercih edilmez.

Şekil 3. 21. Doğu Karadeniz Mimarisinde Pencere Örneği

Kaynak: Mithat Arer Arşivi

Şekil 3. 22. Doğu Karadeniz Mimarisinde Pencere Örneği

Kaynak: Mithat Arer Arşivi

Doğu Karadeniz evlerinde bitişik nizam olmasa da yaklaşık nizam içinde soğuğu kırmak açısından iç-içelik göstermektedir. Binalar genellikle geleneksel Doğu Karadeniz evlerinin mimarisinde bütününden farklılıklar göstermektedir. Örneğin Çoruh vadisinin tarih öncesi uygarlığın çizgilerini taşıdığı mimarisi izlerini sergilemektedir. Öyle ki; Anadolu’da 3000 yıllarına başlayan Tunç çağına ait balta bu bölgede bulunmuştur. Cam dağa bulunmadığı için pencereler çatıya yakın ve küçük yapılmaktaymış. Dünyadaki ilk biyoenerji Artvin-Yusufeli Türk Evlerinde kullanılmıştır. Evin önemli bölümü ise alt katta bulunan hayvan sıcaklığından yararlanmak için döşemeye delik açılarak hayvan gübresinin sıcaklığından belirli periyotlarla yararlanma fırsatı bulunmuş.

3.1.3.14. Kapılar

Kapı mekânda genellikle odaya ait bir bölüm gibidir. En ilkel kapıda dahi kapı içeriye doğru açılmaktadır. Kanatların iç yüzeyleri dış yüzeylerine göre daha özenli yapılmaktadır. Dış yüzeyler daha yalın kurgulanmaktadır. Kapının, odaların iç düzeni açısından en önemli özelliği, kapı ve çevresinin odanın bütün öğeleri ile birlikte kurgulanmasıdır. Odaya giriş yani kapı, iç mekândaki dolaplarla da yakında ilişkilidir.

Şekil 3. 23. Odaların İç Mekân Görself ve Oda İçerisine Açılan Kapı Görself
Gülay Yunus Güloğlu Konağı - Çelina Mevkii Çamlıhemşin/Rize Yapım
Yılı: 1906

Kaynak: Şengül Öğmen Gür, Afife Batur, Doğu Karadeniz’de Kırsal Mimari, İstanbul, 2005

Şekil 3. 24. Doğu Karadeniz Mimarisinde Kapı Örnekleri
Haşım Ağa Konağı (99 Pencere Ev) - Gültepe (Kuçera) Köyü Sürmene / Trabzon

Kaynak: Şengül Öğmen Gür, Afife Batur, Doğu Karadeniz’de Kırsal Mimari, İstanbul, 2005

Dolap ve kapı kuruluş ve kavram açısından birbirlerinden etkilenmişlerdir. Buna bağlı olarak kanat ve çerçeve dolap ile birlikte düşünülmüş ve çözümlenmiştir. Bazen soğuk havalarda kapı üzerine pamuklu kumaştan bir perde asılarak iç mekân ısı muhafaza edilmeye çalışılmaktadır (Küçükerman, 1973). Safranbolu sivil mimarisindeki gösterişli kapı görselleri Karadenizde karşımıza daha yalın hatları ile çıkar. Öyle ki; kimi zaman kapıda sadece “*masif ahşabi*” görürüz. Üzerinde herhangi bir uygulama, desen veya motif gözlenmez. Bu duruma karşılık ekonomik güç ile doğru orantılı olarak bazı evlerde ise daha renkli, motifli kapı örnekleri görmek de mümkündür.

3.1.3.15. Dolap ve Yüklükler

Doğu Karadeniz evlerinde dolap ve yüklükler, yaşam alanları içerisindeki eşyaların depolanması ve korunması amacıyla yapılmıştır. Dolaplar odalarının birden fazla duvarında bulunabilir. Yeme içme sonrası taşınabilir olan eşyalar dolaplara yerleştirilmektedir ve mekânların mutfağı olan Aşhane bir sonraki kullanıma hazır hale getirilir. Dolapların alt bölümlerine, toprak zemine de konulabilen bakraç, kazan, tencere gibi mutfak gereçleri yerleştirilirken en çok kullanılan kısımlara ise evin en çok kullanılan gereçleri yerleştirilir. Doğu Karadeniz evleri oldukça işlevseldir, bu işlevselliği sağlayan en önemli unsur dolap ve yüklüklerdir. Dolaplar sadece mutfak eşyalarına ev sahipliği yapmaz aynı zamanda yatak, yorgan ve yatma eylemi için gerekli gün gereçlerde dolapların içine istiflenir. Yatma eylemi gerçekleştirileceği zaman dolaplarda katlı bulunan yatak, yorgan ve yastıklar kullanılır. Dolapların en temel amacı depolama olduğundan kuruluşunda büyük özen yoktur.

3.1.3.16. Ambar

Doğu Karadeniz evlerinde ambar, en büyük depolama alanıdır. Mekânda yıl boyunca üretilen besinler saklanmaktadır. Saklanan besinlerin hava alması için ambarın yan duvarlarındaki ahşap kaplamalar, aralarında yaklaşık 4'er cm. boşluklar bırakılarak mekânın hava alması sağlanmaktadır. Ambarlarda evin diğer odaları gibi ahşap malzemeden kaplanan duvarları ve yerden yaklaşık 90 cm. yüksekliğinde olan, üzerleri kapaklı ahşap modüllerden oluşmaktadır. Yazın toplanan mahsul kurutulduktan sonra bu bölmelere yerleştirilir. Ambar kapıları daha ziyade dolap kapağı görselinde olup, yerden birkaç adım yüksekliğe yerleştirilir. Yerden yüksek girişi olan ambar bölümlerine, Doğu Karadeniz Bölgesinde özellikle Artvin'de

rastlanmaktadır. Ambar, günümüz mutfaklarındaki adı ile *kiler*, günümüzdeki kullanımının dışında Doğu Karadeniz mimarisinde bir oda büyüklüğünde karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 3. 25. Doğu Karadeniz Mimarisinde Ambar Örnekleri

Kaynak: Mithat Arer Arşivi

4. DOĞU KARADENİZ EVLERİNDE OCAK

Toprağa bağlı, toprağı işleyen köylünün içinde bulunduğu koşullar ilkeldir bu ilkel koşullara bağlı olarak kendi evi ve düzeni de sadece gerekli eylemleri karşılamak içindir. Doğu Karadeniz mimarisi günümüze çok az değişiklikler geçirerek gelmiştir ve kırsal mimarinin en güzel örnekleri yine bu coğrafyada karşımıza çıkmaktadır. Ev plan tiplerine bakıldığında hepsi birbirinden temelde ayrılmamaktadır. Yapıda en temel olarak ahşap ve taş malzeme kullanılmaktadır.

Geleneksel Türk evinde odaların ısıtılması olayı ile beraber yan örtüye bir takım özellikler kazandırmıştır. Bir evi ısıtmak için ev içerisinde ana mekân da ocak bulunmaktadır. Bu ocak işlevini yerine getirmek için gerekli zamanlarda yakılmaktadır. Isıtıcı olarak kullanılan ocağın gücü sınırlı olduğundan ocak olmayan ve ısıtılamayan odalar için mangal gibi ısıtıcıların üzerine ocaktan alınan kor odun parçaları konularak oda ısıtılmaya çalışılmaktadır. Ayrıca Türk evinde ocak çıkıntı yapan tek elemandır (Küçükerman, 1973).

şekil 4. 1. Doğu Karadeniz Evinde Ocak

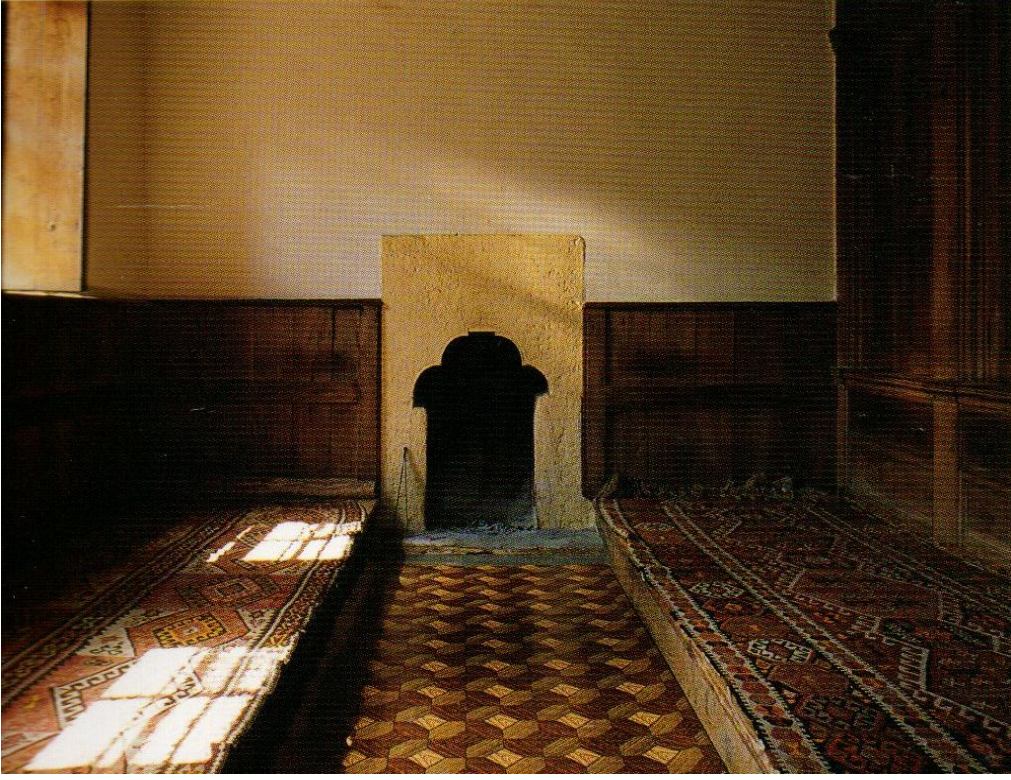
Kaynak: Mithat Arer Arşivi

Ocaklar, ateş yeri ve bacadan oluşmaktadır. Odanın kuruluşunda önemli bir yere sahip olan ocaklar, diğer donatı elemanlarına göre çıkıntı yapan tek öğedir. Yapıda kullanılan malzeme ile doğru orantılı olarak çok kalın duvar uygulamaları ile bu duvarlar sayesinde ocağında içeride kalması sağlanmıştır. Ocaklar işlevlerine göre belirlenen çok net bir biçime sahiptir ve çevresi ile bazı ilişkiler içerisindedir. Odaların önem sırasınca göre ocakların biçimi şekillenmektedir. Az önem teşkil eden ve ilkel ev tiplerinde, ocak biçimleri üzerinde fazla durulmamıştır. Genellikle sadece ateş yakılacak bölüm ve bacadan oluşmaktadır. Kapak veya davlumbaz bulunmamaktadır (Küçükerman, 1973). Doğu Karadeniz kırsal mimarisinde ocak işlevleri bölgeye göre değişkenlik göstermektedir. Kırsal veya dağlık kesimde ocak sadece ısıtma ve pişirme amaçlı kullanılmaktadır. Ocak ısınma işlevini yerine getirmek için kullanıldığı zaman, ev halkı tarafından diğer odalarda da ısı dengesi sağlanmak istense de tek odadaki ocak işlevini tüm odalara geçiremez. Bu durum tek şekilde özetlenebilir, ısıtıcı olan ocağın gücü kısıtlıdır. Ekonomik duruma göre ocakların mekân içerisindeki sayısı değişmektedir. Kimi evlerde her odada ocak bulunabildiği gibi bazı evlerde sadece bir tanedir. Bu durum ev halkının ekonomik gücü ile doğru orantılıdır.

Doğu Karadeniz ev tiplerinde ocaklar kullanılmadıkları zaman görece yüklük görevi görürler. Mutfak eşyaları olan büyük tencereleri istiflemek için kullanıldıkları gibi, kıştan arta kalan odunların depoladığı alan haline de dönüşebilmektedir. Geleneksel Türk evi kurgusundan az farkla ayrılan Doğu Karadeniz ev tipleri, bulunduğu bölgeye göre de değişkenlik göstermektedir.

4.1 Doğu Karadeniz Evlerinde Ocakların İşlevleri

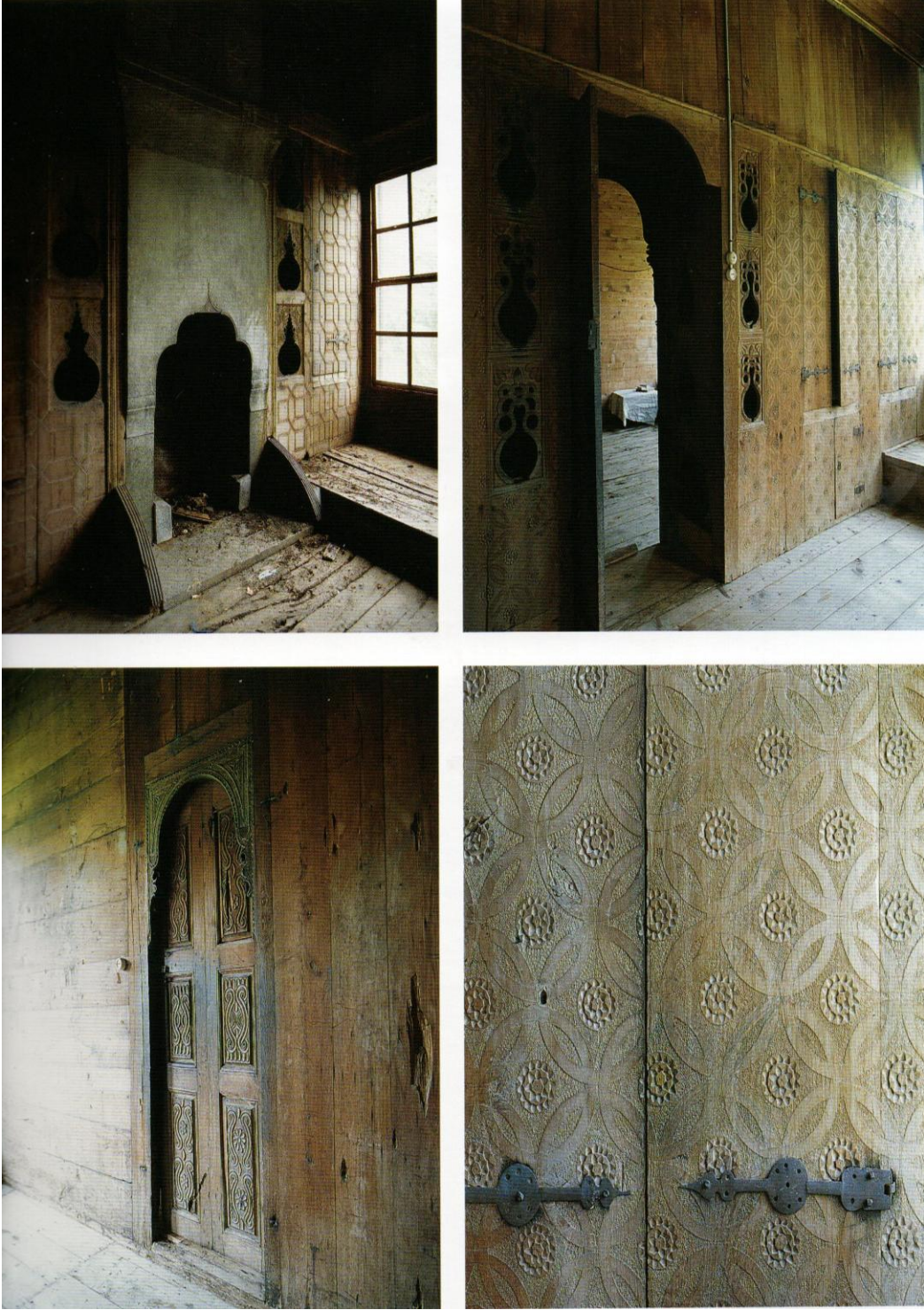
Doğu Karadeniz ev tipleri içeride yaşayan ev halkının yaşam tarzlarına göre kurgulanmaktadır. Ev girişlerinde bulunan aşhane ya da yerel adı ile “*Oxoşgagure*” mekâna açılmaktadır. Aşhane mekânında bulunan ocak ve dolaplar dışında başka sabit donatı elemanı bulunmamaktadır. Yemek yeme eylemi bakır sini etrafında gerçekleştirilmektedir. Aşhane mekânının sabit donatı elemanı olan ocak, soğuk kış aylarında ev halkının ısınmak için çevresinde toplandığı ocak işlevine bürünmektedir. Yanan ateşin korlarından mangal yakma gibi daha birçok işlev ocak mekânına yüklenmektedir.

Şekil 4. 2. Doğu Karadeniz Evinde Ocak

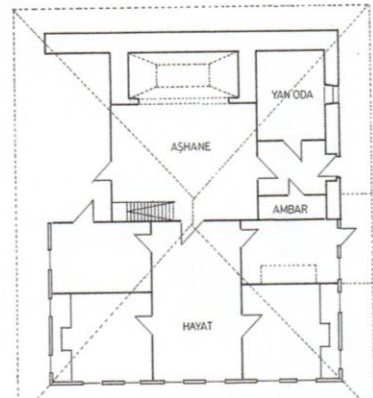
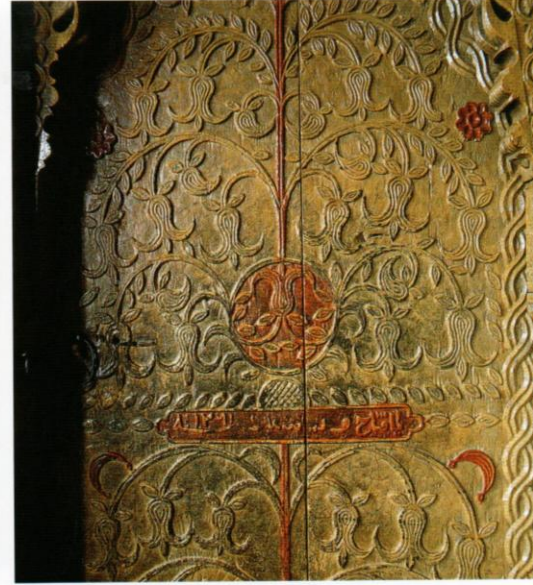
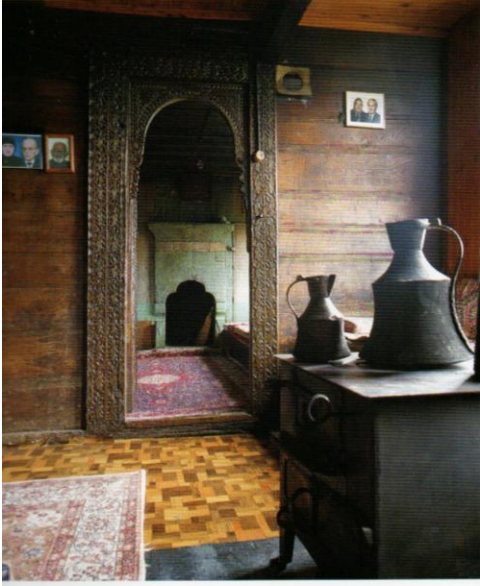
Kaynak: Şengül Ögmen Gür, Afife Batur, Doğu Karadeniz’de Kırsal Mimari, İstanbul, 2005

Ocaklık tavanında yüksekliği ayarlanabilen bir çengel bulunmaktadır ve bu çengele yörede “*k’eremuli*” denilmektedir. Ocakların cepheye yansıyan taş malzemeden üretilmiş cepheleri bölgenin mimari tarzına daha belirgin bir çizgi eklemektedir. Bölgedeki daha mütevazı yapılarda ise ateşin zemininde oluşturulan bir alanda yakıldığı, dumanın da çatı arasındaki boşluklardan atıldığı örneklerle rastlanmaktadır. Bu örneklerde duvarların baca boşluklarından geçen ateş dolayısıyla karardığı görülmektedir. Kestane ağacının zaman içerisinde doğal olarak kararıp siyah bir renk almasının yanında, özelleşmiş bir bacanın olmadığı evlerde görülen açık ateşin de bu kararmayı hızlandırdığı ve artırdığı açıktır.

Şekil 4. 3. Doğu Karadeniz Evinde Ocak

Kaynak: Şengül Öğmen Gür, Afife Batur, Doğu Karadeniz’de Kırsal Mimari, İstanbul, 2005

Şekil 4. 4. Doğu Karadeniz Evinde Ocak

Kaynak: Şengül Ögmen Gür, Afife Batur, Doğu Karadeniz’de Kırsal Mimari, İstanbul, 2005

Şekil 4. 5. Galip Pelit Evi Merkez Kavak (Mikron) Mahallesi
Çamlıhemşin / Rize

Kaynak: Şengül Ögmen Gür, Afife Batur, Doğu Karadeniz’de Kırsal Mimari, İstanbul, 2005

Doğu Karadeniz evlerindeki Aşhanenin yanı Yapıda yaşayan ailenin maddi durumuna göre her odada ocak bulunduğu örneklere de rastlamak mümkündür. Doğu Karadeniz evlerinde ocak iki işleve sahiptir. Bunlar:

- a) *Pişirme işlevi*
- b) *Isınma işlevi*

Bu işlevler dışında ocaklar, elektriğin kırsal yerleşim bölgelerine ulaşmadığı dönemlerde odayı aydınlatmak için de kullanılırdı. Günümüzde ısınma ve pişirme

işlevi ile kullanılan ocaklar, taş ve üzerine ahşap giydirme malzemeler kullanılarak uygulanmaktadır. Ocak üzerindeki ocak külahı veya davlumbazı ekseriyetle ahşap malzeme kullanılarak yapılmaktadır.

Şekil 4. 6. Haşim Ağa Konağı - 99 Pencere Ev
Gültepe (Kuçera) Köyü Sürmene / Trabzon

Kaynak: Şengül Öğmen Gür, Afife Batur, Doğu Karadeniz’de Kırsal Mimari, İstanbul, 2005.

4.1.1 Doğal Malzeme Tanımı

Genel anlamda malzemenin tanımını; bir tasarımın bünyesine giren ve tümde o tasarımın oluşum ve kullanma süreci içindeki biçimlenişini sağlayan ve tasarımı kullanan insanın sağlık ve konforunu düzenleyen her tür işlenmemiş, yarı veya tam işlenmiş maddeler şeklinde yapılabilmektedir (Eriç, 2010).

Doğal malzemenin en anlaşılır tanımı ise; doğadan saf haliyle çıkarılan ve herhangi bir endüstriyel işleme gereksinim duyulmamış malzeme grubu olarak adlandırılmaktadır. Bu malzeme grubu kendi içerisinde organik ve inorganik olarak ayrışmaktadır. Doğal malzemeler, doğal kaynaklı olan ve özyapıları doğal verilere dayanan malzemelerdir. Bu tür malzeme doğadan doğrudan alınmış olabildiği gibi

bünyesinde bazı özellikler kazandırılmış da olabilir. Doğal malzeme çoğu kez işlenmeye hazır, yarı mamul haldedir. Ancak araçların, makinelerin, kimya, fizik vb. bilimlerin çok gelişmiş olduğu çağımızda, doğadan malzemeyi alıp olduğu gibi kullanmak düşüncesi, endüstriyel üretimde geçerliliğini gün geçtikçe yitirmektedir. Organik gruba örnek verilecek en önemli malzeme ahşap malzemelerdir. Doğal ahşap doğadan çok kolay temin edilmektedir. İnsanın yakın çevresinden temin edilebilen malzeme olduğundan insanoğlunun yüzyıllardır eşya yapımında en çok kullandığı malzeme olmuştur. Doğal ahşap malzeme; canlı bir organizma olan ağacın meydana getirdiği, lifli, homojen ve anizotrop bir dokuya sahip olup organik bir malzemedir. Ahşap malzeme canlı bir dokudan üretildiği için mekânlarımızda görmek istediğimiz sıcak malzeme özelliğini taşımaktadır. Doğal ahşap, insanın yakın çevresinden temin edebildiği ve insanoğlunun yüzyıllardır eşya yapımında en çok kullandığı malzeme olmuştur. İlk çağ insanın masa ve sandalyeyi keşfi yine ormandaki ağacı keserek odun haline getirmiş ve daha sonra ise iskemle olarak kullanmaya devam etmesiyle başlamıştır. İlk çağ insanının ahşaba duyduğu yakınlık ile 21. Yüzyıl insanının ahşap malzemeye duyduğu yakınlık aynı derecededir. Bundan dolayı denilebilir ki ahşap her dönemin aranılan ve en çok kullanılan malzemelerinin biri olmaktadır (Yener, 2000). Ahşap ise günümüzde de olduğu gibi çatı sistemlerini kurmuş ve Türk mimarisindeki ilk örneklerin oluşmasına sebep olmuştur (Eriç, 2010).

4.1.2 Doğal Malzemelerin Çeşitleri

Yapı malzemeleri sınıflandırılırken üretim yöntemlerine doğal ve yapay veya kökenlerine göre organik ve inorganik olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Herhangi bir üretim işleminden geçmeyen, neredeyse doğadan çıktığı hali ile kullanılan malzemelere doğal yapı malzemeleri denilmektedir. Bu malzemeler; *taş, ahşap ve sadece basit pişirme işleminden geçtikten sonra kullanılan pişmiş toprak* verilebilmektedir (Arer, 2017).

A) Taş Malzeme

Yer kabuğunu oluşturan kayaların farklı etkenlerle meydana getirdiği inorganik esaslı, kristal iç yapılı doğal yapı malzemeleridir. Eski çağlardan beri doğal yapı malzemesi olarak yapılarda kullanılmaktadır. İşlenme ve kullanma şartlarının zorluğu dışında yer kaybına sebep olmaları ve malzeme teknolojisindeki gelişmelerle beraber günümüz mimarisinde özel amaçlarla kullanılmaktadır (Eriç 2010). Doğal Taşlar

yapıları bakımından birbirinden farklı oldukları gibi, çıkarıldıkları bölgelere göre de farklılık gösterirler aynı yöreden, aynı taş ocağından alınan taşlarda bile, değişik damarlar, değişik renkler ve dokular görülmektedir. Bu nedenle taşlar için kesin veriler elde etmek zordur. Her parça taş, kendi özelliğini ve görünümünü taşımaktadır (Yener, 2000). İnsanların bildiği en eski yapı malzemesi olan taş, hala kaynağından işlenen az sayıda doğal malzemedendir. Hem kuyulardan ulaşılan yer altı ocaklarından hem de mekanik kazıcılar kullanılarak açık ocak yöntemiyle kaya yüzeylerinden kesilerek çıkartılır. Farklı kaya katmanlarından (yataklarından) farklı taş boyutları, kaliteleri ve türleri elde edilir. Bu da taşın işlenme tekniğini belirler. Taşa keserek, dilimleyerek, parçalayarak veya yontarak şekil verilebilir. Bununla birlikte bu malzeme genellikle damarlı yapıdadır (Silver ve McLean 2014).

Taş, insanın var olması ile başlayan, barınma sorununu gidermek için evi olarak gördüğü mağara ortamında ilk gördüğü ve şekil vermeden kullandığı ilk yapı malzemesidir. Doğal taş, doğadan elde edilerek, yani çıkarıldıktan sonra ticareti yapılan en eski yapı malzemesidir. İnsanoğlu tarafından tarih boyunca, anıtlarda ve yapılarda dayanıklılığı ve güzelliği nedeniyle kullanılmıştır. Giderek kullanımı artış gösteren doğal taşlar, kaplama, heykeltçilik, inşaat, porselen, mıcır ve cam sanayinde vb. gibi birçok alanda kullanılmaktadır. Günümüzde kullanıma biçimin alıncaya kadar geçirdiği başlıca evrim aşağıdaki gibidir.

B) Ahşap Malzeme

Canlı organizma olan ağacın oluşturduğu homojen, lifli ve anizotrop dokuya sahip organik esaslı bir malzeme olan ahşap Arapça kökenli haşep kelimesinden türemiştir. Haşep yani 'odundan mamul' olan anlamına gelmektedir. Ahşap malzemenin çok fazla tercih edilmesinin en önemli sebeplerinden biri canlı bir dokuya sahip olması ve bu özelliğinden dolayı her dönemin aranılan malzemesi olma ayrıcalığını sahip olmasıdır. Bu malzeme ekonomik nedenlere bağlı olarak günümüzde kullanılması daha zorlaşmış olsa da teknolojinin hızla gelişmesi ile izotrop ve homojen bir malzeme olarak geliştirilmiştir (Eriç, 2010).

Doğal ahşap canlı bir organizma olan ağaçtan elde edilen lifli bir malzemedir ve canlı bir malzeme olduğu için yapısı da değişkenlik göstermektedir. Ağaç türleri birbirlerinden farklıdır ve iki gruba ayrılmaktadır. Bunlar; iğne yapraklı ağaçlar ve geniş yapraklı ağaçlar olarak adlandırılmaktadır. İğne yapraklı ağaçların dokuları

geniş yapraklı ağaçlara göre daha homojendir. Her ağaç türü, sertliği, reçine oranı, mukavemeti, rengi ve dokusu ile farklılık göstermektedir. Bütün bu özellikler göz önüne alındığında ahşap nitelikleri değişkenlik göstermektedir. Ahşabın karakterindeki bu değişkenlik ve farklılık ahşabı diğer malzemelerden ayıran ve ahşabın özgün bir malzeme olmasını sağlayan bileşenlerdir. Ahşap malzemelerin hammaddesi orman ürünleridir. Ahşap malzemelerde birkaç farklı sınıflandırma yapılabilmektedir. Bunlar; *türlerine göre*; İğne yapraklı (Yaprakları dökmeyen açık tohumlular), Geniş yapraklı (yapraklarını döken kapalı tohumlular) olmak üzere iki gruba ayırabiliriz (Erinç 2010). Yapıda en çok kullanılan; iğne yapraklı ağaç türleri içerisinde Çam ve Ladin, geniş yapraklı ağaç türlerinden olan Kayın, Meşe, Kavak, Gürgen, Dişbudak, Ihlamur ve Kestane'dir. Diğer bir sınıflandırma ise ahşabın sertliğine ve reçineli oluşuna göre sınıflandırılır; Meşe, Dişbudak, Kayın, Gürgen, Kestane, Ceviz "*sert ağaçlar*" grubuna girmektedir. Kavak, Kızılağaç, Ihlamur'da yumuşak ağaçlar grubuna girer. Sertlik ile mukavemet ilişkisi tüm malzemelerde doğru orantılı olduğu için ahşapta 'da sertlik arttıkça mukavemet artar. Dolayısıyla sert ağaçların mukavemeti fazladır. Ayrıca çam ağaçları yani sarıçam, kızılçam, karaçam ise reçineli ağaçlardır. Reçine su emme ve geçirme oranını düşürür. Bu nedenle su ile temasta olan yerlerde çam ağaçları kullanılır. Mikroorganizmalarda karşı da reçineli ağaçlar daha dayanıklıdır. Fakat reçinenin yanıcı olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır (Yener, 2000).

C) Pişmiş Toprak Malzeme

Pişmiş toprak su ile yoğrulduğunda kolaylıkla şekil alabilen ve basit pişirme işlemlerinden sonra su geçirmez özelliği kazanan, pişimle beraber mukavemeti artan ana maddesi ince taneli kil olan malzemedir ve bu malzemeler inorganik esastır (Arer, 2017).

Pişmiş toprak malzemeleri suyla yoğurulduğunda kolaylıkla şekil alabilen ve pişirilme işleminden sonra su geçirimsizlik özelliği ve mukavemet kazanan, hammaddesi ince taneli kil olan bu malzeme inorganik esastır. Aynı manada kullanılan seramik ve keramik kelimeleri de Yunanca da kökü kil anlamına gelen "*keromos*" kelimesinden türemiştir (Eriç, 2010).

Pişmiş toprak malzeme geçmişten günümüze yapı sektöründe kullanılmaktadır ve duvar, döşeme inşasında en çok tercih edilen malzemelerden biridir. Bunun yanı sıra

pişmiş toprak malzeme (killi toprak), vazo, çömlek ve saksı gibi iç ve dış mekân aksesuarları yapımında da kullanılmaktadır (Çiçek, 2002).

4.2 Doğal Malzemenin Ocaklarda Kullanımı ve Teknikleri

Doğu Karadeniz evinde ocaklar yapı malzemesini oluşturan doğal malzemeler ile oluşturulmaktadır. Özellikle taş malzemenin tercih edildiği yörede, saman ve yöredeki toprak karıştırılarak oluşturulan sıva duvarların harç malzemesini oluşturmaktadır. Doğu Karadeniz sivil mimarisinde yapı malzemesi bölge halkının çevresinden temin edilmektedir. Doğu Karadeniz bölgesinin bol yağışlı ikliminin yarattığı zengin orman alanları sayesinde ahşap bölgenin sivil mimarisinin en önemli yapı malzemesi haline gelmiştir. 21. Yüzyıl Karadeniz’inde artan nüfus ile birlikte ağaç alanları tarım arazilerine dönüştürülmüş, bu durum birçok ağaç türünün azalmasına neden olmuştur. Bölge insanı ağacı günümüzde eskisi kadar kolay elde edemese de halen yapılarında ilk tercih ettikleri malzemedir. Kolaylıkla çevrelerinde elde edebildikleri ahşap sadece yapılarına karkas ve taşıyıcı olarak değil, çatı, merdiven, dolaplar, yüklükler, ocak çevresini süsleyen donatı elemanı olarak girmiştir. Bununla birlikte Doğu Karadeniz insanının doğadan kolayca bulabildiği bir diğer yapı malzemesi taştır. Son yıllarda ormanların azalması ve kolaylıkla bulunamayan ahşap bölge halkını bir diğer geleneksel yapı malzemesi olan taş yönlendirmiştir. Akarsuların, dere yataklarının aşındırdığı ahşap yöre halkına bol miktarda taş kaynağı sağlamaktadır. Doğu Karadeniz sahillerinde görülen sivil mimarinin en önemli duvar örme sistemi olan göz dolgu sistemi, taş ve ahşap malzemenin yaratıcı bir şekilde bir arada kullanılması ile oluşturulmuştur. Bu sistem yöreye özgü bir kurguya ve uygulama biçimine sahiptir. Dışarıdan yerleştirilen taşın ahşap dikmeler arasında kalan boşluklarına kireç harcı veya kil malzemedен oluşturulmuş harç doldurulmaktadır. Yapıların iç mekânlarında bağdadi çiteler üzerine sıva yapılmaktadır. Yapılarda aşhane dışında iç mekân malzemesi ahşaptır. Sadece aşhane de yekpare taşlar veya kesme taşlar ocak çevresini süslemektedir.

Doğal yapı malzemesinin Doğu Karadeniz iç mekânlarında da etkili olduğu birçok örnekte görülmektedir. Doğal taş malzemenin üzerlerine yapılan motiflerle, ocak kenarlarının vazgeçilmez ögesi haline dönüşmüştür.

Şekil 4. 7. Doğal Taş Bloktan oluşturulmuş Şömine
Memiş Paşa konağı, Ortaklar (Başköy) Köyü, Çamlıhemşin

Kaynak: <http://53rize.com/tr-TR/haberler/128/dogu-karadeniz-yoresinde-tas-somine-kullanimi>

Şekil 4. 8. Üzerinde Birçok Motif, Sembol ve Yazı Bulunan Şömine Taşı
(Ak bucak (Mermenat) Köyü Camisi, Rize / Pazar)

Kaynak: <http://53rize.com/tr-TR/haberler/128/dogu-karadeniz-yoresinde-tas-somine-kullanimi>

Şekil 4. 9. İki Sıra Çapraz Dilimli Süsleme ile Çevrilmiş Şömine Taşı Örneği
(Abdullohoğlu Konağı, Başköy (Petre) Köyü, Rize / Pazar)

Kaynak:<http://53rize.com/tr-TR/haberler/128/dogu-karadeniz-yoresinde-tas-somine-kullanimi>

Şekil 4. 10. Üzerinde Birçok Motif ve Sembol Barındıran Şömine Taşı
(Rize Müzesi, Rize)

Kaynak:<http://53rize.com/tr-TR/haberler/128/dogu-karadeniz-yoresinde-tas-somine-kullanimi>

5. GELENEKSEL TÜRK EVİNDE ISINMA PROBLEMİ VE DOĞU KARADENİZ EV ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN İNCELENMESİNİN ANALİZİ

Şekil 5. 1. Doğu Karadeniz Evinde Banyo Çözümü

Kaynak: Mithat Arer Arşivi

Türk evi, bir oda üzerine kurgulanarak başlamaktadır. Aile büyüdükçe bir oda artı bir oda diyerek büyüyen bir yapı haline dönüşmektedir. Bu odalar L sofalı ve U sofalıya değiştirilebilir. U sofalı bir ev bölünerek L sofalıya dönüştürülebilir. Bu tür plan tiplerinde servis en alt kattadır. Kısacası Türk evi aile ile doğru orantılı büyüüp küçülebilir (Bektaş, 2016). Tarihsel süreçte konut imgesinin mekân ve zaman bağlamında etkileşimi çevresel etkenler, kültürel etkenler, sosyal etkenler ve bireysel etkenler olarak çizelgede belirtilmiştir. Doğu Karadeniz sivil mimari geleneğinde yaşam tarzı değişmediği sürece yapı plan şemalarının tekrar ettiği görülmektedir. Yapılarda kullanılan malzemeler plan ve düzenlemeye etki eden çok büyük farklılıklar oluşturmamaktadır. Yerleşme coğrafyasının önemli çalışma alanlarından biri konuttur. Konutlar yapı malzemesi, şekil ve plan bakımından mekândan mekâna

değişiklik gösterdiği için coğrafyanın ilgi alanını oluşturmaktadır. Kültüre ve çevreye göre biçimlenen, modern çağın popüler yenilikleri karşısında sürekli gerileyen ve yok olan geleneksel konutlar tarihi mirası en iyi yansıtan maddi kültür belgeleri olduğu için de incelemeye değerdir (Köse, 2005).

<p><u>Cevresel Etkiler</u></p> <ul style="list-style-type: none">• İklim• Topografya• Doğal Örüntü ve doku• İnsan yapısı doku• Çevrede varolan Malzeme vb.	<p><u>Kültürel Etkiler</u></p> <ul style="list-style-type: none">• Dünya Görüşü• Kültürel değer & normlar• Din, Dil & diğer sınıflama kategorileri• Aile, akraba & toplum ilişkileri• Yaşam Biçimi• Çevre/mekân kullanma normları• Konut kullanımına ilişkin normlar-konutun temel işlevleri & anlamı
<p><u>Sosyal Etkiler</u></p> <ul style="list-style-type: none">• Aile Büyüklüğü• Ailenin sosyo-ekonomik statüsü & toplumsal etki alanı• Ailenin dünya görüşü ve toplumsal tutumları• Aile yapısı/ailede roller• Ailenin yaşam biçimi• Ailenin öz imgesi beklentileri & umutları• Ailenin konut deneyimleri & konut imgesi	<p><u>Bireysel Etkiler</u></p> <ul style="list-style-type: none">• Bireyin konutla kurduğu yararsal /standartlar• Bireyin konutla kurduğu duygusal ilişkiler-özdeşleşim/bağlanma vb.• Bireyin kültürel normları yorumlaması – eğitim• Bireyin konut deneyimleri• Bireyin öz imgesi

Şekil 5. 2. Doğu Karadeniz Mimarisini Etkileyen Etkiler

Kaynak: Doğu Karadeniz’de Kırsal Mimari / 2005 / Prof. Dr. Şengül Ögmen Gür

Konut, kültürün peyzaj üzerindeki en somut yansımasıdır. Konut tasarımı kültürel tutumu yansıtır. İnsanı etkileyen her şey evini de etkiler; geçmişteki etkilerden bir kısmı günümüze kadar ulaşır ve yaşar; günümüz koşullarıyla açıklanamayan konuttaki şekillerin anlamı konutu kullanan insanlar tarafından bile çoğu zaman

bilinmeden yaşatılmaya devam edilir (Batur & Gür, 2005). Kùltürün maddi olarak mekâna yansıyan en önemli ögesi evdir. Geleneksel Doğu Karadeniz kırsal mimarisi de bu hızlı kùltürel değişimden daha az etkilenmiştir. Özellikle izole dağlık alanlar kùltürel yayılmadan daha uzak kaldıkları için kendi orijinalliklerini koruyarak günümüze kadar ulaşmayı başarmıştır. Dolayısıyla dağlık bölgelerdeki sivil mimari örnekleri Türk evinin ilk evre özelliklerini taşıyan evler olarak da kabul edilmektedir (Köse, 2005).

Geleneksel ev yaşamında mahremiyet duygusu önemlidir. Bu yüzden tüm odaların özel kullanım özellikleri taşıdığı görülmektedir. Günümüz evlerinde ise bu durum bazı odaların yarı özel kullanımlı ve bir bölümünün özel kullanımlı, diğer bir bölümünün ise toplu kullanım özelliği taşımaya başladığı gözlemlenmektedir. Ev insanoğlunun varolduğu günden günümüze kadar başta barınma ihtiyacının karşılandığı bir yapı olup, fiziki çevre koşullarına, kùltürel etkenlere ve çağın teknolojik gelişmelerine bağlı olarak farklı yapısal özellikler göstermektedir. Bir ev planlanırken o toplumda yaşayan insanların doğal çevre şartları göz önünde bulundurulmalıdır (Küçükerman, 1973).

Şekil 5. 3. Doğu Karadeniz Evinde Isınma

Kaynak: Mithat Arer Arşivi

Şekil 5. 4. Doğu Karadeniz Evinde “*Merdiven*”

Kaynak: Mithat Arer Arşivi

Şekil 5. 5. Doğu Karadeniz Evlerinde Ahşabın Zaman İçerisindeki “*Deformasyonu ve Mekân İçerisindeki Isı Kaybını Oluşturan Yüzeyler*”

Kaynak: Mithat Arer Arşivi

Doğduğu andan itibaren toplum ve çevre ile iç içe olan insan, içinde yaşayacağı mekânı oluştururken geleneksel verilerden yararlanmak zorundadır. Bu davranışın sonucu olarak; geleneksel konut mimarisinde önemli yeri olan Türk toplumunun kültürel değerlerini yansıtan ve yüzyıllar boyunca yaşatılan “*Türk Evi*” kavramı ortaya çıkmıştır. Ancak; Türk evi 19. yüzyıl ile başlayan modernleşme ve batılılaşma akımına ayak uyduramamıştır. Batı kültürünü giderek benimseyen toplumumuz bu kültürü aile yapısına ve yaşam tarzına sokmuştur. Bu etkileşim sonucunda ataerkil yaşayan “Geleneksel Türk Aile Tipi” giderek, yerini çekirdek aile tipine bırakmıştır. Bu yaşam şekli evlere de yansiyarak Türk evinin yaşam alanının sınırlandırılmasına neden olmuştur. Bu nedenle bu çalışma kapsamında; uzun süre yaşatılmış bir mimari değer olan Türk evinin gelecek nesillere de ışık tutması amaçlandığından, geleneksel konut mimarisinin korunduğu bölgelerden biri olan Doğu Karadeniz bölgesi seçilerek Türk evi kavramı, tasarım ilkeleri, plan tipleri ve iç mekân kurgusu incelenmiştir (Bozkurt, 2013).

Şöminenin Türk kültüründeki en eski yeri Ocak şeklindedir. Orta Asya yaşam kültürüne bakıldığında otağın ilerisinde ocak yer almakta idi. Ocaktan oluşan köz içerde mangal adı ile bilinen bakraç kaplara alınarak otağın ısıtılması

sağlanmaktaydı. Yerleşik hayata geçilmesi ile birlikte söz konusu ocaklar evlerin iç kısımlarına girmeye başladı. Ocak genel anlamda, yemekleri pişirmekte kullanıldığı gibi iç mekânı ısıtan bir ısınma birimi olarak da kullanılmaktadır. Fakat zaman içerisinde kullanıcının ekonomik yapısına paralel olarak ocak ve mutfak yeri mekân içerisinde ayrılmaya başlamıştır. Gösterişli ve büyük yapılarda ocak ve mutfak yerinin ayrılması ve mutfak dışında ana oturma yerinde ayrıca bir ısınma gereksinimini de beraberinde getirmiştir. Doğu Karadeniz kırsal mimarisinde de ilk ilkel şömineler tamamen yemek pişirme ve ısınma amaçlı kullanılmaya başlanmıştır. Ancak özellikle 1800'lü yıllardan sonra ahşap evlerin yerine taş duvarlı konakların yapılması ısınma problemini daha ciddi bir sorun haline getirmiştir. Bu da belli başlı odalara şömine kısmının uygulanması sonucunu doğurmuştur. Öyle ki, şömine taşları Doğu Karadeniz kırsal mimarisinde eski konaklarda, avlularda, camilerde, serander altlarında ve hatta ahırlarda bile karşımıza çıkarmaktadır. Özellikle gösterişli ve çok odalı konaklarda birden çok şömine taşı bulunmaktadır. Öncelikle evin başodası yer alan ocak yani şömine daha sonra diğer odalara kadar ulaşmıştır. Başodalarda bulunan şömineler mekânın ebat olarak en büyük şöminesi oldukları gibi sanatsal olarak da en çok motife ve işlemeye sahip donatı özelliği sergilemektedir. Diğer odalarda daha basit ve küçük ebatlı şömineler kullanılmaktadır. Özellikle konaklarda başoda dışında misafir odalarında da şömine kullanımı oldukça yaygındır. Burada amaç misafiri en iyi şekilde ağırlamak ve konforunu sağlamaktır. Bu odalarda bulunan şöminelerin en büyük işlevi keyif dışında ısınma işlevini karşılamaktır. Şömineler genel olarak üç bölümden oluşmaktadır. Bunlar; ana gövde, ayak sütunları ve baca olarak sıralanabilir. Bazı şöminelerde ana gövdenin üst kısmına oturtulan ve saçak şekline çıkıntı yapan kısımlarda mevcuttur.

Şömine veya ocak kullanımı Doğu Karadeniz Bölgesinde gösterişli konakların veya seranderlerin yapılması ile birlikte bir ayrıcalık ve gösteriş unsuru haline gelmiştir. Bu durum beraberinde şömine veya ocakların işlevine herhangi bir katkı sağlamadığı gibi süsleme ve motif işleme sanatının da doğmasına sebep olmuştur.

Şekil 5. 6. Doğu Karadeniz Evlerinde Şömine Örnekleri

Kaynak: Şengül Öğmen Gür, Afife Batur, Doğu Karadeniz’de Kırsal Mimari, İstanbul, 2005.

Doğu Karadeniz sivil mimarisinde ısınma ihtiyacını karşılayan ana unsur ocaktır. Yemek pişirilen ve ısınma işlevini gerçekleştiren ocaklarda çevreden elde edilen odunlar veya kütükler yakılmaktadır. Doğu Karadeniz köy hayatında ocaklarda tezek yakımı görülmemektedir. Ancak yüksek rakımlı yaylalarda çevresel faktörlere bağlı olarak tezek yakıldığı saptanmıştır. Çevre koşullarına bağlı olarak gittikçe bulunması güçleşen ahşap yerini taş yapılara bırakmış bu durum yapıyı ısıtmayı daha da güçleştirmiştir. Ahşap yapıların çevre koşullarındaki mukavemeti taş yapılar kadar istikrarlı olmadığından her iki malzeme de yapıya ısı problemi olarak yansımıştır. Doğu Karadeniz mimarisinde kestane, ardıç, karaağaç, çam, ıhlamur vb. ağaçları bu bölgede en sık tercih edilen ağaç türleridir. Fakat bu ağaç gurupları içerisinde en sık tercih edilen kestane ağacıdır. Doğu Karadeniz bölgesinde kestane ağacının daha sık kullanılma sebebi ise, sert olması, kolay yanmaması, ahşabı çürüten haşerelerin ağaca kolay nüfus edememesi, neme ve iklim koşullarına dayanıklı olması olarak sıralanabilmektedir. Ağacın tüm bu pozitif etkilerinin yanında, günümüz yöntemleri kullanılarak işlemlerden geçirilmediği sürece dayanıklılığını belli oranda koruyabilmektedir. Örneğin çam ağacının ısı işlemlerden geçerek (thermowood¹⁵) mukavemetini arttırmak günümüz teknolojisi ile mümkündür. Bu işlem ahşabın doğal özelliklerini bozmadan uzun yıllar kullanılmasını sağlamaktadır. Bu işlem 190°C-212°C arasında 48-144 saat kademeli olarak ısı ve buhara (ısı işleme) tabi tutularak

¹⁵ *Finlandiya Ahşap Yapı Sanayii Ortaklığı* tarafından yüksek derecede ahşap modifikasyonu için özel geliştirilmiş ısı işleme teknolojisine verilen ad.

termal modifikasyon¹⁶ sağlanan ahşap ömrü uzatılarak dışarıdan gelebilecek olan zararlara (iklim koşulları, rutubet, çürüme, kurt, mantar, böceklere vb.) karşı uzun süre dayanıklılık kazandırmaktadır. Teknolojik gelişmeler ile sivil mimari yöntemlerinin paralel ilerlemesi sağlamak, bölge mimarisinin bozulmasını veya niteliksizleşmesini engelleyecektir.

Doğu Karadeniz bölgesi kendine özgü doğal çevresi ve mimari mirası ile kırsal mimari örnekler arasında kendine farklı bir yer bulmaktadır. Doğu Karadeniz mimarisinin vazgeçilmez yapı malzemesi olan taş ve ahşap malzemenin beraberinde mekâna ve kullanıcıya getirdiği ısı problemlerini engellemek, yapının özgünlüğünden uzaklaşmadan gelecek yüzyıllara taşımak mümkündür. Doğu Karadeniz bölgesi, zorlu coğrafi koşullara adapte olabilen yerel halkı ve evleri ile kendi içinde ayrışan bir bölgedir. Bu çalışmada Doğu Karadeniz bölgesi yapıları geleneksel konutlardan örnekler seçilerek sivil mimarlığın izleri araştırılmıştır. Bu bağlamda bugün varlığını sürdüren geleneksel konutlar incelenmiş, mekân içerisindeki ısınma problemlerine değinilmiştir.

¹⁶ Canlılarda çevrenin etkisiyle oluşan ve kalıtsal olmayan değişiklikler.

SONUÇ

Ev ve insan birbirlerinden ayrılmayan iki temel olgudur. İnsanlık tarihinde bireylerin sosyalle olmaya başladıkları ve birlikte yaşamaya adım attıkları dönemlerden beri konut mimarisi kendi türünü ve biçimini yaratarak günümüze kadar ulaşmıştır. Medeniyetlerin beşiği olarak adlandırılan Anadolu, konut mimarisinin kendine özgü türlerine ev sahipliği yapmış, konut ve sivil mimari konusunda büyük bir ivme kazanmıştır. Anadolu'nun Karadeniz sivil mimari örnekleri de geçmişten günümüze kadar kısmen ulaşabilmiş fakat son yıllarda yok olmaya yüz tutmuştur.

Çok yağış almasıyla bilinen Doğu Karadeniz coğrafyası, sivil mimari tarzını da iklim şartlarına, coğrafi özelliklerine, topografyasına vb. göre almıştır. Doğası gereği çevresinde bulunan malzemeler yapının inşa tekniğinin esasını oluştururken, çok yağış alan bölgelerde dik çatılar, soğuk bölgeler de ise kalın taş duvarlar sivil mimari kimliğinin yapı taşlarını oluşturmuştur. Özellikle ormana yakın veya çevresinde orman olan bölgelerde uygulanmış yapılarda ahşap malzeme strüktürel eleman olmaktan çıkmış, duvarları, merdivenleri, depolama alanlarını, tavanları vb. oluşturmuştur. Bölgede ahşabın ve taş malzemenin rahatlıkla bulunabilmesi, yapı kurgusunun bu iki doğal malzeme üzerine yoğunlaşmasına sebep olmuştur.

Doğu Karadeniz kültürü, coğrafi özellikleri ve kırsal mimarisi ile dünyada eşine az rastlanır bir yaşam çevresine sahiptir. Doğu Karadeniz'in kültürel ve coğrafi mirasını koruma bilinci yeterince gelişmemiş olduğundan dolayı yok olmaya yüz tutmuştur. Karadeniz kırsal sivil mimarlık örneklerinin gelecek kuşaklara tarihi bir belge olarak aktarılabilmesi için çok önemli çalışmalar halen devam etmektedir. Bu tezin oluşmasının temel noktalarından biri Doğu Karadeniz sivil mimarisinin gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlarken, mekân çözümlerindeki ısınma problemlerine çözüm aramaktır.

Doğu Karadeniz sivil mimarisinin en önemli özelliklerinden biri, aşhane mekânları iklim özellikleri dolayısıyla tüm ailenin soğuk kış aylarında ısınma problemini bir ölçüde giderdiği mekândır. Aşhane evlerinde yemek pişirmek ve yemek yemek

dışında ısınma amacıyla da toplanılması geçmişten gelen bir gelenek gibidir. Ekonomik nedenlerden dolayı birçok evde ocak olmayışı odaların ısınma sorununu da beraberinde getirmektedir. Tek ocaklı evlerde bu ısınma problemine çözüm olarak, ocaktaki yanan odundan bir kaç parça alınarak diğer odalarda mangal sobası üzerine koyularak ısınma sorununa kısmen çözüm bulmaya çalışılmıştır. Bu durum görece hane halkını soğuktan korumayı başarmıştır.

Ahşap, İstanbul'un yalılarında Doğu Karadeniz'in sivil mimarisine kadar her noktada tüm çeşitliliği ile görülmektedir. Ahşap malzeme, kerpiç, tuğla ve taş malzemenin arasında taşıyıcı malzeme olarak da kullanılmaktadır. Gerek dolma teknik, hımış veya bağdadi tekniği ile uygulanmış yapılar bölgenin mimari kimliğini ortaya koymaktadır. Tüm bu teknikler evin iç sıcaklığını muhafaza ederek ev halkının soğuk kış aylarında daha konforlu bir hayat sürmelerine imkân sağlamaktadır. Taş ve ahşap malzeme ile oluşturulmuş yapılar dışında Doğu Karadeniz bölgesinde sıklıkla tercih edilen ahşap çatki ve yığma sistemleri de bölgede tercih edilen bir diğer yapı tekniğidir.

Doğu Karadeniz'in yaylalarında ve kıyıdan uzak bölgelerindeki yapılarında tercih edilen ahşap malzeme uygulama ve yalıtım probleminden dolayı ısınma sorununu da beraberinde getirmektedir. Örneğin, Doğu Karadeniz bölgesinin en uç kısmında bulunan Artvin ilinin Şavşat ilçesine bağlı Balvana (Kirazlı) köyü sivil mimarisine bakıldığında iki katlı ahşap yapının alt katında bulunan ahır (hayvanların barındığı yer) ile üst katında bulunan ev halkının yaşam alanı aynı iz düşünüm üzerinde bulunmaktadır. Bunun sebebi, üst katta yaşayan hane halkının ısısından alt katta bulunan büyük baş hayvanlarında yararlanmasıdır veya bunun tam zıttıdır. Fakat bu durum şu gerçeği de ortaya çıkarmaktadır. Hayvanların yoğun kokusu ev halkının donatı elemanlarına, eşyalarına ve odalarına kadar sinmektedir. Yıkanma eylemi, sadece ocak bulunan oda içerisinde yapıldığından ve sıklıkla yapılamadığından bu eylem karşımıza bir sorun olarak çıkmaktadır. Isınma probleminin devamı olarak vurguladığımız bu konu Doğu Karadeniz sivil mimarisinin bir sorunsalıdır denilebilir. Aynı durum Batı Karadeniz bölgesi kıyı şeridinde yer alan Kastamonu ili Cide ilçesi Denizkonak köyü ve çevre köyleri içinde geçerlidir. Bu sorunlara kendince çözüm arayan yöre halkı, bölgesel sivil mimariden hızla uzaklaşmış ve yerine betonarme yapılar yaparak bu soruna görece çözüm bulmuşlardır. Gelişen teknoloji kullanılarak inşa edilen yeni yapılar yalıtım problemleri giderilebilir ve sivil

mimarinin uygulama teknikleri ve malzemelerini de gelecek yüzyıllara aktarılması sağlanabilir.

Yüzyıllardır yerleşime konu olan Doğu Karadeniz bölgesinde yer alan kırsal mimari örneklerini oluşturan geleneksel konut yapısı Türk evi özgün yapısını günümüze kadar kısmen ulaştırmıştır. Günümüz mimari örnekleri ile harmanlanan sivil mimari değişim ve dönüşüme uğramış olsa da halen keskin çizgilerle varlığını korumaya çalışmaktadır. Doğu Karadeniz mimarisinin oda bölümleri, plan yapıları, malzeme ve uygulama teknikleri Anadolu medeniyetleri ve mimarisi içerisinde belli özellikleri ile ayrışırken beraberinde kendi özgün kimliğini de oluşturmaktadır. Bu coğrafyanın yaşam şartları ve topoğrafik yapısının getirdiği ile oluşturulmuş Serander veya nayla adı ile bilenen yapıları bölgesel mimari bakımından dünyada eşi benzeri olmayan bir tür özelliğindedir. Yüzyıllardır geleneksel Doğu Karadeniz kültürünün en iyi şekilde yansıtıldığı bu konutların özgün niteliklerine uygun olarak korunması ve gelecek nesillere aktarılması ortak bir görev olarak kabul edilmelidir. Doğu Karadeniz evlerinde uygulanan yöntemler ile günümüz mimari yöntemleri birleştirilerek yapılarda ısınma problemine çözüm aranabilir. Mekan içerisindeki ısıyı muhafaza etme doğru kurgu ile sivil mimari yapısına zarar vermeden yeni çözüm önerileri getirilerek geliştirilebilir.

Doğu Karadeniz halkı, yapı sanatı, yerli ustalarının çarpıcı plan şemaları, cephe düzenleri, yapılarında kullandıkları doğal malzemeler vb. özellikler yöre mimarisini ayrıcalıklı kılmaktadır. Anadoludaki pek çok yapı geleneğinde olduğu gibi Doğu Karadeniz yapıları da kendine has mekansal geleneğini devam ettirmektedir. Doğu Karadeniz’ in savaş yıllarında özellikle Artvin şehrinin Rus işgali altında olduğu 20. yüzyılın ilk yıllarında yapılan ve yapı bütününde Barok yapı süsleme elemanlarının hakim olduğu bu yapılar günümüze kadar korunabilmiştir. Tüm bu yapılar Doğu Karadeniz’in yerli sivil mimari üslubunu yansıtmaktadır. O dönemlerde Kars ve Batum gibi dönemin işgal edilen Osmanlı Kentlerine uygulanan Baltık Mimarlık üslubu Artvin ve bölge yapılarında da kendine hissettirmiştir. Bu yapıların sadece cephe mimari özellikleri değil plan şemaları da bölgenin mimari anlayışını yansıtmaktadır. Birçok zaman kamu hizmet binası olarak inşa edilen bu yapıların, yıkılmaktan kurtulan az bir kısmı hala aynı amaçlarla kullanılmaktadır. Yeni hastane binaları yapabilmek için yıkılan bir kaç yapı örneği hariç yapıların günümüze ulaşabilmesini sağlayan en önemli etken kamusal amaçlarla kullanılıyor olmalarıdır.

Bunun sonucunda denilebilirki, savaşlarla yıkılan köyler ve kentler içerisindeki yapıların günümüze ulaşmasında en büyük etken kamusal binalar hariç yapıların tarihinin korunamamasıdır. Tüm bunlara yapı içerisindeki teknik ve yapısal problemler eklendiğinde bölge insanının yapıyı günümüze ulaştırmak yerine, daha betonarme yapılara yönelmesine etken olmuştur. Doğu Karadeniz insanı, soğuk hava şartlarından ve günümüz niteliksiz yapılarına öykünmelerinden kaynaklı bölge mimarisi yok olmak üzeredir. Ordu'dan Gümüşhaneye, Trabzon'dan Artvin'e kırsal mimari kendi kimliğini kaybetmek üzeredir. Ahşab'ın ve taşın sivil sanat eserlerine dönüştürüldüğü bu yapıları geleceğe ulaştırmak için önemli adımlar atılması gerekmektedir. İnsan nüfusunun artması ile yok olan ormanların ve tahrip edilen doğanın da mimariye olumsuz etkiler yarattığı kaçınılmaz bir gerçektir. Bu bağlamda doğal yapıyı koruyabilmek için fiziksel anlamda sürdürülebilirliğin sağlanması beraberinde ise sosyal ve kültürel anlamda yöre halkının bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak; çok eski çağlardan beri yerleşime konu olan Anadolu toprakları içerisinde yer alan geleneksel konutların Türk evinin özgün niteliklerini taşıdığı görülmektedir. Bu tez çalışması kapsamında geleneksel konut mimarisi Doğu Karadeniz Kırsal Mimarisindeki konut örnekleri üzerinden incelenerek Karadeniz Bölgesi konut yapısının kendine özgünlüğü araştırılmış ve Türk evinin genel ısınma problemleri bu örnekler doğrultusunda incelenmiştir.

Şekil 5. 7. Doğu Karadeniz Evinde Ocakların Çıkıntıları / Baca Bölümleri / Artvin – Şavşat (Balvana)

Kaynak: Mithat Arer Arşivi

Şekil 5. 8. Doğu Karadeniz Evinde Niteliksiz Tesisat Eklentileri / Artvin – Şavşat (Balvana)

Kaynak: Mithat Arer Arşivi

Şekil 5. 9. Doğu Karadeniz Evinde Niteliksiz Eklentiler – Artvin / Şavşat

Kaynak: Mithat Arer Arşivi

Şekil 5. 10. Artvin Kocabey Kışlalarında Ahşap Konut Örnekleri

Kaynak: Mithat Arer Arşivi

Şekil 5. 11. Geleneksel Mimari Anlayışta Üretilen Konutlar - Rize / Ardeşen

Kaynak: Mithat Arer Arşivi

Şekil 5. 12. Geleneksel Mimari Anlayışta Üretilen Konutlar - Rize / Ardeşen

Kaynak: Mithat Arer Arşivi

Şekil 5. 13. Bahçe Bölümündeki Ocaktan Bir Görünüş
Artvin / Şavşat (Morgel)

Kaynak: Mithat Arer Arşivi

Şekil 5. 14. Konutun Bahçe Bölümündeki “*Lavabo*”

Artvin / Şavşat (Morgel)

Kaynak: Mithat Arer Arşivi

Şekil 5. 15. Niteliksiz Eklemeler ile Bozulmuş Sivil Mimari Örneği
Artvin / Şavşat (Balvana)

Kaynak: Mithat Arer Arşivi

KAYNAKÇALAR

- Arat, Y. (2011). *Geleneksel Türk Evi İç Mekan Donatılarının Antropometrik Verilere Dayalı Analizi; Konya Evleri - Doktora Tezi*. Konya: T.C Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Arer, U. Y. (2017). *Doğal Malzemenin Renk ve Dokusunun Mekana Etkileri 21. Yüzyıl Mimarisinden Örnekler*. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü - Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Arseven, C. E. (1984). *Türk Sanatı*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Başkan, S. (2003). *Artvin'de Geleneksel Ev Mimarisi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü.
- Batur ve Gür, A. (2005). *Doğu Karadeniz'de Kırsal Mimari*. İstanbul: Mas Matbaacılık.
- Batur, A., & Gür, Ş. Ö. (2005). *Doğu Karadeniz'de Kırsal Mimari*. İstanbul: Milli Reasürans T.A.Ş .
- Bektaş, C. (2016). *Türk Evi*. İstanbul: YEM Yayınevi.
- Bozkurt, S. G. (2013). *19.yy da Osmanlı Konut Mimarisinde İç Mekan Kurgusunun Safranbolu Evleri Örneğinde İrdelenmesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Çiçek, Y. E. (2002). *Pişmiş Toprak Tuğla, Bimsbeton, Gazbeton ve Perlitli Yapı Malzemelerinin Fiziksel, Kimyasal ve Mekanik Özelliklerinin Karşılaştırılmalı Olarak İncelenmesi*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Çobancaoğlu, T. (2007). *Ahşap Evin Bölgelere Göre Yapısal Olarak İncelenmesi ve Restorasyonlarında Yöntem Önerileri*. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Eldem, S. H. (1968). *Türk Evi Plan Tipleri*. İstanbul: Baskı Atölyesi.
- Eldem, S. H. (1984). *Türk Evi: Osmanlı Dönemi I*. İstanbul: Türkiye Anıt ve Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı.
- Eldem, S. H. (1987). *Osmanlı Dönemi Türk Evi III. Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı*. İstanbul: Baskı Atölyesi.

- Erdoğan, E. (1996). Anadolu'nun Avlularının Özellik ve Düzenleme İlkeleri Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma. *Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Eriç, M. (2010). *Yapı Fiziği ve Malzemesi*. İstanbul: Literatür Yayıncılık, Dağıtım, Pazarlama, San. ve Tic. Ltd. Şti.
- Filibe, S. (1989). Geleneksel Türk Evinde Merdiven ve Bağlandığı Alanlar. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Gezer, H. (2013). Geleneksel Safranbolu Evlerinin Sürdürülebilirlik Açısından Değerlendirilmesi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 13-31.
- GÜLER, Y. K., ARİFOĞLU, Y. S., & KASAP, H. Ö. (2015). Fındıklı Aydınoglu Evi ve Yöresel Yapı Terminolojisi, Doğu Karadeniz Kırsal Yerleşmelerinde Yöresel Mimarinin Özellikleri (Artvin Şavşat Balıklı Köyü Örneği), Doğu Karadeniz Mimarisinde Estetik Kastel (Memiş Ağa) Konağı Örneği. *Uluslararası Karadeniz Havzası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 1,72.
- Günay, R. (1998). *Türk Ev Geleneği ve Safranbolu Evleri*. İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası.
- Güzelci, O. Z. (2012, Temmuz). Amasya Yalıboyu Evleri Üzerine Bir Biçim Grameri Çalışması. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul, Türkiye: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Hasol, D. (1990). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*. İstanbul: Yem Yayınevi.
- Kahraman, B. (1997). Geleneksel Türk Odasında Ahşap İç Mimari Elemanlar. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü .
- Karpuz, H. (1999). *Türk ve Norveç Halk Mimarisinde Eşdeğer İkili "Serander ve Loft"*. Ankara: ODTÜ MFD.
- Köse, A. (2005). Türkiye'de Geleneksel Kırsal Konut Planlarında Göçebe Türk Kültürü İzleri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 160.
- Kuban, D. (1976). *Sanat Tarihimizin Sorunları*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Kuban, D. (1995). *Türk Hayat'lı Evi*. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Küçükerman, Ö. (1973). *Anadoludaki Geleneksel Türk Evinde Mekan Organizasyonu Açısından "Odalar"*. İstanbul: Apa Ofset Basımevi.
- Küçükerman, Ö. (1973). *Anadoludaki Geleneksel Türk Evinde Mekan Organizasyonu Açısından 'Odalar'*. İstanbul: Apa Ofset Basımevi.

- Küçükerman, Ö. (1988). *Kendi Mekanın Arayışı İçinde Türk Evi*. İstanbul: Apa Ofset Basımevi Sanayi Ticaret A.Ş.
- Özer, S. S. (2006). Geleneksel Yiğma Yapılarda Strüktürel Elemanların Analizi. *Yüksek Lisans Tezi*. Kayseri, Türkiye: Erciyes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Sözen, M. (2001). *Türklerde Ev Kültürü*. İstanbul: Doğan Ofset.
- Tanyeli ve Kazmaoğlu, U. M. (1979). *Anadolu Mimarisinde Bölgesel Farklılıklar*. İstanbul: Yapı.
- Tuna, C. (2008). *Orta Karadeniz Bölgesi Sahil Kesiminde 'Geleneksel Mimari'*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Uysal, Ö. N. (2007, Eylül). Geleneksel Türk Evi İç Mekan Kurgusunun İncelenmesi ve Süleymaniye Bölgesi Örnekleri Analizi. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Ünsal, B. (1949). *Mimarlık Tarihi*. İstanbul, İstanbul: I. Teknik Okul Yayınları.
- Yener, N. (2000). *Özelikten Biçime*. İstanbul: Profesörlük Çalışması.
- Yıldırım, Hidayetoğlu, K. (2009). Türk Yaşam Kültürünün Geleneksel Türk Evlerindeki Yansımaları. 4. *Uluslararası Türk Kültürü ve Sanatları Kongresi*. Kahire.
- Yürekli, H. F. (2005). *Türk Evi - Gözlemler - Yorumlar*. İstanbul: Yem (Yapı Endüstri Merkezi) Yayınları.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.apelasyon.com/Yazi/304-tarimdan-sonra-insan>

<http://arkeofili.com/10-maddede-neolitik-yerlesim-catalhoyuku-anlamak>

<http://emlakkulisi.com/sit-alani-haritasi/165774>

<http://www.nkfu.com/lidyalilar-hakkinda-kisa-bilgi/>

<http://galeri.genelturktarihi.net/turk-cadirlari>

<http://www.geziko.com/blog/oksijene-doyacaginiz-15-guzide-karadeniz-yaylasi/>

<https://www.icmimarlikdergisi.com/2016/09/02/adoluda-turk-evlerinin-tarihsel-sureci-plan-turleri>

<https://www.icmimarlikdergisi.com/2016/09/02/adoluda-turk-evlerinin-tarihsel-sureci-plan-turleri/>

<http://sivrihisar.web.tr/tarihi-sivrihisar-evleri-plan-tipleri.html>

http://katalog.ibb.gov.tr/kutuphane2/YordamVt/projem_istanbul/pi_00036.pdf

<https://www.icmimarlikdergisi.com/2016/09/02/adoluda-turk-evlerinin-tarihsel-sureci-plan-turleri/>

<http://sivrihisar.web.tr/plan-elemanlari.html/geleneksel-sivrihisar-evleri>

<http://www.sonsuzturkhaber.com/turk-evi-ve-yerlesim-kulturu/>

<http://www.ucuzgit.com/gulevi-safranbolu-otel.html>

<http://o-lapetite.blogspot.com.tr/2013/02/safranboluda-gezerken.html>

http://www.brandmaillive.com/2011/02/sayi_37/seyahat.html

<https://goynukpostasi.wordpress.com/2013/08/14/gurculer-konagi/>

<http://www.alkantorna.com/referans/8/Ornek-Ahsap-Tavan-Gobekleri>

<https://tr.pinterest.com/pin/336995984589367510/>

<https://tr.pinterest.com/pin/26880928998353072/>

<http://www.kadimdostlar.com/topic/78755-turk-evi-turk-evinin-tarihi-gelithimi-tanyma-ve-yayylma-alanlary-turk-evinde-plan-tipleri-turk-evi-planynnda-ana-unsurlar-turk-evine-ait-karakteristikler/>

<https://tr.pinterest.com/pin/502362533404456980/>

<https://fotogaleri.haberler.com/iste-anadolu-nun-kerpic-evleri/>

<https://tenhdwallpaper.com/houses-under-snow-wallpapers-free-download/>

<http://gezginimgezgin.blogspot.com.tr/2016/04/kula-evleri.html>

http://www.kasimsipahiogluKonagi.com/default.asp?page=gallerydetails&gallery_id=36

<http://geyvemedya.com/ekrem-yuce-dokap-baskanligina-getirildi/iller/>

<http://biriz.biz/rize/rizeevleri.htm>

<http://www.panoramio.com/photo/36520508>

<http://www.mimarizm.com/karanlik-oda/gulevi-safranbolu-691>

<http://serendevler.com/fotograftan-serander/>

<https://tr.pinterest.com/pin/297026537902178094/>

<http://www.bachibouzouck.com/archivereview/imece/dergi/mart2000/anadoluevleri.html>

Mithat Arer Arşivi

Doğu Karadenizde Kırsal Mimari Sergisinden Fotoğraflar

<http://53rize.com/tr-TR/haberler/128/dogu-karadeniz-yoresinde-tas-somine-kullanimi>

ÖZGEÇMİŞ

1979 Yılında İstanbul'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Hasköy İlköğretim okulunda okudu. Lise öğrenimini ise, Şişli Endüstri Meslek Lisesinde tamamladı. 2002 yılında Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesini kazandı. Üniversiteye devam ettiği yıllarda kendi mimarlık firmasını kurdu. Aynı yıllarda yurt içi ve yurt dışında birçok etkinlikte bulundu. 2008–2010 yıllarında kendi tasarladığı banyo mobilyalarının üretimi ve satışına başladı. 2015 yılında Haliç Üniversitesi İç Mimarlık Yüksek Lisans Programına kabul edildi. Eş zamanlı Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi İç Mimarlık bölümünden çeşitli dersler aldı. Kentsel dönüşüm firmalarına çözüm ortaklığının yanı sıra, Show Tv – Kanal 360 gibi ulusal kanalarda dekor çalışmalarına devam etmektedir. Halen mimarlık ve yapı malzeme ürünleri üzerine faaliyet gösteren firmasında aktif çalışma hayatını sürdürmektedir.

- Kelime Sayısı: kelimeler
- Yüzdellik: %

veya [İptal](#)

- [preferences](#)
- [önceki ödev](#)
- [sonraki ödev](#)

[Doküman Görüntüleyici](#)

Turnitin Orijinallik Raporu

- İşleme konu: 06-Haz-2017 11:30 EEST
- NUMARA: 822544664
- Kelime Sayısı: 20909
- Gönderildi: 1

GELENEKSEL TÜRK EVİNDE ISINMA PROBLEMİ VE DOĞ... *Mithat Arer tarafından*

Benzerlik Endeksi

%17

Kaynağa göre Benzerlik

Internet Sources:

%16

Yayınlar:

%2

Öğrenci Ödevleri:

%7

[alıntıları çıkar bibliyografyayı çıkar küçük eşleşmeleri çıkar](#) [İndir yenile yazdır](#)

mod: ▼

%7 eşleşme (06-Kas-2015 tarihli internet)

<http://www.researchgate.net>

%1 eşleşme (12-May-2016 tarihli internet)

<http://www.karam.org.tr>

%1 eşleşme (05-May-2013 tarihli internet)

